

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η διδακτική της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και με τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Η θεματική ενότητα : «Το Βυζαντινό Κράτος. Μια δύναμη που μεγαλώνει» και «Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830)» ως μελέτη περίπτωσης.»

ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΑ

A.M. 216755

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Χ. ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: Ι. Δ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Θ.Κ. ΜΠΑΜΠΑΛΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Αθήνα, 2020

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	4
Πρόλογος.....	5
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο Πρώτο : Η Ιστορία και η Διδακτική της Ιστορίας	11
α) Το επιστημονικό πεδίο της Διδακτικής της Ιστορίας.....	15
β) Η νοητική ανάπτυξη των παιδιών και η Διδακτική της Ιστορίας	20
γ) Ο εκπαιδευτικός και η Διδακτική της Ιστορίας.....	23
δ) Η Διδακτική της ιστορίας και η σχολική πραγματικότητα.....	24
Κεφάλαιο Δεύτερο: Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	34
α) Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός, Θεωρίες μάθησης και Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας.....	36
β) Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας.....	42
γ) Ο εκπαιδευτικός και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας.....	50
δ) Το μάθημα της Ιστορίας και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας.....	55
Κεφάλαιο Τρίτο : Διδακτικά Σενάρια- Η περίπτωση της Ε΄ Δημοτικού- Κεφάλαιο Γ΄: Το Βυζαντινό Κράτος Μια δύναμη που μεγαλώνει	61
Κεφάλαιο Τέταρτο : Διδακτικά Σενάρια- Η περίπτωση της Στ΄ Δημοτικού. Ενότητα Γ΄ : Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830) Κεφάλαια 1-3.....	100
Γενικά Συμπεράσματα.....	138
Βιβλιογραφία.....	152

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη σχέση της Διδακτικής της Ιστορίας με τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αναδεικνύοντας τον σύγχρονο, επίκαιρο και αναγκαίο χαρακτήρα της.

Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα όσο αφορά τη Διδακτική της Ιστορίας, το περιεχόμενό της, τη σχέση της με άλλες επιστήμες, τη θέση της μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και τις νέες διδακτικές και παιδαγωγικές μεθόδους που προτείνει να χρησιμοποιηθούν στο σχολικό μάθημα. Στη συνέχεια, έγινε βιβλιογραφική έρευνα για τις ΤΠΕ, την εξέλιξή τους, τις σχέσεις τους με τις παιδαγωγικές θεωρίες και με την επιστήμη της Διδακτικής της Ιστορίας. Τέλος, δημιουργήθηκαν διδακτικά σενάρια για τις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, Ε' και Στ', τα οποία συνοδεύονται και με φύλλα εργασίας. Σε αυτά περιγράφεται η πορεία συγκεκριμένων κεφαλαίων από τα σχολικά εγχειρίδια, βασισμένη στον εποικοδομισμό και κοινωνικό εποικοδομισμό.

Στόχος ήταν να συμπεριληφθούν στο μάθημα της Ιστορίας νέοι μέθοδοι διδασκαλίας, όπως είναι η χρήση των τεχνολογιών και να ανανεωθεί, αφήνοντας πίσω του παραδοσιακές μεθόδους.

ABSTRACT

The present paper deals with the relationship of Didactics of History with information and Communication Technologies (ICT), showing its contemporary, timely and necessary character.

Specifically, a bibliographical research was conducted on the Didactics of History, its content, its relation to other sciences, its position within the educational system and the new teaching and pedagogical methods that are proposed to be used in the school classroom. Then, there was a bibliographical research on ICT, its evolution, its relation to pedagogical theories and the science of Didactics of History. Finally, didactic scenarios were created for the last two classes of Elementary School, which are also accompanied with worksheets. They describe the course of specific chapters in school textbooks based on constructivism and social constructivism.

The aim was to incorporate new teaching methods, such as the use of technologies, into the History lesson, and to refresh it, leaving behind traditional methods.

Λέξεις κλειδιά: Διδακτική της Ιστορίας, Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας, πρωτοβάθμια εκπαίδευση, διδακτικά σενάρια, εποικοδομισμός, κοινωνικός εποικοδομισμός.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ιστορία, αν και παρουσιάζει πολλά στοιχεία που μπορούν να συμβάλλουν στην πολύπλευρη εξέλιξη των μαθητών, τόσο κατά τη διάρκεια φοίτησής τους στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες όσο και στην πορεία τους ως πολίτες, πολλές φορές τυγχάνει να γίνεται και ως μάθημα βαρετό και κουραστικό για τους μικρούς μαθητές. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες μεταξύ των οποίων είναι ο όγκος των πληροφοριών που περικλείει και η υιοθέτηση από τη μεριά του εκπαιδευτικού ενός διδακτικού τρόπου που στηρίζεται στην απλή παράθεση ιστορικών πληροφοριών και στη συνέχεια στην απαίτηση για στείρα απομνημόνευση.

Ωστόσο, ο κλάδος της Διδακτικής της Ιστορίας διαρκώς εξελίσσεται προσπαθώντας να προτείνει σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας που στηρίζονται με στόχο να ανανεώσουν τη διδακτική πρακτική και να βοηθήσουν τόσο το έργο του εκπαιδευτικού όσο και του μαθητή. Μέσα στις νέες προσεγγίσεις, περιλαμβάνεται και αυτή της ενσωμάτωσης και χρήσης των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας, με απώτερο σκοπό να δώσουν νέα πνοή στο μάθημα και να το εκσυγχρονίσουν βάσει των σημερινών εξελίξεων στον τομέα της τεχνολογίας, ο οποίος θέτει νέες προκλήσεις και στον τομέα της εκπαίδευσης.

Οι παραπάνω λόγοι σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον μου για την Ιστορία, την επιθυμία μου να εξελιχθώ επαγγελματικά και η προσωπική μου εμπειρία από τις σχολικές αίθουσες, όπου διαπίστωσα την θετική αλλαγή στάσης των μαθητών όσο αφορά το μάθημα της Ιστορίας όταν αυτό συνδυάζει μία διδακτική προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει τις Νέες Τεχνολογίες, με οδήγησαν, ώστε να ασχοληθώ με την Ιστορία και τη Διδακτική της στις μεταπτυχιακές μου σπουδές και κατ' επέκταση με το συγκεκριμένο θέμα στη διπλωματική μου εργασία.

Με τη εργασία αυτή ολοκληρώνεται ο κύκλος των μεταπτυχιακών σπουδών μου στην κατεύθυνση «Ιστορία και Διδακτική της Ιστορίας». Με την ευκαιρία αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως τον καθηγητή και υπεύθυνο του

μεταπτυχιακού προγράμματος κ. Χαράλαμπο Μπαμπούνη, Καθηγητή Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, για τη συμφωνία του όσο αφορά την επιλογή του θέματος της εργασίας μου, την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια εκπόνησής της, τις πολύτιμες συμβουλές του που μου έδωσε και για το μεγάλο ενδιαφέρον και την κατανόηση που έδειξε όλο αυτό το διάστημα. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνεπιβλέποντες καθηγητές κ. Δημοσθένη Ι. Δασκαλάκη, Καθηγητή Κοινωνιολογίας και κ. Θωμά Κ. Μπαμπάλη, Καθηγητή Ψυχοκοινωνιολογίας της σχολικής τάξης, για τη βοήθειά τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές για την προσφορά τους κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών καθώς και την οικογένειά μου και ιδιαίτερα τη μητέρα μου Όλγα, τον πατέρα μου Ηλία και τον αδερφό μου Γιώργο, που με προέτρεψαν να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο, καθώς και τους φίλους μου που με στήριξαν στην προσπάθειά μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κοινωνία της Πληροφορίας, όρος ο οποίος χαρακτηρίζει τις σημερινές κοινωνίες, έχει προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στη ζωή του ανθρώπου, οι οποίες οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στη διαρκή τεχνολογική εξέλιξη. Μεταξύ άλλων, στον τομέα της εκπαίδευσης, αυτό το στοιχείο που έχει επιφέρει μία νέα ματιά είναι η ενσωμάτωση των Νέων Τεχνολογιών¹. Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας, οι οποίες έχουν εισαχθεί στον χώρο της εκπαίδευσης συμπεριλαμβάνονται όλο και περισσότερο και σε μαθήματα που έχουν ευθεία αναφορά στις ανθρωπιστικές επιστήμες, όπως είναι και η Ιστορία. Η ίδια η επιστήμη αυτή, με βάση το περιεχόμενό της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, ορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα εμπλακεί με την τεχνολογία, όπως άλλωστε και κάθε άλλο επιστημονικό πεδίο². Τα παραπάνω δεν είναι ανεξάρτητα με την επιστήμη της Διδακτικής της Ιστορίας, που ουσιαστικά το αντικείμενό της αφορά ακριβώς αυτή τη «διδακτική μετατόπιση» της επιστήμης της Ιστορίας στις σχολικές αίθουσες και τον τρόπο. Η Διδακτική αναφερόμενη μεταξύ των άλλων σκοπών που έχει η χρήση των Νέων Τεχνολογιών στη διδασκαλία του ιστορικού μαθήματος, σημειώνει την ενεργοποίηση των μαθητών, τη δραστήρια συμμετοχή τους στο μάθημα καθώς και στην καλλιέργεια δεξιοτήτων και ικανοτήτων που σχετίζονται με την ιστορική επιστήμη³.

Αντικείμενο, λοιπόν, της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη της Διδακτικής της Ιστορίας με τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στο Δημοτικό Σχολείο χρησιμοποιώντας ως *διδακτικά παραδείγματα* τμήματα της ύλης των σχολικών βιβλίων των τάξεων Ε' και Στ' Δημοτικού με τη μορφή διδακτικών σεναρίων. Σκοπός της είναι να προσφέρει μία ακόμη πρόταση στις προσπάθειες «απεγκλωβισμού» του σχολικού μαθήματος από τα στενά όρια του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας ο οποίος κυρίως χαρακτηρίζεται από την αποστήθιση των ιστορικών κειμένων και τη χρήση της «μετωπικής» αφήγησης ως διδακτικής μεθόδου από τον δάσκαλο. Τα προηγούμενα σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες όπως η ακαταλληλότητα των σχολικών εγχειριδίων προκαλούν, εκτός από δυσκολία

---

¹ Κ. Ραβάνης, *Η «κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας» ως ιδεολογική κατασκευή και οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση: Η πρόκληση της ορθολογικότητας* στο περιοδικό Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, τόμος ΙΒ', τεύχος 48, 2006, σ. 122, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/11697/1/2006%20Ravanis%20-%20ICT%20in%20Education.pdf>.

² Α. Τσιβάς, *Παιδαγωγική αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ στην ιστορική εκπαίδευση: Θεωρητικές εκδοχές και προσεγγίσεις* στο περιοδικό Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση, τόμος 4, αρ. 1-3, 2011σ. 151-152, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://earthlab.uoi.gr/thete/index.php/thete/issue/view/14>.

³ Ε. Κουνέλη, *www.ιστορία για τη γενιά του internet.edu. Η σύγχρονη τεχνολογία στην ιστορική έρευνα και εκπαίδευση*, εκδ. Ταξιδευτής, και Ευαγγελία Κουνέλη, Αθήνα 2008, σ. 72.

κατανόησης των ιστορικών εννοιών και γενικότερα του περιεχομένου του μαθήματος, μια παθητική στάση των μαθητών, οι οποίοι μέσα σε αυτό το πλαίσιο αισθάνονται δυνάμει παραγκωνισμένοι και υιοθετούν τον ρόλο των ακροατών. Επιχειρείται, λοιπόν, να αναδεχθεί μια σύγχρονη διδακτική προσέγγισή του, η οποία θα συμπορεύεται με τις νέες ιστοριογραφικές εξελίξεις και τις Νέες Τεχνολογίες που αποτελούν σημάδι των καιρών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καθοδήγησαν αυτή τη μελέτη είναι τα παρακάτω:

- ❖ Ποια είναι η σχέση μεταξύ Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας;
- ❖ Κατά πόσο οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου μπορούν να διδαχθούν Ιστορία;
- ❖ Τι περιλαμβάνουν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας;
- ❖ Πώς μπορούν να συμβάλλουν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας;
- ❖ Πώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι Νέες Τεχνολογίες στη διδασκαλία της Ιστορίας της Ε' τάξης Δημοτικού με βάση τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες;
- ❖ Πώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι Νέες Τεχνολογίες στη διδασκαλία της Ιστορίας της Στ' τάξης Δημοτικού με βάση τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες;

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι αυτή της «υποτιθέμενης» έρευνας-δράσης, καθώς η διαμόρφωση του υλικού στηρίχτηκε στα πρότυπα μιας εργασίας, δηλαδή, που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με σκοπό τη βελτίωση της διδακτικής πράξης και τη μεγαλύτερη κατανόηση όσο αφορά τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαίδευση. Όμως, δεν έχει εφαρμοστεί, έως τώρα, στην πλήρη διάταξή της σε πραγματικό πλαίσιο σχολικής αίθουσας. Για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν ως βάση βιβλιογραφικές μελέτες σχετικές με τις επιστήμες της Ιστορίας, της Διδακτικής της Ιστορίας⁴ και των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Επίσης, βάση δόθηκε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών όπως έχουν οριστεί από το Υπουργείο Παιδείας των δύο τάξεων του Δημοτικού Σχολείου που αναφέρθηκαν, όσο αφορά ιδιαίτερα τη διαμόρφωση των διδακτικών σεναρίων, ώστε να συμφωνούν με τη στοχοθεσία που έχει καθοριστεί. Επιπλέον, για τη δημιουργία των διδακτικών σεναρίων χρησιμοποιήθηκε πληθώρα ηλεκτρονικών πηγών καθώς και λογισμικά που είτε έχουν ήδη διαμορφωθεί με σκοπό τη χρήση τους στη διδασκαλία της Ιστορίας, είτε μπορούν να διαμορφωθούν από τους μαθητές και τον δάσκαλο με σκοπό τη χρήση τους στο μάθημα. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία λειτούργησε με υποστηρικτικό τρόπο

---

⁴ Χ. Μπαμπούνης, Σπ. Τουλιάτος, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της Ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2017, Ι. Δ. Δασκαλάκης, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, εκδ. Παπαζήση, 2014, Θ.Κ. Μπαμπάλης, Α. Φ. Τσιπλητάρης, *Δέκα Παραδείγματα Μεθοδολογίας Επιστημονικής Έρευνας. Από τη θεωρία στην πράξη*, εκδ. Διάδραση, 2013.

τόσο στη διερεύνηση των ερωτημάτων που πραγματεύεται η εργασία όσο και στη διαμόρφωση των διδακτικών προτάσεων.

Δυσκολία αντιμετώπισα κυρίως στην επιλογή των δραστηριοτήτων για τα διδακτικά σενάρια και ιδιαίτερα στο κομμάτι που αφορά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 καθώς τα κεφάλαια περιέχουν πληθώρα πληροφοριών που πρέπει να διδαχθούν και ταυτόχρονα εντοπίζεται και μεγάλος αριθμός πηγών οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν στις διδασκαλίες, με αποτέλεσμα να χρειάζονται επεξεργασία και προσεγμένη επιλογή ώστε να ανταποκρίνονται στους σκοπούς της εργασίας. Επίσης, αν και διατίθενται στο διαδίκτυο αρκετά λογισμικά που αφορούν την εκπαίδευση, παρουσιάζουν περιορισμούς στη χρήση τους είτε ολικά είτε συγκεκριμένων δυνατοτήτων καθώς δεν επιτρέπεται σε όλα η δωρεάν χρήση τους. Ως συνέπεια, απορρίπτονται καθώς δεν αποτελούν μια λύση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το μεγαλύτερο μέρος των εκπαιδευτικών.

Η εργασία αποτελείται από τέσσερα (4) κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο έχει τίτλο «*Ιστορία και Διδακτική της Ιστορίας*» πραγματοποιεί μια διάκριση και ανάλυση και σύνθεση των επιστημών της Ιστορίας και της Διδακτικής της Ιστορίας ως διακριτών επιστημονικών κλάδων, αναδεικνύοντας όμως τον διαρκή «διάλογο» που υπάρχει μεταξύ τους. Έχοντας ως αφορμή την Ιστορία και τις ιστοριογραφικές σχολές, προχωρά στην εξέταση του επιστημονικού κλάδου της Διδακτικής της Ιστορίας, όπου εκτός από το πλαίσιο που την χαρακτηρίζει, εντοπίζονται οι επιστήμες αναφοράς της και η σχέση που έχει με τη νοητική ανάπτυξη των παιδιών, πράγμα που προκαλεί ενδιαφέρον λόγω των αντικρουόμενων απόψεων σχετικά με τον αν οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου, λόγω ηλικίας, μπορούν τελικά να διδαχθούν Ιστορία. Επίσης, γίνεται αναφορά στον ρόλο του δασκάλου που αναλαμβάνει να διδάξει το μάθημα της Ιστορίας. Τέλος, ξεκινώντας από μία χρονολογική αναδρομή σχετικά με τους στόχους του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καταλήγει σε μία σύντομη ανάλυση των βιβλίων μαθητή και δασκάλου των δύο τάξεων που χρησιμοποιούνται στην εργασία ως διδακτικά παραδείγματα, της Ε' και Στ'.

Το δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «*Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*», πραγματεύεται τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα όπως γίνεται ή πρέπει να γίνεται κατανοητό στο Δημοτικό Σχολείο. Αφορμή αποτελεί η εμφάνιση του όρου «Κοινωνίες της Γνώσης» και οι νέες ανάγκες που φέρνουν στο προσκήνιο, οι οποίες αποτελούν απότοκο και της συνεχούς εξέλιξης της τεχνολογίας και της ολοένα αυξανόμενης χρήσης της σε όλους τους τομείς του ανθρώπινου βίου, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης. Το κεφάλαιο προχωρά στην περιγραφή θεωριών μάθησης, οι οποίες εξελίχθηκαν παράλληλα με την εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία και του παιδαγωγικού κλάδου του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού και της Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας που δημιουργήθηκαν εξαιτίας ακριβώς αυτής της εισαγωγής και που οδήγησε σταδιακά στη διαμόρφωση του όρου Τεχνολογίες

Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Στη συνέχεια, παρουσιάζει τον ορισμό των ΤΠΕ, τη σχέση τους με το εκπαιδευτικό σύστημα, σημειώνονται τα τεχνολογικά εργαλεία που συμπεριλαμβάνονται σε αυτές, με ιδιαίτερη αναφορά στον ηλεκτρονικό υπολογιστή και συνεχίζει με τα μοντέλα ένταξης των ΤΠΕ στις εκπαιδευτικές βαθμίδες, με ένα προβληματισμό στραμμένο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ακολούθως, αναφέρεται στις δυσκολίες ένταξης των τεχνολογιών στον τομέα της εκπαίδευσης και στον ρόλο που αποκτά δάσκαλος και μαθητής μέσα σε αυτό το καινούριο πλαίσιο διδασκαλίας. Στο τέλος του κεφαλαίου, επιχειρείται η σύνδεση των ΤΠΕ με το μάθημα της Ιστορίας και πώς μπορούν να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ώστε να βελτιωθεί η διδακτική διαδικασία και να στηριχτεί σε μία πιο σύγχρονη αντιμετώπιση μέσω της οποίας θα αναδειχθεί και το ιστορικό μάθημα.

Το τρίτο κεφάλαιο έχει τίτλο «Διδακτικά Σενάρια - Η περίπτωση της Ε' Δημοτικού. Ενότητα Γ' : Το Βυζαντινό Κράτος. Μια δύναμη που μεγαλώνει». Αρχή του κεφαλαίου αποτελεί η αποσαφήνιση του όρου διδακτικό σενάριο, καθώς με βάση τη δομή αυτή θα διαμορφωθούν και οι ακόλουθες προτάσεις διδασκαλίας της εργασίας. Το υπόλοιπο κεφάλαιο καλύπτεται από την περιγραφή τεσσάρων διδακτικών σεναρίων για την Ε' τάξη Δημοτικού και αφορούν τα Κεφάλαια 13-16, τα οποία περικλείονται στην τρίτη ενότητα του σχολικού εγχειριδίου. Το κάθε σενάριο περιγράφεται ξεχωριστά και συνοδεύεται από αντίστοιχα φύλλα εργασίας, τα οποία περιλαμβάνουν τις δραστηριότητες όπως θα δίνονταν διατυπωμένες στου μαθητές για να τις επεξεργαστούν.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο με τίτλο «Διδακτικά Σενάρια – Η περίπτωση της Στ' Δημοτικού. Ενότητα Γ' : Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830), Κεφάλαια 1-3» αποτελείται αποκλειστικά από τις προτάσεις των διδακτικών σεναρίων για την Στ' τάξη. Επιλέχθηκαν από την τρίτη ενότητα, η οποία αφορά τα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης, τα τρία πρώτα κεφάλαια, εξαιτίας του μεγάλου όγκου πληροφοριών που περιέχονται σε αυτή τη διδακτική ενότητα. Τέλος, παρουσιάζονται τα «Γενικά Συμπεράσματα», η Βιβλιογραφία και οι διαδικτυακές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Για την πορεία αυτής της εργασίας, θεωρώ *ad hoc* πως είναι νευραλγικής σημασίας να διασαφηνιστούν όροι. Ο πρώτος αφορά στην *επιστήμη της Ιστορίας*. Συγκεκριμένα, η *Ιστορία ως κοινωνική επιστήμη έχει σκοπό να ανακαλύψει, να καταγράψει, να εξηγήσει και να ερμηνεύσει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, υλικές και πνευματικές, από την αρχαιότητα ως σήμερα*. Όπως κάθε επιστήμη, έτσι και αυτή, εφαρμόζει μεθοδολογικές αρχές για να προσεγγίσει τις διαφορετικές ιστορικές περιόδους και ό,τι αυτές συνεπάγονται καθώς και την πορεία από το παρελθόν στο παρόν⁵. Πιο συγκεκριμένα, η ιστορική έρευνα επικεντρώνεται στη διεξοδική διερεύνηση των ιστορικών γεγονότων αναφορικά με τα αίτια και τις συνέπειες αυτών, προκειμένου μέσα από αυτή τη διαδικασία να εξασφαλίσει ένα στέρεο παρόν και ένα ευοίωνο μέλλον⁶. Αποτελεί έναν κλάδο που έχει υποστεί διαφοροποιήσεις λόγω των διαφορετικών οπτικών και προσεγγίσεων που παρουσιάζουν οι ιστορικοί στο πέρασ των αιώνων⁷. Οι προσεγγίσεις αυτές αντικατοπτρίζουν τα περιβάλλον μέσα στο οποίο γεννήθηκαν και εξελίχθηκαν⁸, το οποίο παρουσιάζει διαφοροποιήσεις από εποχή σε εποχή.

Η εξέλιξη των επιστημών και γενικότερα του ανθρώπου προϋποθέτει την πλήρη επίγνωση των ιστορικών γεγονότων στη διάρκεια της πορείας του ανθρώπου, γι' αυτό και η επιστήμη της Ιστορίας αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των Ανθρωπιστικών Επιστημών. Δεν μένει ανεπηρέαστη όμως από τις συγγενικές της επιστήμες, καθώς δανείζεται εκείνα τα εργαλεία που θα συμβάλουν στην ανάδειξη του επιστημονικού της χαρακτήρα⁹. Βασικά ερωτήματά της είναι : *τι έγινε, πότε έγινε, πώς και γιατί έγινε ένα γεγονός, αν υπάρχει αιτιακή και χρονική διαδοχή των γεγονότων*¹⁰.

Ο όρος της επιστήμης Ιστορίας πολλές φορές συγχέεται με αυτόν της *Ιστοριογραφίας*, ο οποίος είναι και ο δεύτερος στον οποίο θα αναφερθώ, καθώς

---

⁵ Χ. Μπαμπούνης - Σπ. Τουλιάτος, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της Ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σσ. 11, 21.

⁶ Γ. Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 36.

⁷ Ε. Αβδελά, *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1998, σ. 83.

⁸ G. G. Iggers, *Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1995, σ. 18.

⁹ Χ. Μπαμπούνης, *Ιστορική Αφήγηση και Πηγές*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σ. 11.

¹⁰ Χ. Μπαμπούνης- Σπ. Τουλιάτος, *Μεθοδολογία και... ό.π.*, σσ. 39-40

είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι. Η επιστήμη της Ιστοριογραφίας αφορά τη συστηματική γραφή της Ιστορίας, την αποτύπωση, δηλαδή, της έρευνας που πραγματοποιείται από τους ιστορικούς σχετικά με το παρελθόν των ανθρώπων . Αποτελεί ουσιαστικά τη γραπτή απόδοση των όσων έχουν συμβεί με τον τρόπο που τα αντιλαμβάνεται ο κάθε ιστορικός. Στην προσπάθεια τους οι ιστορικοί να προσεγγίσουν το ιστορικό παρελθόν ακολούθησαν ποικίλες μεθόδους, με αποτέλεσμα την εμφάνιση διαφόρων ιστοριογραφικών σχολών¹¹. Η δημιουργία μιας σχολής συνήθως προϋποθέτει ένα κενό που υπάρχει ή δημιουργείται στην επιστήμη λόγω νέων ερωτημάτων, κατευθύνσεων των επιστημόνων και κοινωνικών αλλαγών¹².

Εξιτόρηση και καταγραφή των ιστορικών γεγονότων έχουμε ήδη από την αρχαιότητα και συγκεκριμένα στην αρχαία Ελλάδα με αφετηρία τις αφηγήσεις του Ηρόδοτου, χωρίς όμως να ακολουθείται μια επιστημονική μεθοδολογία¹³. Με τον ίδιο τρόπο συνεχίζεται με τους χρονικογράφους του Μεσαίωνα . Μέχρι τότε η Ιστορία αρκείται σε μια απλή αφήγηση γεγονότων και προσπάθεια περιγραφής τους όπως ακριβώς έγιναν¹⁴. Αυτό αρχίζει να αλλάζει την περίοδο της Αναγέννησης όπου δίνεται σημασία στις γραπτές πηγές , στον έλεγχο της εγκυρότητας τους στη διατήρησή τους και την αναγραφή τους¹⁵.

Η Ιστοριογραφία επίσημα καθιερώνεται ως επιστήμη με την ταυτόχρονη ανάδειξη της Ιστορίας σε ακαδημαϊκό κλάδο. Ο τρόπος έρευνας, γραφής και διδασκαλίας της Ιστορίας θα αλλάξουν και θα επικρατήσει ο θετικισμός, αφού οι ιστορικοί θα αρχίσουν να εφαρμόζουν μεθοδολογικές αρχές όπως έκαναν και οι θετικοί επιστήμονες με σκοπό την ανάδειξη μιας αντικειμενικής αλήθειας για το παρελθόν ¹⁶. Η αλλαγή αυτή σηματοδοτείται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα όταν εμφανίστηκε η Ιστοριογραφική σχολή του γερμανικού Ιστορικισμού με βασικό εκπρόσωπό της τον Leopold von Ranke. Κύριο ζητούμενο αποτελεί η έρευνα και η επεξεργασία των πηγών και η ανάδειξη της αντικειμενικότητας της Ιστορίας. Στο επίκεντρο μπαίνει το κράτος¹⁷ και η πίστη ότι ο άνθρωπος εξελίσσεται προοδευτικά. Αξιοσημείωτη εξέλιξη αποτελεί και το γεγονός ότι εισήχθη στα πανεπιστημιακά ιδρύματα καθώς και στα σχολεία η Ιστορία ως γνωστικό αντικείμενο , γεγονός το οποίο θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Παράλληλα, οι κυβερνήσεις της Ευρώπης παρείχαν οικονομική βοήθεια για την πραγματοποίηση ερευνών¹⁸.

Ωστόσο, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα σημειώνεται μια αμφισβήτηση απέναντι στον Ιστορικισμό, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως απορρίπτονται όλες

---

¹¹ Ό.π., σ. 22

¹² G. Thuillier- J. Tulard, *Οι ιστορικές σχολές*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σ. 11.

¹³ Jacques Le Goff, *Ιστορία και μνήμη*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998, σ. 16.

¹⁴ Χ. Μπαμπούνης, *Ιστορική Αφήγηση...* ό.π., σ. 19.

¹⁵ Ε. Αβδελά, *Ιστορία και...* ό.π., σσ. 85-86.

¹⁶ G.G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σ. 13-14.

¹⁷ Ό.π. σ. 42-43.

¹⁸ Ε. Αβδελά, *Ιστορία και...* ό.π., σσ. 86-88.

οι μέθοδοι του. Σταδιακά, εκφράζεται η ανάγκη για μια πιο έντονη επαγγελματοποίηση και επιστημονικότητα της Ιστορίας καθώς και για ένα συσχετισμό της με τις κοινωνικές επιστήμες. Η πεποίθηση σχετικά με την πρόοδο του ανθρώπου αλλάζει και δίνεται έμφαση στις συλλογικότητες και όχι μόνο στις σημαντικές ιστορικές προσωπικότητες. Τον 20^ο αιώνα εμφανίζονται νέες ιστοριογραφικές σχολές¹⁹, για δύο από τις οποίες θα προσπαθήσω να κάνω μια σύντομη αναφορά καθώς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο.

Από τις εγκρατέστερες σχολές υπήρξε αυτή των *Annales* και η μαρξιστική. Όσο αφορά τους ιστορικούς της πρώτης, αμφισβήτησαν τον Ιστορικισμό και έστρεψαν το ενδιαφέρον της Ιστοριογραφίας από το πολιτικό σκηνικό στον οικονομικό και κοινωνικό χώρο²⁰. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στους πολιτισμούς²¹. Στο νέο ιστορικό εγχείρημα, που πρωτοστάτησαν ο *Lucien Febvre* και ο *Marc Bloch*, σημαντική επιρροή άσκησαν και οι νεοσύστατες τότε κοινωνικές επιστήμες, μεταξύ τους και η Κοινωνιολογία. Οι ιστοριογράφοι των *Annales* θα δανειστούν μεθόδους από τις υπόλοιπες ανθρωπιστικές επιστήμες για να προσεγγίσουν και να ερμηνεύσουν την Ιστορία²².

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αντίληψη που είχαν για τον ιστορικό χρόνο. Ως τότε, οι ιστορικοί βασιζόνταν σε μια γραμμική πορεία του χρόνου. Οι ιστορικοί των *Annales*, υποστήριζαν μια πολλαπλότητα στα χρονικά ιστορικά στρώματα²³. Ένας από τους εκπροσώπους της, ο Braudel, κάνει λόγο για την ύπαρξη τριών διαφορετικών χρόνων: α) τον βραχύ χρόνο (καθημερινή ζωή), β) της μακράς διάρκειας αιώνες, χιλιετίες) και γ) τον χρόνο της συγκυρίας (γενιές, μισός αιώνας)²⁴. Παράλληλα, για τους ιστορικούς των *Annales* η Ιστορία βρίσκεται σε στενή σχέση με τη Γεωγραφία²⁵.

Η δεύτερη ιστοριογραφική σχολή που θα αναφερθώ σύντομα, η μαρξιστική, εμφανίστηκε τον ίδιο αιώνα. Αποτελεί ιστορικό και φιλοσοφικό ρεύμα με κύριους εκπροσώπους τον Karl Marx και τον Friedrich Engels. Για τη μαρξιστική ιστορική ανάλυση, η αντικειμενική γνώση στην Ιστορία είναι εφικτή, όταν αυτή στηρίζεται σε καθορισμένους νόμους όπως κάνουν και οι Θετικές Επιστήμες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο οικονομικό επίπεδο καθώς σύμφωνα με τον Marx η ιστορική και οικονομική επιστήμη είναι ενιαίες. Κεντρικό ρόλο στο έργο του δίνεται στην πάλη των τάξεων, ως πρωταρχικού στοιχείου εξέλιξης, λόγω της οικονομικής ανισότητας.

¹⁹ G.G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σσ. 50-55.

²⁰ F. Dosse, *Η Ιστορία σε ψίχουλα* (μτφρ. Αγ. Βλαχοπούλου- επ. Χρ. Χατζηιωσήφ), β' εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993, σ. 23.

²¹ F. Braudel, M. Aymard, F. Coarelli, *Η Μεσόγειος, ο χώρος και η Ιστορία* (μτφ. Ε. Αβδελά, Ρ. Μπενβενίστε), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990, σ. 143.

²² F. Dosse, *Η Ιστορία...*, ό.π., σσ. 24-27.

²³ G.G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σ. 80.

²⁴ Ε. Κουνέλη, Π. Γαλάνης, *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας για την κατανόηση της έννοιας του χρόνου από μαθητές του δημοτικού σχολείου*, στο Π. Κοψιδά- Βρεττού, *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση*, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα 2011, σσ. 243-244

²⁵ G.G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σ. 75

Ύστατη μορφή κοινωνικής εξέλιξης θεωρείται η κομμουνιστική κοινωνία²⁶. Οι μαρξιστές δεν αντιλαμβάνονται την Ιστορία απλά ως μια επιστήμη με αντικείμενο την ανασύσταση και ερμηνεία του παρελθόντος αλλά ως μια επιστήμη που στοχεύει στην αλλαγή της συνείδησης των ανθρώπων σε σχέση πάντα με τις οικονομικές συνθήκες²⁷.

Οι σχολές αυτές δεν είναι οι μοναδικές που εμφανίστηκαν, αλλά αποτέλεσαν τομή στην Ιστοριογραφική επιστήμη. Ακόμα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα νέα ενδιαφέροντα μελέτης των ιστορικών άνοιξαν διαφορετικούς τομείς της ιστορικής επιστήμης όπως η Οικονομική Ιστορία, η Κοινωνική Ιστορία, κ.λπ.²⁸

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, οι παραπάνω ιστοριογραφικές σχολές δέχθηκαν κριτική από την μεταμοντέρνα προσέγγιση της Ιστορίας. Ο μεταμοντερνισμός εμφανίστηκε ως απότοκο των κοινωνικών αλλαγών όχι μόνο στην Ιστορία αλλά και σε άλλους τομείς, όπως η λογοτεχνία²⁹. Σημαντικός εκπρόσωπος της σχολής είναι ο Lawrence Stone, ο οποίος σε δοκίμιό του αναφέρεται στην αλλαγή που εντοπίζεται στη γραφή της Ιστορίας από τη δεκαετία του 1970³⁰. Εγκαινιάζεται έτσι μια ιστοριογραφική οπτική που στρέφεται στην αφηγηματική μορφή της Ιστορίας και επικεντρώνεται στα καθημερινά ανθρώπινα βιώματα. Πλέον λαμβάνονται υπόψη κοινωνικές ομάδες που μέχρι τότε είχαν μείνει στην αφάνεια. Ακόμα, για τους ιστορικούς αυτής της σχολής σε αντίθεση με τον μαρξισμό, η κακομεταχείριση και η επιβολή εξουσίας δεν εντοπίζεται μόνο στον πολιτικό και οικονομικό τομέα, στην εξουσία που ασκούν οι κρατικοί μηχανισμοί στους πολίτες αλλά και μεταξύ των ανθρώπων του ίδιου και διαφορετικού φύλου. Δεν εγκαταλείπεται η άποψη ότι η Ιστορία πρέπει να αποτελεί επιστήμη. Τέλος, η αντικειμενικότητα αμφισβητείται, ωστόσο, δεν απορρίπτεται η έρευνα και η παρουσίαση των πραγματικών γεγονότων³¹.

Η συγκρότηση αυτών των ιστοριογραφικών σχολών και οι προσεγγίσεις που ακολουθούσε η καθεμία δεν είναι βέβαια ανεξάρτητη από τις ιστορικές συνθήκες. Έτσι, η περίοδος επικράτησης της σχολής του Ranke, του γερμανικού ιστορικισμού, συνδέεται με την υπερίσχυση του εμπειρισμού, τη σύσταση των εθνικών κρατών και την πεποίθηση της συνεχούς εξέλιξης του ανθρώπου³². Η σχολή των Annales και η μαρξιστική, επηρεάστηκαν από τις κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και από το τέλος της πίστης στην πρόοδο της ανθρωπότητας³³. Τέλος, ο μεταμοντερνισμός γεννήθηκε σε μια περίοδο νέων συνθηκών ζωής, στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα όταν ο κόσμος περνούσε

---

²⁶ Ο. π., σ. 108.

²⁷ G.G. Iggers, *Νέες κατευθύνσεις...* ό.π., σ. 54

²⁸ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σ. 94.

²⁹ Jacques Le Goff, *Ιστορία και...* ό.π., σ. 64.

³⁰ G. G. Iggers, *Νέες κατευθύνσεις...* ό.π., σσ. 272-273.

³¹ G. G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σσ. 129-133.

³² F. Dosse, *Η Ιστορία σε...*, ό.π., σσ. 36-39

³³ G.G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία...* ό.π., σ. 18.

από μια βιομηχανική κοινωνία σε μια κοινωνία της τεχνολογίας και της πληροφορικής³⁴.

α) Το επιστημονικό πεδίο της Διδακτικής της Ιστορίας

Η εξέλιξη της Ιστορίας και της Ιστοριογραφίας ήταν απαραίτητο να αναφερθεί καθώς βρίσκεται σε άμεση σχέση με τον επιστημονικό κλάδο της *Διδακτικής της Ιστορίας*, ο οποίος κατέχει κεντρική θέση στην παρούσα εργασία και είναι ο τρίτος που θα αναλυθεί.

Πιο συγκεκριμένα, η Διδακτική της Ιστορίας ήταν επακόλουθο των αλλαγών που πραγματώνονταν στον τομέα της ιστοριογραφικής και παιδαγωγικής επιστήμης. Σε αυτές τις αλλαγές έρχεται να προστεθεί και η παρουσία μιας κοινωνικής αλλαγής, της υποχρεωτικής εκπαίδευσης για όλους³⁵. Χρονολογείται από τη δεκαετία του '80 και ο βασικός της στόχος ήταν ο *ιστορικός εγγραμματισμός* σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης³⁶. Ωστόσο, είχε κάνει ήδη την εμφάνισή της τη δεκαετία του '50, καθώς οι επιστήμονες είχαν παρατηρήσει πως η έμφαση που δινόταν κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης στα γεγονότα και στις ημερομηνίες, οδηγούσε στην αδυναμία επιτέλεσης των στόχων του ιστορικού μαθήματος³⁷.

Η Διδακτική της Ιστορίας αποτελεί έναν διακριτό επιστημονικό κλάδο που έχει ως κύριο στόχο το άνοιγμα της ιστορικής γνώσης στην κοινωνία και πρωταρχικά τον τρόπο με τον οποίο θα προσαρμόσει την ακαδημαϊκή ιστορική γνώση μέσα από παιδαγωγικές και ψυχολογικές θεωρίες, ώστε αυτή να είναι κατανοητή ανάλογα με το ηλικιακό επίπεδο στο σχολικό περιβάλλον χωρίς να αλλοιωθούν τα βασικά της σημεία³⁸. Παρόλο που λειτουργεί αυτόνομα, αποτελεί σημείο συνάντησης διαφόρων επιστημών όπως η Ιστοριογραφία, η Παιδαγωγική, η Γνωστική και Κοινωνική Ψυχολογία. Όπως ορίζει ο Γ. Κόκκινος, επιδίωξή της είναι η *δημιουργία αυτόνομης και υπεύθυνης ιστορικής σκέψης, η οποία γίνεται δυνατή με τη χρησιμοποίηση της ιστορικής τεκμηρίωσης, τη διατύπωση υποθέσεων εργασίας, τη σύγκριση επιχειρημάτων και την άρθρωση σύνθετων επαγωγικών συλλογισμών και οπωσδήποτε με τη δόμηση ερμηνευτικών πλαισίων αναφοράς*³⁹.

Με άλλα λόγια, η Διδακτική της Ιστορίας δεν περιορίζεται στην απλή μεταβίβαση ιστορικών γνώσεων και πληροφοριών, αλλά αντίθετα στοχεύει στην

---

³⁴ Ό.π. σσ. 134-135.

³⁵ Θ. Κάββουρα-Σισσούρα, *Η διδακτική της Ιστορίας: Το Γαλλικό παράδειγμα στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και Απόψεις (Τόμος Α')*, Ιστοριογραφικά ρεύματα-μακρές περίοδοι- εκπαίδευση εκτός συνόρων-τοπική ιστορία, εκδ. Gutenberg, σσ. 525-526.

³⁶ Π. Κοψιδά- Βρεττού, *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση*, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα 2011, σ. 12.

³⁷ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...*, ό.π., σ. 105

³⁸ Δ. Κάββουρα, *Διδακτική της Ιστορίας, Επιστήμη, Διδασκαλία, Μάθηση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011, σ. 11

³⁹ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές Προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας, Για μια νέα διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της ιστορικής κριτικής σκέψης*, εκδ. Μεταίχμιο 2006, σ. 14-15

απόκτηση δεξιοτήτων που αφορούν την κρίση, τη νόηση και την επικοινωνία με στόχο να έρθουν σε επαφή με τις νέες ιστοριογραφικές εξελίξεις του 19^{ου} αιώνα, οι οποίες ονομάζονται *Νέα Ιστορία* και του 20^{ου}, δηλαδή της μεταμοντέρνας⁴⁰. Βασική πρότασή τους αποτελεί η παρακίνηση των μαθητών, ακόμα και από τις αρχικές τάξεις του δημοτικού σχολείου να εθίζονται στις μεθόδους που ακολουθεί ο ιστορικός. Αυτό θα γίνει πραγματικότητα όταν ασχοληθούν με τις ιστορικές πηγές και εφαρμόσουν επιτόπια έρευνα, με σκοπό να μελετήσουν οι ίδιοι το ιστορικό υλικό. Στόχος είναι να καταστούν οι μαθητές ικανοί να δημιουργήσουν οι ίδιοι Ιστορία όπως κάνει και ένας ιστορικός⁴¹. Ωστόσο αυτό δεν θα πρέπει να παρερμηνευθεί. Διδάσκω Ιστορία σύμφωνα με τη Διδακτική δεν σημαίνει αντιγράφω τον τρόπο λειτουργίας των ιστορικών αλλά προάγω τους μαθητές στον ιστορικό τρόπο σκέψης⁴².

Ο Henri Moniot στο βιβλίο του, βασισμένος στα λόγια της Michelle Perot, κάνει λόγο για τις θετικές λειτουργίες του ιστορικού μαθήματος μέσα από τη σύγχρονη προσέγγιση που προτείνει η Διδακτική της Ιστορίας. Αρχικά, η διδασκαλία του μαθήματος παρέχει πληθώρα γνώσεων, οι οποίες βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν τα ιστορικά γεγονότα, δημιουργώντας παράλληλα μια ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορικής εξέλιξης. Εν συνεχεία, έχοντας κάνει κτήμα τους και αναλύοντας τις ιστορικές γνώσεις οι μαθητές αποκτούν κριτική σκέψη η οποία τους οδηγεί σε μια βαθύτερη θεώρηση των πραγμάτων.

Επιπλέον, δεν παραβλέπει τη λειτουργία της διδασκαλίας της Ιστορίας όσο αφορά τη διατήρηση και μεταβίβαση της συλλογικής μνήμης, όχι όμως με τη μορφή ιδεολογικού ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη γνώση της Ιστορίας ως μέσο αντιπαράθεσης στην προσπάθεια επιβολής κρατικού ελέγχου των συνειδήσεων. Τέλος, η διδασκαλία της Ιστορίας συγκινεί και τέρπει, δημιουργώντας φορτισμένα συναισθήματα για το παρελθόν. Έτσι, μέσα από τις κατάλληλες συνθήκες ο μαθητής διακατέχεται από αισθήματα ευχαρίστησης κατά την ενασχόληση του με το ιστορικό αντικείμενο⁴³.

Στους γενικότερους διδακτικούς σκοπούς για το μάθημα της Ιστορίας είναι να καθιστά τους μαθητές αντικειμενικούς και αμερόληπτους απέναντι σε κάθε ιστορική πηγή. Πολλές πηγές δεν παρουσιάζουν την ιστορική πραγματικότητα όπως συνέβη πραγματικά. Για το λόγο αυτό ο σκοπός του μαθήματος επικεντρώνεται στο να εξασκήσει τους μαθητές σε έναν ορθολογικό τρόπο σκέψης, έτσι ώστε να διαχωρίζουν τα αντικειμενικά από τα μεροληπτικά στοιχεία τα οποία προβάλλονται

---

⁴⁰ Π. Γατσώτης, *Η διδακτική προσέγγιση της «Νέας Ιστορίας» με τη χρήση ιστοριογραφικών έργων*, στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004, σσ. 133-134.

⁴¹ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα Διδακτικής της Ιστορίας και του Περιβάλλοντος*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2003, σ. 91.

⁴² Δ. Κάββουρα, *Διδακτική της...*, ό.π., σ. 71.

⁴³ Η. Moniot, *Η Διδακτική της Ιστορίας* (μτφρ. Έφη Κάννερ), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2000, σσ. 64-66.

είτε στα ΜΜΕ, είτε αναπαράγονται λανθασμένα από την εκάστοτε προφορική Ιστορία. Εξάλλου, ο στοχευμένος αυτός τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος συμβάλλει στην ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτεύματος αφού είναι άρρηκτα συνυφασμένος με τη διαμόρφωση της έννοιας του ενεργού πολίτη⁴⁴.

Η Διδακτική της Ιστορίας ως επιστήμη βασίζεται σε *τρεις αρχές*. *Πρώτη είναι η αρχή της μετάθεσης-μετατόπισης* η οποία εισήχθη για πρώτη φορά από τον Yves Chevallard το 1980. Αφορά τη μεταφορά της επιστημονικής γνώσης στο επίπεδο και στις νοητικές ικανότητες της εκπαιδευτικής βαθμίδας που θέλουμε να διδαχτεί. Η διαδικασία αυτή θα επιτευχθεί αφού πρώτα γίνουν κατανοητοί οι κανόνες και οι περιορισμοί που τη διέπουν. Ο εκπαιδευτικός που έχει αναλάβει αυτό το έργο θα πρέπει να γνωρίζει καλά τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσει για να επιτύχει τον μετασχηματισμό της γνώσης⁴⁵. Ο Verret αναφέρει τους πέντε βασικούς μετασχηματισμούς που υφίσταται η ακαδημαϊκή γνώση. Πρώτος είναι η διάσπαση της γνώσης, δεύτερος η παρουσίαση της χωρίς το προσωπικό στοιχείο, ο τρίτος αφορά στην αναγκαιότητα εκπαίδευσης ώστε να υπάρχει δυνατότητα να προσλαμβάνεται η γνώση από τους μαθητές, ο τέταρτος είναι η υλοποίηση αναλυτικών προγραμμάτων και ο πέμπτος είναι η τελική αξιολόγηση⁴⁶.

Δεύτερη αρχή αποτελεί η οργανική συνάφεια γνωστικού περιεχομένου και διδακτικής μεθοδολογίας. Σύμφωνα με αυτή, κάθε διδακτική προσπάθεια θα πρέπει να στηρίζεται στο αντίστοιχο επιστημονικό πεδίο και στη σύγχρονη επιστημονική έρευνα. Συγκεκριμένα για τη Διδακτική της Ιστορίας, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την πρόοδο που συντελείται στην επιστήμη της Ιστοριογραφίας και παράλληλα τις δημόσιες χρήσεις που έχει η Ιστορία. Η αρχή αυτή έχει ως αποτέλεσμα, τον παραγκωνισμό ως ένα σημείο της Γενικής Διδακτικής θεωρώντας ότι κάθε επιστήμη αποτελεί ένα ειδικό κλάδο Διδακτικής και επομένως, κάθε επιστήμη θα έχει και τη δική της μεθοδολογία όσο αφορά και το διδακτικό της αντικείμενο.

Τέλος, η τρίτη αρχή που χαρακτηρίζει τον τρόπο οργάνωσης της σύγχρονης Διδακτικής της Ιστορίας συνίσταται στην παραδοχή της κοινωνικής και ατομικής κατασκευής της ιστορικής γνώσης και σκέψης. Στην τρίτη αυτή αρχή σημαντικό ρόλο παίζει η θεωρία του Vygotsky⁴⁷. Υποστήριξε πως το κοινωνικό περιβάλλον έχει καίρια θέση στη μάθηση του ατόμου, καθώς επικοινωνώντας αυτό με τον περίγυρό του χτίζει τις γνώσεις του από το απλό στο σύνθετο, προσπαθώντας να τις αφομοιώσει στις ήδη υπάρχουσες. Ένα σημαντικό σημείο στη θεωρία του Vygotsky είναι πως, σε αντίθεση με τον Piaget που θα αναφερθεί στη συνέχεια, η ανάπτυξη έπεται της μάθησης⁴⁸.

---

⁴⁴ Ό.π., σ. 318-319

⁴⁵ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 14

⁴⁶ Δ. Κάββουρα, *Διδακτική...* ό.π., σ. 22-23

⁴⁷ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 14-15

⁴⁸ Η. Ματσαγγούρας, *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας (τόμος 2^{ος}): Στρατηγικές Διδασκαλίας, Από την Πληροφόρηση στην Κριτική Σκέψη(Γ' έκδοση)*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998, σ. 89.

Η Διδακτική της Ιστορίας ασχολείται με μία πληθώρα προβλημάτων που ανακύπτουν κατά τη διδασκαλία του μαθήματος στο σχολείο λόγω της ιδιαίτερης φύσης του αντικειμένου της Ιστορίας. Πεδίο προβληματισμού της αποτελεί να αναπτύξουν οι μαθητές της Ιστορίας εκείνες τις δεξιότητες που θα τους καταστήσουν ικανούς να κατανοήσουν τις έννοιες του χρόνου της Ιστορίας και όρων που αφορούν τη ζωή του παρελθόντος και ξεδιπλώνουν στοιχεία της⁴⁹. Η προσέγγιση αυτών των όρων θα γίνει μέσω της διδασκαλίας η οποία όμως δεν είναι απαλλαγμένη από τις αξιολογικές κρίσεις. Όπως σημειώνει ο Γ. Ν. Λεοντσίνης, *αξιολογική κρίση ή κρίση αξίας ονομάζεται κάθε σημαντική πρόταση, η οποία έχει μη περιγραφικό περιεχόμενο και περικλείει μια συγκριτική γνώμη περί προσώπων ή πραγμάτων ή εκφράζει το επιθυμητό ή μη επιθυμητό μιας κατάστασης συγκριτικά με κάποια άλλη*.

Ενώ έχει διατυπωθεί θεωρία σχετικά με την απόρριψή τους, στην πραγματικότητα αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο τόσο στην ερμηνεία του ιστορικού όσο και στη διδασκαλία του εκπαιδευτικού της Ιστορίας⁵⁰. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, πως ένας από τους σκοπούς της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας, όπως αυτοί θα αναφερθούν παρακάτω σύμφωνα με το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, είναι και η διαμόρφωση ανθρώπων που θα λειτουργούν με βάση την ηθική. Αυτός είναι και ένας βασικός λόγος που οι αξιολογικές κρίσεις όχι μόνο συνδέονται αλλά είναι και απαραίτητες στη διδασκαλία του μαθήματος⁵¹.

Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με άλλα επιστημονικά αντικείμενα, η Ιστορία στηρίζεται κυρίως στον καθημερινό λόγο, ο οποίος δεν είναι απαλλαγμένος από αξιολογικές κρίσεις. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει πως ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να ακολουθήσει κάποιους κανόνες ώστε να τις παρουσιάσει με έγκυρο τρόπο. Αρχικά, θα πρέπει να κάνει εμφανές τότε τις χρησιμοποιεί στο λόγο του και να μην τις παρουσιάζει ως μέρος των ιστορικών γεγονότων. Παράλληλα, θα πρέπει να φροντίζει, πριν από την διατύπωση μιας αξιολογικής χρήσης να έχει μελετήσει τις αντίστοιχες ιστορικές πηγές. Επίσης, είναι αναγκαίο να παρουσιάζει τις διαφορετικές αξιολογικές κρίσεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με το εξεταζόμενο ιστορικό ζήτημα⁵² και όχι να προβαίνει σε αποφυγή της αναφοράς τους καθώς αυτή η τακτική δε διέπεται από αντικειμενικότητα⁵³. Τέλος, θα ήθελα να αναφερθώ σύντομα και στη χρήση των αξιολογικών χρήσεων που γίνεται στα διδακτικά εγχειρίδια της Ιστορίας. Στην περίπτωση αυτή εντοπίζεται ένα πλήθος αξιολογικών

---

⁴⁹ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Ο πανεπιστημιακός ιστορικός και δάσκαλος*, στο Δ. Φωτεινός, Π. Σιμενή, Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση : Ιστορικο-συγκριτικές προσεγγίσεις. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Σήφη Μπουζάκη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ.269.

⁵⁰ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και του περιβάλλοντος*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2003, σσ. 65-66.

⁵¹ Ο.π. σ. 76.

⁵² Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Διδακτική της Ιστορίας. Γενική- τοπική Ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2006, σσ. 188-190.

⁵³ Η. Ματσαγγούρας, *Θεωρία της διδασκαλίας : Στοχαστικοκριτική θεώρηση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1993, σ. 163.

κρίσεων, το οποίο όμως πολλές φορές δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό καθώς δεν πληροί τους κανόνες⁵⁴, όπως αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Επιστρέφοντας στο πεδίο της προβληματικής της Διδακτικής της Ιστορίας, όπως αναφέραμε, συγκαταλέγονται οι δυσνόητοι για τα παιδιά ιστορικοί όροι. Καθώς, λοιπόν, η Ιστορία κάνει χρήση του καθημερινού λόγου προκειμένου να περιγράψει και να κάνει ανασύσταση του παρελθόντος, χρησιμοποιεί παράλληλα έναν όγκο ιστορικού λεξιλογίου, που πολλές φορές δεν εξηγείται στα παιδιά. Ιδιαίτερα, οι μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δυσκολεύονται να κατανοήσουν την ιστορική ορολογία. Με πειράματα που έχουν πραγματοποιηθεί, αποδεικνύεται πως η πρόσληψη των δύσκολων εννοιών για τα παιδιά γίνεται πιο εύκολη μεγαλώνοντας. Όμως, δεν θα πρέπει λόγω της δυσκολίας αυτής να μην χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός την ιστορική ορολογία, καθώς αυτή κρίνεται απαραίτητη για την *ιστορική σκέψη και κατανόηση*⁵⁵.

Ένας ακόμα από τους στόχους του ιστορικού μαθήματος είναι και η κατανόηση της γλώσσας του παρελθόντος, που αφορά ένα ιστορικό πλαίσιο μακρινό και ξένο για τους μαθητές. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να εφαρμόσει διδακτικές στρατηγικές ώστε να αντιμετωπίσει την αδυναμία των μικρών μαθητών. Αυτές μπορεί να είναι η ενασχόληση με τους δύσκολους ιστορικούς όρους στην έναρξη της σχολικής χρονιάς, δραστηριότητες με την παράλληλη χρήση εποπτικών μέσων και ακόμα η επιμονή του εκπαιδευτικού πάνω στο ιστορικό λεξιλόγιο. Παρόλη τη σημασία του προβλήματος, έχει παρατηρηθεί πως τελικά, μικρή σημασία δίνεται από τους εκπαιδευτικούς όσο αφορά την κατανόηση των ιστορικών όρων καθώς δεν αφιερώνεται ο απαραίτητος χρόνος⁵⁶.

Τέλος, στους βασικούς προβληματισμούς της Διδακτικής περιλαμβάνεται και αυτός της αντίληψης του *ιστορικού χρόνου*, ο οποίος συμβάλλει με τη σειρά του στην ιστορική κατανόηση⁵⁷. Ειδικότερα, ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται την έννοια του χρόνου κυρίως στηριζόμενος στο αντιθετικό ζεύγος παρόν- παρελθόν. Η έννοια του χρόνου συνοδεύεται και από αυτόν της ιστορικής ακολουθίας που αφορά τις εναλλαγές των ιστορικών περιόδων⁵⁸. Άξιο αναφοράς είναι πως πολλές φορές τα σχολικά εγχειρίδια περνούν από τη μία περίοδο στην άλλη κάνοντας μεγάλες μεταβάσεις⁵⁹.

---

⁵⁴ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Σχολική Ιστορία & Περιβάλλον*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2009, σσ. 98-99.

⁵⁵ Χ. Μπαμπούνης, *Νοητικές, ψυχολογικές και άλλες προϋποθέσεις για την αφομοίωση της ιστορικής ύλης από τους μαθητές*, Σεμ. 9, *Το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, ΠΕΦ, Αθήνα 1988, σσ. 74-75.

⁵⁶ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Διδακτική της...*, ό.π., σσ.145-149.

⁵⁷ Χ. Μπαμπούνης, *Νοητικές...*, ό.π., σ. 76.

⁵⁸ Ε. Κουνέλη, Π. Γαλάνης, *Διδακτικές προσεγγίσεις ...*, ό.π., σσ. 242-244.

⁵⁹ Σ. Μαϊστρέλλης, Ε. Καλύβη, Μ. Μιχαήλ, *Ιστορία : Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Γ' Δημοτικού*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 98-104. Το πέρασμα από την Παλαιολιθική στη Νεολιθική εποχή γίνεται μέσα σε μία διδακτική ενότητα.

Η ιστορική σκέψη των παιδιών εμπεριέχει και την κατανόηση του ιστορικού χρόνου. Ωστόσο, για να φτάσουν σε αυτό το σημείο απαιτείται και η ηλικιακή τους ωρίμανση. Αρχικά, τα παιδιά αποκτούν μια αντίληψη για τον χρόνο αρκετά απλοϊκή, καθώς περιορίζεται στις δικές τους εμπειρίες. Θα πρέπει να φτάσουν από ένα επίπεδο κατανόησης του δικού τους προσωπικού, ατομικού χρόνου, σε ένα επίπεδο συλλογικό⁶⁰. Αυτό θα πραγματοποιηθεί όταν το παιδί καταφέρει να συνδέσει τον προσωπικό του χρόνο που αναφέρεται στο τώρα με τον χρόνο που βιώνει ο κόσμος αρχικά στο παρόν και στη συνέχεια με τον συλλογικό χρόνο του παρελθόντος⁶¹.

β) Η νοητική ανάπτυξη των παιδιών και η Διδακτική της Ιστορίας

Η Διδακτική της Ιστορίας, ενώ νοείται ως ξεχωριστή επιστήμη, ταυτόχρονα δανείζεται τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα ερευνών από άλλες επιστήμες με τις οποίες συνδέεται. Τέτοιες είναι και οι ψυχοπαιδαγωγικές επιστήμες, οι οποίες προσφέρουν συνεχώς υλικό, το οποίο μελετά η Διδακτική και συμβάλλουν στην εξέλιξή της. Ένα, λοιπόν, από τα ζητήματα που απασχολούν την επιστήμη της Διδακτικής της Ιστορίας και ερευνάται το οποίο ερευνάται και απαντάται από το επιστημονικό πεδίο των ψυχοπαιδαγωγικών, είναι η νοητική ανάπτυξη των παιδιών. Πάνω σ' αυτές τις έρευνες αυτών των επιστημών στηρίζεται η Διδακτική για να προτείνει τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας που θα είναι πιο ωφέλιμος για τον μαθητή⁶². Ειδικότερα, όσον αφορά την εκπαίδευση, υπάρχει διαφωνία για τον αν οι μαθητές του δημοτικού σχολείου είναι σε θέση να διδαχτούν το μάθημα της Ιστορίας κι συγκεκριμένα να κατανοήσουν τις αφηρημένες έννοιες που περιέχονται στη διδασκαλία του⁶³.

Η θεωρία του Piaget θα αποτελέσει το σημείο εκκίνησης αυτής της προβληματικής. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων θεωριών ο Piaget ανέπτυξε και τη θεωρία των σταδίων, η οποία περιγράφει την πορεία που ακολουθεί η εξέλιξη της νοημοσύνης. Τα στάδια αυτά δεν επηρεάζονται αποκλειστικά από τη βιολογική ανάπτυξη του ατόμου αλλά και από το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει και επιδρά αμοιβαία. Η διάκριση των σταδίων είναι η εξής : α) αισθησιοκινητικό στάδιο (γέννηση- 2 ετών), β) προσυλλογικό στάδιο (2- 7 ετών), γ) στάδιο συγκεκριμένων νοητικών ενεργειών (7- 11 ετών) και δ) στάδιο τυπικών λογικών πράξεων και

---

⁶⁰ Ε. Κουνέλη, Π. Γαλάνης, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σσ. 245-247.

⁶¹ Μ. Ρεπούση, *Μαθήματα Ιστορίας : από την Ιστορία στην Ιστορική Εκπαίδευση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2004, σσ. 349-352.

⁶² Χ. Μπαμπούνης, *Νοητικές, ψυχολογικές και άλλες προϋποθέσεις για την αφομοίωση της ιστορικής ύλης από τους μαθητές*, Σεμ. 9, *Το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, ΠΕΦ, Αθήνα 1988, σσ. 68.

⁶³ Ε. Αβδελά, *Ιστορία και...* ό.π., σ. 11.

αφαιρετικής σκέψης (11- 15 ετών)⁶⁴. Κέντρο του ενδιαφέροντος μας στην παρούσα εργασία είναι το τρίτο στάδιο που αφορά τα παιδιά ηλικίας 7- 11 χρονών.

Σύμφωνα με την άποψη του Piaget, τα παιδιά αυτών των ηλικιών είναι ικανά να σκεφθούν , αλλά η σκέψη τους με βάση τη θεωρία των σταδίων, περιορίζεται στον πραγματικό κόσμο χωρίς να έχουν την ικανότητα αφαιρετικής σκέψης που ξεκινά μετά τα 11- 12 χρόνια⁶⁵. Ειδικότερα , οι δύσκολες και μην συγκεκριμένες ιστορικές έννοιες, η δυσκολία δόμησης λειτουργιών που θα μπορούν να υποστηρίξουν την καλλιέργεια ιστορικών γνώσεων καθώς και το γεγονός πως οι μικροί , ειδικότερα, μαθητές δε διαθέτουν ούτε τις εμπειρίες ούτε τις γνωστικές βάσεις για να καταφέρουν να φτάσουν στην κατανόηση του ιστορικού μαθήματος, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την επίτευξη των σκοπών του μαθήματος της Ιστορίας και συνακόλουθα για δημιουργία του επιστημονικού κλάδου της Διδακτικής της Ιστορίας⁶⁶. Η θεωρία του Piaget είχε επιρροή στις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στη συνέχεια, οι οποίες συγκλίνουν πως όσον αφορά την Ιστορία, τα στάδια ανάπτυξης παρουσιάζουν πιο αργούς ρυθμούς εξέλιξης⁶⁷.

Ωστόσο, παρά την ευρεία αποδοχή της, η θεωρία του Piaget άρχισε να δέχεται την κριτική άλλων επιστημόνων, κυρίως από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και μέσα του '80⁶⁸. Αναδεικνύονται και άλλοι παράγοντες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη όπως η «χωρητικότητα» της ανθρώπινης μνήμης, ο τόπος και το περιβάλλον που μεγαλώνει το άτομο και οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων είτε αυτές έχουν να κάνουν με την ταχύτητα της νοητικής ανάπτυξης είτε με τα ενδιαφέροντά τους⁶⁹. Ειδικότερα, έρευνες μας πληροφορούν ότι στα αγόρια παρατηρείται μια καθυστέρηση στην ανάπτυξη της νοημοσύνης συγκριτικά με τα κορίτσια⁷⁰, ενώ όσον αφορά τα ενδιαφέροντα των δύο φύλων, τα αγόρια, σε αντίθεση με τα κορίτσια, γοητεύονται από μελέτη πολεμικών συγκρούσεων⁷¹.

Ως αντίλογος στα στάδια του Piaget έρχεται η θεωρία του Jerome Bruner, ο οποίος υποστήριξε ότι η νοητική δραστηριότητα δεν διαφέρει «είτε στα πέρατα της γνώσης, είτε στην Τρίτη τάξη του δημοτικού σχολείου»⁷². Σύμφωνα με τη θεωρία του , κάθε αντικείμενο της επιστήμης περιέχει βασικά νοήματα, τα οποία ονομάζει *δομές*. Αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε επιστημονικού αντικειμένου, καθώς πάνω σε αυτές κάθε επιστήμη χτίζει τη θεωρία και την έρευνά της. Ο εκπαιδευτικός

⁶⁴ Ε. Α. Κολιάδης, *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη* (Γ' Τόμος), εκδ. Κολιάδης Εμμανουήλ, Αθήνα 1997, σ. 120-123).

⁶⁵ Η. Moniot, *Η Διδακτική ... ό.π.*, σ. 168.

⁶⁶ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές Προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας, Για μια νέα διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της ιστορικής κριτικής σκέψης*, εκδ. Μεταίχμιο 2006, σ. 16

⁶⁷ Χ. Μπαμπούνης, *Νοητικές... ό.π.*, σ. 72.

⁶⁸ Ε. Αβδελά, *Ιστορία... ό.π.*, σ. 112.

⁶⁹ Χ. Μπαμπούνης, *Νοητικές... ό.π.*, σ. 72-73.

⁷⁰ Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, *Ψυχολογία ατομικών διαφορών*, Αθήνα 1982, σ. 134-135.

⁷¹ D. Thompson, *Some Psychological Aspects of History Teaching, Handbook for History Teachers*, London 1972, σ. 18.

⁷² J. Bruner, *The process of education*, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1977, σ. 14.

θα πρέπει να έχει ως πρωταρχικό του μέλημα, οι μαθητές να κατανοήσουν τις δομές που αντιστοιχούν στην κάθε επιστήμη⁷³.

Πρότείνει η διδακτική διαδικασία να ακολουθήσει μια μορφή σπειροειδούς μάθησης, σύμφωνα με την οποία, η γνώση που έχει αναπτυχθεί με τον κατάλληλο τρόπο από πολύ νωρίς και αργότερα γίνεται αντικείμενο μελέτης σε προχωρημένο επίπεδο, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να γίνει κτήμα του μαθητή⁷⁴. Επιπλέον, για τον Bruner, η μάθηση θα επιτευχθεί πιο γρήγορα και αποτελεσματικά όταν οι γνώση παρουσιαστεί με τους εξής τρεις τρόπους : α)πραξιακό, β)εικονικό, γ)συμβολικό. Ο συνδυασμός και των τριών επιφέρει τα καλύτερα αποτελέσματα⁷⁵. Η ολοκληρωτική κτήση των δομών από τη μεριά του μαθητή πραγματοποιείται όταν αυτός θα είναι σε θέση να καταλάβει τη σύνδεση των πραγμάτων⁷⁶.

Ωστόσο, όπως και ο Piaget έτσι και ο Bruner δεν καταπιιάστηκε με το αντικείμενο της Ιστορίας, όμως οι αντιλήψεις του γίνονται σημείο αναφοράς στις νεότερες έρευνες οι οποίες υποστηρίζουν ότι δεν επηρεάζει η ηλικία των μαθητών την κατανόηση των ιστορικών εννοιών αν και αυτές προσαρμόσονται στο γνωστικό επίπεδο κάθε ηλικίας⁷⁷.

Ιδιαίτερα σημαντική αποτελεί και η άποψη του Martin Booth σχετικά με την απόκτηση ιστορικής σκέψης σε μικρότερη ηλικία από αυτή που πιστεύει ο Piaget. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποίησε έρευνα σε 11χρονους μαθητές και απέδειξε ότι είναι ικανοί να αναπτύξουν ιστορική σκέψη κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες⁷⁸. Αρχικά, οι μαθητές θα πρέπει να βρίσκονται μέσα σε ένα περιβάλλον που να αφήνει περιθώρια ελευθερίας και να ενεργούν όπως σαν να βρίσκονται σε ένα επιστημονικό πλαίσιο , διατυπώνοντας ερωτήματα και υποθέσεις⁷⁹. Παράλληλα, θα πρέπει να χειρίζονται το ιστορικό εννοιολογικό πλαίσιο και σταδιακά να αυξάνεται ο όγκος των πηγών που θα εξετάζουν. Τέλος, θα πρέπει να παρέχεται στους μαθητές αντίστοιχο οπτικό υλικό, ώστε να αναπτύξουν τη φαντασία τους και την ενσυναίσθηση⁸⁰.

Οι ψυχοπαιδαγωγικές αυτές θεωρίες δεν είναι οι μοναδικές. Υπάρχει πληθώρα ερευνών και θεωριών , αναφέρονται όμως αυτές ως σημαντικές. Η δράση

⁷³ Ε. Α. Κολιάδης, *Θεωρίες Μάθησης...* ό.π., σ. 150.

⁷⁴ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 16.

⁷⁵ Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι το curriculum. Γενικά και ειδικά θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων και Διδακτικής*, εκδ. Διάδραση 2012, σ. 509-510.

⁷⁶ Ε. Α. Κολιάδης, *Θεωρίες Μάθησης...* ό.π., σ. 152.

⁷⁷ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σ. 114.

⁷⁸ Γ. Κόκκινος, *Η Διδακτική της Ιστορίας. Διεπιστημονικό, αλλά και αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο. Η ελληνική απόκλιση, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/viewFile/8370/8540.pdf>*, σ. 247

⁷⁹ Γ. Παντιώρας, *Διδάσκοντας τα Αρχαία Χρόνια στην Δ' τάξη Δημοτικού : από την ιστορία- αφήγημα στην ιστορία- πρόβλημα*, στο Π. Κοψιδά – Βρεττού (επιμ.), *Σχολική Έρευνα...*, ό.π., σ. 26.

⁸⁰ Γ. Κόκκινος, *Η Διδακτική της Ιστορίας...* ό.π., σ. 247. Ο όρος ενσυναίσθηση στη Διδακτική της Ιστορίας, όπως ορίζεται από τον Γ. Ν. Λεοντσίνη αφορά σε δεξιότητες που αποκτά ο μαθητής ώστε να προσεγγίζει με το συναίσθημα και τη φαντασία του βασικά εσωτερικά στοιχεία του ιστορικού υλικού, που μελετά κάθε φορά. Στο ελληνικό σχολείο δεν έχει συμπεριληφθεί ακόμα δυναμικά. (Γ. Ν. Λεοντσίνη, *Θεωρητικά και...* ό.π., σσ. 103-104.)

και η εξέλιξη τους παράλληλα με τις ιστοριογραφικές σχολές του 20^{ου} αιώνα επηρέασε τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι λειτούργησαν με τρόπο αποφασιστικό και πρωτοποριακό και οδήγησαν σε εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις⁸¹.

γ) Ο εκπαιδευτικός και η Διδακτική της Ιστορίας

Το αντικείμενο της Διδακτικής της Ιστορίας, όπως και κάθε άλλου γνωστικού αντικείμενου, είναι ταυτόσημο με τον ρόλο και το επάγγελμα του εκπαιδευτικού⁸². Ο R. Evans διακρίνει τέσσερις τύπους εκπαιδευτικών που διδάσκουν Ιστορία. Ο πρώτος είναι οι *εκπαιδευτικοί-ιστορητές (storytellers)*, οι οποίοι επικεντρώνονται στη μετάδοση πληροφοριών και αξιών μέσω της Ιστορίας. Στόχος της διδασκαλίας τους είναι να διαμορφώσουν οι μαθητές τους *ιστορική και πολιτισμική ταυτότητα*. Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν οι *επιστήμονες-ιστορικοί*, οι οποίοι διαθέτουν το ιστορικό επιστημονικό υπόβαθρο γνώσεων και στρέφονται στην καλλιέργεια δεξιοτήτων από τους μαθητές τους ανάλυσης, εξήγησης και ερμηνείας. Τρίτοι είναι οι εκπαιδευτικοί που θεωρούν πως η διδασκαλία της Ιστορίας στα παιδιά, μπορεί να συμβάλλει στην αποτροπή παλιότερων λαθών. Τέταρτη κατηγορία είναι οι εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με το φιλοσοφικό κομμάτι της Ιστορίας ή παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις προαναφερθείσες ομάδες⁸³.

Αυτές οι κατηγορίες που εντάσσει του εκπαιδευτικούς της Ιστορίας ο Evans, ίσως να σχετίζονται και με το σχόλιο της Δώρας Κάββουρα σχετικά με τα στοιχεία που συνδιαμορφώνουν τον εκπαιδευτικό, τα οποία δεν είναι μόνο η ιστορική παιδεία που έχει λάβει αλλά και το χωροχρονικό πλαίσιο. Στα καθήκοντά του περιλαμβάνει την ανάγκη να παρατηρεί τον τρόπο που αντιδρούν οι μαθητές του απέναντι στη διδασκόμενη πληροφορία και να προωθεί μέσω της συζήτησης την κριτική στάση απέναντι στα γεγονότα για να διεισδύσει βαθύτερα στη σκέψη τους. Φυσικά, ο εκπαιδευτικός δεν θα πρέπει να λησμονεί ιδιαίτερα στην περίπτωση των μικρών μαθητών, τον σημασιολογικό κώδικα της Ιστορίας ο οποίος είναι συνδεδεμένος με την απλοϊκή σκέψη⁸⁴.

Ο εκπαιδευτικός κατά τη διδασκαλία, όσο αφορά το μάθημα της Ιστορίας, έρχεται αντιμέτωπος με πολλές δυσκολίες. Αρχικά, θα πρέπει να διαχειριστεί το «άνοιγμα» του αντικείμενου της Ιστορίας, που ήδη έχει πραγματωθεί με την εμφάνιση της σχολής των Annales. Η Ιστορία πια βρίσκεται σε στενή επικοινωνία με την Κοινωνιολογία, ανοίγοντας έτσι νέους ορίζοντες, τους οποίους έχει να αντιμετωπίσει όχι μόνο ο ιστορικός αλλά και ο εκπαιδευτικός της Ιστορίας, με διαφορετικό τρόπο ο καθένας. Παράλληλα, οι νέες παιδαγωγικές θεωρίες

⁸¹ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 16-17.

⁸² Η. Moniot, *Η Διδακτική...* ό.π., σ. 20

⁸³ Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 30

⁸⁴ Δ. Κάββουρα, *Διδακτική...* ό.π., σ. 11

επιτάσσουν στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας να είναι ο μαθητής, αλλάζοντας έτσι τον ρόλο του εκπαιδευτικού⁸⁵.

Γενικότερα, για τον Moniot ο ρόλος του εκπαιδευτικού που διδάσκει Ιστορία είναι πολύπλευρος. Αρχικά, ο δάσκαλος είναι σαν να παίζει μια θεατρική παράσταση με τη διδασκαλία του και η επιτυχία της εξαρτάται από την επικοινωνία του με το κοινό του, το οποίο είναι οι μαθητές. Μία ακόμη ιδιότητα του είναι αυτή του διαμεσολαβητή ανάμεσα στην ιστορική γνώση και στη μάθηση με όλους τους τύπους (προαγωγή, αξιολόγηση, κλπ.) που απορρέουν από το εκάστοτε εκπαιδευτικό σύστημα. Όλα τα παραπάνω πρέπει να συνοδεύονται από μία παιδαγωγική στόχευση και αυτό σημαίνει τη στήριξη του δασκάλου σε όλο αυτό το πέρασμα της ιστορικής γνώσης στους μαθητές του. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων οδηγεί στην επιτυχημένη μετάδοση της γνώσης⁸⁶.

Συμπληρώνοντας για τον ρόλο του εκπαιδευτικού, ειδικότερα για το δημοτικό σχολείο, θα λέγαμε πως για να επιτύχει τη μετάδοση ιστορικής γνώσης ο δάσκαλος θα πρέπει να βοηθήσει τους μαθητές αντιληφθούν τις γλωσσικές και ερμηνευτικές ιδιαιτερότητες του ιστορικού κειμένου. Ίσως μέσα από αυτή τη διαδικασία να καταλάβουν οι μαθητές τη σημασία που έχει η κατάκτηση ιστορικής γνώσης, να ενδιαφερθούν για τη μελέτη της Ιστορίας και κατ' επέκταση να γίνει πιο εύκολη. Πρέπει να γίνει σαφές στους δασκάλους πως ο ρόλος τους δεν είναι πια ενός αναμεταδότη γνώσης. Αντίθετα, θα πρέπει να καταφέρουν να αναπτύξουν νοητικές δεξιότητες στα παιδιά δημιουργώντας τους τη θετική διάθεση προς το αντικείμενο του μαθήματος⁸⁷.

δ) Η Διδακτική της Ιστορίας και η σχολική πραγματικότητα

Οι σχολικές επιστήμες, οι οποίες αφορούν τη γνώση που διδάσκεται στο σχολικό περιβάλλον, αναδείχθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, ως μία νέα προσέγγιση. Συμπεριλαμβάνουν τη *δηλωτική* (περιεχόμενο) και *διαδικαστική* (δεξιότητες) γνώση, τα Αναλυτικά Προγράμματα, τα σχολικά βιβλία, τις μεθόδους και στρατηγικές που εφαρμόζονται από τους εκπαιδευτικούς και την αξιολόγηση. Οι σχολικές επιστήμες ενώ αποτελούν τη μετατόπιση ενός πανεπιστημιακού αντικειμένου στη σχολική πραγματικότητα, δεν είναι καθόλα όμοιες με αυτό⁸⁸.

Έτσι, λοιπόν, η εκπαίδευση στο σχολείο διέπεται από τους βασικούς, επιστημονικούς στόχους του εκάστοτε μαθησιακού αντικειμένου⁸⁹. Για την Ιστορία αυτοί πρέπει να είναι ο ορθολογικός τρόπος σκέψης και η εφαρμογή της κριτικής αντίληψης. Συμβαδίζουν στον κοινωνικό χαρακτήρα και στη διατήρηση της

⁸⁵ Π. Κοψιδά- Βρεττού, *Σχολική έρευνα...* ό.π., σ. 11.

⁸⁶ Η. Moniot, *Η Διδασκαλία...* ό.π., σ. 223-225.

⁸⁷ Ι. Mattozzi, *Εκπαιδεύοντας αναγνώστες Ιστορίας*, (επιμ. Θ. Κάββουρα), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2005, σσ. 20-22.

⁸⁸ Δ. Κάββουρα, *Διδακτική...* ό.π., σ. 17.

⁸⁹ Η. Moniot, *Η Διδακτική...* ό.π., σ. 43

ιστορικής μνήμης της κοινωνίας. Η σχολική Ιστορία καθιστά την ακαδημαϊκή αναγκαία λόγω της επιθυμίας της κοινωνίας να γνωρίσει το παρελθόν της, άρα συμβάλλει στην ίδια την ύπαρξη της.

Οι γνώσεις που μεταδίδονται στο σχολικό περιβάλλον έχουν άμεση σχέση και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει πως μεταφέρονται άκριτα φτάνοντας στον λαϊκισμό, καθώς ακολουθείται προσεκτική επιλογή και επεξεργασία με βάση τα επιστημονικά ευρήματα, προσεκτική στοχοθεσία και μια τελική αξιολόγηση. Στην πραγματικότητα, στην περίπτωση του ελληνικού Αναλυτικού Προγράμματος που μας αφορά, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την παραπάνω διαδικασία, αναιρεί ενίοτε τον στόχο αυτό προσπαθώντας να συμπεριλάβει αντιφατικά στοιχεία. Από τη μία αντικειμενική ιστορική σκέψη και από την άλλη καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος. Σε αυτό συμβάλλει και η εικόνα των εγχειριδίων που περιέχουν μη ανανεωμένες γνώσεις και προάγουν το περιεχόμενο τους ως τη μοναδική ιστορική αλήθεια⁹⁰.

Αρχικά, το μάθημα της Ιστορίας εντάχθηκε στα σχολεία της Ευρώπης και της Αμερικής τις πρώτες δεκαετίες μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όταν δηλαδή η Ιστορία καθιερώθηκε ως επιστήμη. Διδασκόταν είτε αυτόνομα, είτε σε συνδυασμό με το μάθημα της Γεωγραφίας, όπως συμβαίνει στη γαλλική περίπτωση⁹¹. Το μάθημα τότε λειτουργούσε με σκοπό τη δημιουργία συνεκτικών δεσμών μεταξύ των μαθητών, τη δημιουργία μιας αντίληψης για την ύπαρξη ενός κοινού παρελθόντος και τέλος τη δημιουργία για μια κοινή συμπόρευση προς το μέλλον⁹².

Αν και η Ιστορία στην Ελλάδα γραφόταν αδιάκοπα από τον 5ο αιώνα π. Χ., ως μορφή μάθησης αρχίζει να εμφανίζεται από τα τέλη του 18ου αιώνα. Στη βυζαντινή εκπαίδευση τα ιστοριογραφικά κείμενα θα χρησιμοποιηθούν περισσότερο για τη γλωσσική καλλιέργεια ενώ κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας χρησιμοποιείται ένα άγνωστο ιστορικό κείμενο⁹³. Παρόλο που η επιτακτικότητα για τη διδασκαλία του ιστορικού μαθήματος ως διακριτού αντικειμένου έχει εντοπιστεί ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αυτό θα γίνει πραγματικότητα, τελικά, στα τέλη του ίδιου αιώνα⁹⁴.

Πιο συγκεκριμένα, η Ιστορία στον ελληνικό χώρο ως σχολικό μάθημα στην πρωτοβάθμια ξεκινά χωρίς συγκεκριμένο πλαίσιο διδασκαλίας και χωρίς τον σημερινό υποχρεωτικό χαρακτήρα, το 1834 με γνώμονα το ηθικοπλαστικό στοιχείο. Το 1881 αυτονομείται για πρώτη φορά έχοντας ως επιπλέον στόχο την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος και την απόκτηση βασικών ιστορικών γνώσεων. Ήδη η δομή του διαμορφώνεται και καθιερώνεται μέχρι σήμερα με βάση το σχήμα του

⁹⁰ Δ. Κάββουρα, *Διδακτική...* ό.π., σσ. 17-20.

⁹¹ H. Moniot, *Η Διδακτική...* ό.π., σ. 28

⁹² Γ. Κόκκινος, *Διδακτικές προσεγγίσεις...* ό.π., σ. 13.

⁹³ Μ. Ρεπούση, *Οι πρώτες εκδοχές της ελληνικής ιστορικής εκπαίδευσης τέλος 18ου – τέλος 19ου αιώνα*, στο Σ. Μπουζάκης, *Πανόραμα Ιστορίας...* ό.π., σσ. 482-483.

⁹⁴ Χ. Κουλούρη, *Διδασκαλία της Ιστορίας και εθνική αγωγή (1830-1914)*, Ε.Μ.Ν.Ε., Αθήνα 1988, σσ. 13-14.

Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου σε τρεις ενότητες που αφορούν στην διδασκαλία της αρχαίας, τη μέσης και τη νεότερης εποχής της ελληνικής Ιστορίας. Να σημειωθεί ότι στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει εισαχθεί ως μάθημα από το πρώτο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1836⁹⁵. Ο όρος *Αναλυτικό Πρόγραμμα* αφορά όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και αποτελεί τη γραπτή διατύπωση που σχεδιάζεται από μια ομάδα ειδικών και περιλαμβάνει τη στοχοθεσία όλων των μαθημάτων, προτεινόμενες μεθόδους απευθυνόμενες στον εκπαιδευτικό για την επίτευξη μια διδασκαλίας και κατ' επέκταση της μάθησης και την αξιολόγηση της συνολικής εκπαιδευτικής διαδικασίας⁹⁶.

Το 1894, δημοσιεύεται επίσημα το πρώτο Αναλυτικό Πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου που περιλαμβάνει το μάθημα της Ιστορίας. Αναφορά, στο μάθημα της Ιστορίας παρατηρούμε πάλι το 1913⁹⁷. Πρόκειται για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Εκπαιδευτικού Ομίλου, η οποία εκφράστηκε με το νομοσχέδιο του Ιωάννη Τσιριμώκου. Ήταν μια προοδευτική πρόταση και ήλθε σε σύγκρουση με τους συντηρητικούς, με αποτέλεσμα τελικά να μην εφαρμοστεί εν πολλοίς στην πράξη⁹⁸. Αυτό θα ισχύσει μέχρι την απριλιανή δικτατορία του 1967. Μετά την εγκαθίδρυση της και συγκεκριμένα δυο χρόνια μετά θα διαμορφωθεί νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα για το μάθημα με βάση ισχύουσα πολιτική κατάσταση. Το επόμενο Πρόγραμμα συντάσσεται το 1977 καθώς πάλι έχει αλλάξει το πολιτικό σκηνικό της χώρας και δέχεται αλλαγές μετά το 1981⁹⁹. Τελευταία περίοδος αλλαγής του Αναλυτικού Προγράμματος ήταν το 1997-2003¹⁰⁰.

Η ύλη που διδάσκεται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει διαφοροποιηθεί ελάχιστα από τον 19^ο αιώνα. Αλλαγές μπορεί να παρατηρηθούν στις ενότητες που καλύπτουν το πιο πρόσφατο σε μας ιστορικό παρελθόν. Επίσης, σχετικά με τους στόχους που ορίζονται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην καλλιέργεια εθνικής συνείδησης και παραγκωνίζεται η σημασία ανάπτυξης ιστορικής σκέψης. Αλλά ακόμα και όταν αυτή προσεγγίζεται αφορά περισσότερο τις αιτίες των ιστορικών γεγονότων¹⁰¹. Παράλληλα, οι ιστορικές πηγές¹⁰², παρόλο που

---

⁹⁵ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σσ. 18-20.

⁹⁶ Αποτελεί το προϊόν της επίδρασης τριών παραγόντων: . του *κοινωνιοπολιτικού*, του *ο περιφερειακού-ιδρυματικού* και του *διδακτικού* που σχετίζεται με το πώς ο εκπαιδευτικός εφαρμόζει στην πράξη το Αναλυτικό Πρόγραμμα. Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι το curriculum...* ό.π., σσ. 17-18, 100-101.

⁹⁷ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σσ. 20-21.

⁹⁸ Σ. Μπουζάκης, *Μεταρρυθμιστικά επεισόδια στη Γενική και Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση κατά την πρώτη (1910-1920) και τη δεύτερη (1928-1932) Βενιζελική περίοδο*, στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), *Πανόραμα Ιστορίας...* ό.π., σσ. 164-169.

⁹⁹ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σσ. 21-26

¹⁰⁰ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Δ.Ε.Π.Π.Σ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Α.Π.Σ Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2003), Αθήνα : Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>.

¹⁰¹ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σσ. 36-37.

αποτελούν βασικό στοιχείο της σύγχρονης Διδακτικής, δεν εξετάζονται και η λειτουργία τους στα σχολικά βιβλία είναι περισσότερο για να επιβεβαιώσουν τις πληροφορίες που περιέχονται στο αφηγηματικό μέρος του εγχειριδίου¹⁰³.

Για να προσεγγιστεί το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ειδικότερα στη Ε' και Στ' τάξη, είναι απαραίτητο να γίνει πρώτα μια αναφορά στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΑΠΣ) που συνοδεύει την εν λόγω βαθμίδα εκπαίδευσης και τάξη. Τα δύο αυτά Προγράμματα αποτελούν πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της Διδασκαλίας στο ελληνικό δημόσιο σχολείο. Ο βασικός σκοπός της Διδακτικής της Ιστορίας όπως ορίζεται από το ΔΕΠΠΣ είναι η *ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και συνείδησης*. Η πρώτη επιτυγχάνεται όταν ο μαθητής φτάσει να κατανοεί όσα έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν, εξετάζοντάς τα μέσα, κυρίως, από τα αίτια και τα αποτελέσματά τους. Η δεύτερη σχετίζεται με τη συνειδητοποίηση από μεριάς των μαθητών των πράξεων των προσώπων του παρελθόντος σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές και ο σχηματισμός υπεύθυνων προσωπικοτήτων. Με άλλα λόγια, ο σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας συνδέεται με τον γενικότερο σκοπό της εκπαίδευσης, ο οποίος είναι η δημιουργία υπεύθυνων πολιτών¹⁰⁴.

Στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού δεν υπάρχει διακριτό μάθημα Ιστορίας. Τα παιδιά αποκτούν τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες μέσα από τα υπόλοιπα μαθήματα του ωρολογίου προγράμματος¹⁰⁵. Ουσιαστικά, οι μαθητές των πρώτων τάξεων, από το πρόσημο περιβάλλον τους που δεν είναι άλλο από την οικογένειά τους προχωρούν σταδιακά στην κατανόηση της συλλογικής Ιστορίας¹⁰⁶. Μία πρώτη προσέγγιση για τους μικρούς μαθητές αυτών των τάξεων γίνεται με αφορμή τον εορτασμό των εθνικών επετείων. Στην Γ' τάξη, οι μαθητές προσλαμβάνουν πιο συγκεκριμένες πληροφορίες μέσα από τη διδασκαλία της Μυθολογίας και στη συνέχεια της Προϊστορίας και Πρωτοϊστορίας. Προχωρώντας στην επόμενη τάξη εισάγονται από την αρχή στην εξέταση του ιστορικού παρελθόντος και συγκεκριμένα στην Αρχαία Ιστορία, η οποία ξεκινά από τα Γεωμετρικά Χρόνια και φτάνει μέχρι την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους¹⁰⁷. Η Ε' τάξη εξετάζει τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Ιστορία μέχρι την Άλωση της Πόλης. Περιλαμβάνει τη συνύπαρξη των Ελλήνων με τους Ρωμαίους μετά την υποδούλωση των πρώτων στους δεύτερους, τη δημιουργία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την πορεία της μέσα στα χρόνια, την κατάκτηση από τους

---

¹⁰² *Ιστορική πηγή είναι οτιδήποτε διασώζεται σε υλική και γραπτή κατάσταση από το παρελθόν. Οτιδήποτε διασώζεται και αποτυπώνεται με την εικόνα και τον λόγο και εντάσσεται στη συνέχεια του πολιτισμού.* (Χ. Μπαμπούνης, *Ιστορική Αφήγηση και Πηγές*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σ. 31.)

¹⁰³ Μ. Ρεπούση, Πηγές του τοπίου: *Τα μνημεία και οι μνημειακοί τόποι*, στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), *Η διαθεματικότητα...* ό.π., σσ. 81-82.

¹⁰⁴ ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ... ό.π., σ. 184

¹⁰⁵ ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ... ό.π., σ. 188

¹⁰⁶ Γ. Λεοντσίνης, *Διδακτική της*, ό.π. σ. 66.

¹⁰⁷ ΔΕΠΠΣ, ό.π., σ. 184.

Οθωμανούς. Στο τελευταίο κεφάλαιο πραγματεύεται και θέματα από την καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, καθώς και θέματα της Τοπικής Ιστορίας. Τέλος, η Ιστορία της τελευταίας τάξης του Δημοτικού Σχολείου, αφορά τη νεότερη Ιστορία. Στα κεφάλαιά της περιλαμβάνει την Ιστορία της Ευρώπης στα νεότερα χρόνια, την περίοδο της Τουρκοκρατίας, την Ελληνική Επανάσταση και ολοκληρώνεται με την Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα¹⁰⁸. Εκτενέστερη αναφορά στον σκοπό και στους στόχους της συγκεκριμένης βαθμίδας θα γίνει στη συνέχεια. Η ίδια περίπου χρονολογικά πορεία ακολουθείται και στην επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης (Γυμνάσιο- Λύκειο). Ωστόσο, οι ιστορικές πληροφορίες που παρουσιάζονται είναι προσαρμοσμένες ώστε να ανταποκρίνονται στην ηλικία των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στις δεξιότητες που αυτοί πρέπει να αναπτύξουν.

Ειδικότερα, το βιβλίο του μαθητή της Ε', όπως και στα βιβλία των υπόλοιπων τάξεων, το βιβλίο του μαθητή περιλαμβάνεται μαζί με το βιβλίο δασκάλου και το τετράδιο εργασιών του μαθητή στο πακέτο των εγχειριδίων για το μάθημα της Ιστορίας. Όσο αφορά το συγκεκριμένο εγχειρίδιο, σημειώνεται ότι περιλαμβάνει επτά κεφάλαια και ξεκινά την ιστορική αφήγηση με το πώς οι Ρωμαίοι κατακτητές κυβερνούν τους Έλληνες και το πώς οι δεύτεροι τους επηρεάζουν με τον πολιτισμό τους, συνεχίζοντας, δηλαδή, από το σημείο που σταμάτησε η Ιστορία της Δ' Δημοτικού, στην υποταγή της Ελλάδας από τους Ρωμαίους. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τις μεγάλες αλλαγές που παρατηρούνται στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετεξέλιξή της σε βυζαντινή αυτοκρατορία. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται κυρίως στην περίοδο που κυβερνά ο Ιουστινιανός και σημειώνεται αύξηση των εδαφών της αυτοκρατορίας. Το τέταρτο κεφάλαιο κάνει λόγο για τους γειτονικούς λαούς, για τα προβλήματα που δημιουργούν κατά καιρούς στο Βυζάντιο και για τους τρόπους αντιμετώπισης από τη μεριά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το πέμπτο κεφάλαιο πραγματεύεται την περίοδο της ακμής του Βυζαντίου που αφορά την περίοδο των Ισαύρων και των Μακεδόνων αυτοκρατόρων. Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στην περίοδο που το Βυζάντιο παρακμάζει εξαιτίας μεγάλων εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων με συνέπεια την Άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους όπως και αργότερα την προσωρινή ανάκτησή της όπως και την οριστική Άλωση από τους Οθωμανούς. Το τελευταίο κεφάλαιο πραγματεύεται διάφορα θέματα από τη Βυζαντινή Ιστορία όπως τέχνη, παιδεία, κ.ά.¹⁰⁹. Αρκετά κείμενα δεν είναι εύκολα κατανοητά από τον μέσο μαθητή εξαιτίας της δύσκολης ορολογίας (π.χ. *οι στρατιωτικές δυνάμεις στασίαζαν, ακριτικές επαρχίες αποσχίστηκαν, έντονος διχασμός*¹¹⁰) και της πυκνότητας πληροφοριών και γεγονότων που αναφέρονται (π.χ. προβλήματα του

---

¹⁰⁸ ΔΕΠΠΣ, ό.π., σ. 185.

¹⁰⁹ Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 9-129.

¹¹⁰ Ό.π. σ. 21.

Βυζαντινού Κράτους και αλλαγές στη νομοθεσία και τη διοίκηση από τον Λέοντα Γ' Ίσαυρο¹¹¹).

Το βιβλίο του δασκάλου της Ε' τάξης, ξεκινά με τις έννοιες της Ιστορίας και της Ιστοριογραφίας και κάνει μία αναφορά στην αξία που έχει η ιστορική επιστήμη και στους μεγάλους ιστορικούς της αρχαιότητας¹¹². Στη συνέχεια αναλύει το ιστορικό γεγονός και τα επιμέρους στοιχεία του τα οποία θα πρέπει να αναλυθούν για να κατανοηθούν από τους μαθητές καθώς και τις παραμέτρους που το επηρεάζουν, όπως είναι το έδαφος μιας περιοχής, η γεωγραφική θέση, κ.ά. . Προχωρά περιγράφοντας το έργο που έχουν αναλάβει οι ιστορικοί σχετικά με την καταγραφή του παρελθόντος και το συνδέει με το επάγγελμα του εκπαιδευτικού που χρησιμοποιεί στη διδασκαλία του το προϊόν του ιστοριογράφου. Με την ολοκλήρωση των παραπάνω αναφέρεται στην ιστορική περίοδο που θα καλύψει η διδασκαλία και στη δομή του βιβλίου του μαθητή, του τετραδίου εργασιών καθώς και του βιβλίου του Δασκάλου. Αναφορά γίνεται και για τους διαθεματικούς στόχους που περιλαμβάνονται στο μάθημα της Ιστορίας. Συνεχίζει με μία διδακτική πρόταση σχετικά με τη Στάση του Νίκα και με μεθοδολογικές οδηγίες των ιστορικών κειμένων του βιβλίου του μαθητή. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στη διδακτική προσέγγιση των πηγών και των εικόνων, στην ποιότητα και ποσότητα των δραστηριοτήτων που θα αναλάβει ο μαθητής, στην αξιολόγησή του και στην κατανόηση των εννοιών του χρόνου¹¹³. Μεγάλη έκταση αφιερώνεται στη Διδακτική της Τοπικής Ιστορίας και στην προσέγγιση που πρέπει να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός¹¹⁴. Το βιβλίο προχωρά κάνοντας λόγω για τον τρόπο οργάνωσης των διδακτικών επισκέψεων σε μουσεία και ιστορικούς χώρους. Το υπόλοιπο μέρος του βιβλίου αφιερώνεται στις διδακτικές ενότητες που θα απασχολήσουν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και γίνεται προσπάθεια ενημέρωσης του δασκάλου σχετικά με τους στόχους των μαθημάτων παραθέτοντας κάποια επιπλέον στοιχεία για την καλύτερη προετοιμασία του¹¹⁵.

Σχετικά με το εγχειρίδιο της Στ' του Δημοτικού, το μεγαλύτερο μέρος του αποτελείται από την αφήγηση των ιστορικών γεγονότων και εμπλουτίζεται με κάποιες πηγές. Το βιβλίο του δασκάλου εμπεριέχει διδακτικές προτάσεις για κάθε σχολική ενότητα, ενώ το τετράδιο εργασιών περιέχει ασκήσεις για κάθε ενότητα¹¹⁶. Σε μια σύντομη επισκόπηση, από τα περιεχόμενα¹¹⁷ βλέπουμε ότι διατίθεται ένα πολύ μικρό σε έκταση κομμάτι του βιβλίου που είναι αντίστοιχο με τα πολύ

---

¹¹¹ Ό.π. σ. 70-71.

¹¹² Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 5-6.

¹¹³ Ό.π. σσ. 5-22.

¹¹⁴ Ό.π. σσ. 23-29.

¹¹⁵ Ό.π. σσ. 32-118.

¹¹⁶ Δ. Μαξούρης, *Η Νεότερη Ελληνική Ιστορία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, στο Π. Κοψιδά-Βρεττού, *Σχολική έρευνα...*, ό.π., σ. 117.

¹¹⁷ Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος... ό.π., σ. 7.

σημαντικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Ευρώπη από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 19^{ου}. Υπάρχει μία συμπυκνωμένη αναφορά σε έννοιες και γεγονότα όπως η Αναγέννηση, η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση, Διαφωτισμός, Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση με αποτέλεσμα οι μικροί μαθητές να μην προλαβαίνουν να κατανοήσουν επί της ουσίας και να εμπεδώσουν όλα αυτά τα σπουδαία γεγονότα τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο και για τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίζονται στην Ελλάδα¹¹⁸.

Επιπρόσθετα, διαβάζοντας το βιβλίο αντιλαμβάνεται κανείς την πρόθεση της συγγραφικής ομάδας να εστιάσει σε μεγάλο βαθμό στα ηρωικά κατορθώματα των αγωνιστών της Επανάστασης, χωρίς να αναφέρεται στο βαθμό που πρέπει στην οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και ιδεολογική ζωή. Επίσης, δεν αναφέρεται στις αιτίες και σε λεπτομέρειες που αφορούσαν τις εμφύλιες διαμάχες κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και τον ρόλο των πρωταγωνιστών αυτής της διαμάχης¹¹⁹ όπως και στο ρόλο των φορέων εξουσίας είτε μιλάμε για κυβέρνηση είτε για την Εκκλησία.¹²⁰

Το Βιβλίο Δασκάλου για την Ιστορία της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού σχολείου ξεκινά δίνοντας τους ορισμούς βασικών εννοιών που αφορούν το μάθημα. Πρώτα, ασχολείται με τον ορισμό της Ιστορίας και παρουσιάζει την τριπλή της διάσταση: α) ως ιστορικής πραγματικότητας, β) ως θεωρητικής επιστήμης και γ) ως παρουσίας της έρευνας του ιστορικού. Στη συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά στο πότε καθιερώθηκε ως επιστήμη και στις κυριότερες ιστορικές σχολές που διατύπωσαν και τις αρχές της. Το βιβλίο προχωρά με τις ιστορικές πηγές, που αποτελούν τα εργαλεία της επιστημονικής έρευνας του ιστορικού καθώς και με το διαχωρισμό τους σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Δεν παραλείπει να αναφέρει την αμφισβήτηση των δευτερογενών πηγών ως προς την αξιοπιστία τους. Επιπρόσθετα, γίνεται λόγος για τη σημασία που έχει για τον άνθρωπο η μέτρηση και ο προσδιορισμός του χρόνου. Γι' αυτό το βιβλίο κάνει μια αναδρομή στα σημαντικότερα χρονολογικά συστήματα και καταλήγει στο ισχύον σύστημα για τους Έλληνες καθώς και για τους Μουσουλμάνους.

Το βιβλίο συνεχίζει κάνοντας μια σύντομη αναφορά στην επιστήμη της Διδακτικής της Ιστορίας και στον ρόλο που έχει για το σχολείο. Η διδασκαλία του ιστορικού μαθήματος, σύμφωνα με το βιβλίο του Δασκάλου, δεν περιορίζεται μόνο στην απόκτηση ιστορικών γνώσεων από τους μαθητές αλλά και στην εμφύσηση σημαντικών αξιών. Ωστόσο, ο δάσκαλος αντιμετωπίζει δυσκολίες τόσο λόγω της ιδιαιτερότητας της Ιστορίας όσο και λόγω των νέων παιδαγωγικών θεωριών και γι' αυτό είναι υπεύθυνος να τηρεί κάποιες βασικές αρχές. Ως προς τον τρόπο διδασκαλίας και κατανόησης του μαθήματος ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει πληθώρα τεχνικών όπως την αφήγηση, τον διάλογο, την ανάθεση

---

¹¹⁸ Ό.π., σσ. 9-24.

¹¹⁹ Ό.π., σ. 115.

¹²⁰ Ό.π., σ. 71-146

γραφτών εργασιών ή αξιολόγησης ιστορικών πηγών στους μαθητές, τη βιωματική προσέγγιση, την επίσκεψη σε μουσεία , ιστορικούς τόπους και αρχαιολογικούς χώρους και, τέλος, τις νέες τεχνολογίες¹²¹.

Όσο αφορά τα σχολικά εγχειρίδια , παρουσιάζει σύντομα τα ιστορικά γεγονότα. Ο δάσκαλος όμως δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σ' αυτό. Όπου του δίνεται η δυνατότητα θα πρέπει να εντάσσει και την τοπική ιστορία. Πέρα από αναφορά των γεγονότων στο βιβλίο του μαθητή περιέχονται παραθέματα, χάρτες , διαγράμματα, εικόνες, συμπληρωματικό υποστηρικτικό υλικό , γλωσσάριο, ερωτήσεις καθώς και ανακεφαλαιώσεις και αξιολογήσεις. Ακόμα, γίνεται μια αναφορά στα εποπτικά μέσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος (πίνακας, ανακλαστικός προβολέας, φωτοαντίγραφα, βίντεο, ηλεκτρονικός υπολογιστής, κ.ά.) καθώς και στα πλεονεκτήματα που προσφέρουν¹²².

Τέλος, πριν από την ανάλυση των κεφαλαίων και του υλικού που συνοδεύει το εκάστοτε κεφάλαιο που περιλαμβάνει το σχολικό βιβλίο και την αναφορά των στόχων του κάθε κεφαλαίου, το Βιβλίο του Δασκάλου αναφέρεται στην περίοδο των Νεότερων Χρόνων και τότε αυτή χρονολογείται. Για την Ευρώπη η μετάβαση από τον μεσαίωνα στους νεότερους χρόνους εντοπίζεται στα τέλη του 15^{ου} – αρχές 16^{ου} αιώνα, ενώ για τον ελληνικό κόσμο ως αφετηρία θεωρείται η Άλωση της Πόλης από τους Τούρκους¹²³.

Το σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί βασικό εργαλείο στην ελληνική σχολική πραγματικότητα , καθώς αποτελεί το κέντρο της διδασκαλίας. Αυτό από μόνο του ίσως να μην δημιουργούσε μεγάλο πρόβλημα, αν δεν υπήρχαν κι άλλοι παράγοντες. Τέτοιοι είναι η παρωχημένη ιστορική γνώση και η μονομέρεια της συγγραφικής ομάδας ως μοναδική αλήθεια. Το περιεχόμενό του βιβλίου κατά κανόνα παρουσιάζεται ως «μασημένη τροφή» , η οποία πρέπει να απομνημονευτεί από τους μαθητές χωρίς να εστιάζουν στην ουσία¹²⁴.

Ακόμα και η ίδια η εμφάνιση και η συγγραφή του βιβλίου αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στις διαθέσεις των μαθητών. Μαζί με όλα αυτά δεν μπορούμε να παραλείψουμε και την κυβερνητική επιρροή που έχει τη δύναμη να διαμορφώσει τα σχολικά βιβλία¹²⁵. Ο ρόλος τους επικεντρώνεται στην νομιμοποίηση στο μυαλό των αναγνωστών τους της καθεστηκυίας τάξης και στην προώθηση του ελληνικού κράτους μέσω της καλλιέργειας εθνικής συνείδησης. Η αμεροληψία απουσιάζει από τα σχολικά εγχειρίδια τα οποία δεν είναι αποϊδεολογικοποιημένα¹²⁶.

---

¹²¹ Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο Δασκάλου Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 9-16.

¹²² Ό.π., σσ. 17-20

¹²³ Ό.π., σσ. 22-25.

¹²⁴ Ε. Αβδελά, *Ιστορία...* ό.π., σ. 120

¹²⁵ Δ. Κάββουρα , *Διδακτική...* ό.π., σ. 20

¹²⁶ Γ. Δ. Κυρίτσης, *Ιδεολογία και σχολική Ιστορία. «Εμείς» και οι «άλλοι» στη βυζαντινή Ιστορία του δημοτικού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σ. 55.

Διαπιστώνουμε ότι, παρόλη την πρόοδο των παιδαγωγικών και ψυχολογικών θεωριών, της ιστοριογραφικής επιστήμης και της εξέλιξης του επιστημονικού αντικειμένου της Διδακτικής της Ιστορίας, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αδυνατεί να εφαρμόσει στην πράξη τις αλλαγές αυτές στο αντίστοιχο σχολικό μάθημα. Η αδυναμία αυτή οφείλεται τόσο στην ολιγωρία των αρμόδιων φορέων για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, όσο και στην ίδια τη φύση του αντικειμένου του μαθήματος.

Αρχικά, το κράτος εξακολουθεί να χρησιμοποιεί την Ιστορία ως μέσο ιδεολογικής επιρροής στους μαθητές και αρκείται στη διάσταση μιας *εθνικής διαπαιδαγώγησης*. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί που είναι επιφορτισμένοι με το έργο οργάνωσης και διαμόρφωσης του σχολικού μαθήματος δεν στελεχώνονται από προσωπικό που να έχει ειδικευτεί στον τομέα της Διδακτικής της Ιστορίας, δημιουργούν Αναλυτικά Προγράμματα τα οποία δεν προβλέπουν σύνδεση μεταξύ των σχολικών βαθμίδων και κυρίως δεν προτείνουν σε έναν ικανοποιητικό βαθμό τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος¹²⁷. Πολλές φορές, μάλιστα, δεν λαμβάνουν υπόψη τους τον μαθητή ως ιδιαίτερη οντότητα¹²⁸.

Όσο αφορά τους εκπαιδευτικούς της Ιστορίας, παρουσιάζονται ελλιπώς ενημερωμένοι σχετικά με τις εξελίξεις στον κλάδο της ιστοριογραφίας και της Διδακτικής. Αυτό δεν οφείλεται μόνο σε δική της αδιαφορία αλλά και στην εκπαίδευση που λαμβάνουν, η οποία δεν είναι επαρκής για τη σωστή προετοιμασία τους για τη διδασκαλία του μαθήματος. Δεν συνδέει στο μυαλό των μελλοντικών εκπαιδευτικών τη Διδακτική της Ιστορίας με τους επιστημονικούς κλάδους που περιπλέκεται, αφήνοντας, με αυτό τον τρόπο, να νοηθεί πως αρκεί μια καλή γνώση των ιστορικών γεγονότων και όχι η πολύπλευρη γνώση παιδαγωγικών και διδακτικών μεθόδων. Έτσι, συνεχίζουν τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος προκαλώντας μόνο την αδιαφορία των μαθητών καθώς δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις δυσκολίες που παρουσιάζει το εν λόγω αντικείμενο¹²⁹. Συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν την Ιστορία ως αφήγηση¹³⁰ και μονοπωλούν τη διδακτική διαδικασία παραβιάζοντας τις αρχές της παιδαγωγικής¹³¹.

Ταυτόχρονα, το σχολικό εγχειρίδιο επιμένει στο *ιστοριογραφικό παράδειγμα* του ιστορικισμού, προβάλλει το περιεχόμενο του ως την μία «αδιαμφισβήτητη αλήθεια»¹³² και αποτελεί το κυρίαρχο εργαλείο στο οποίο βασίζεται ο εκπαιδευτικός¹³³. Ακόμα, περιλαμβάνει την επιστημονική γνώση αλλά

¹²⁷ Γ. Κόκκινος, *Η Διδακτική ...*, ό.π., σσ. 249-250.

¹²⁸ Δ. Μαξούρης, *Η Νεότερη Ελληνική Ιστορία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, στο Π. Κοψιδά-Βρεττού, *Σχολική έρευνα...*, ό.π., σ. 116.

¹²⁹ Γ. Κόκκινος, *Η Διδακτική...*, ό.π.

¹³⁰ Γ. Παντιώρας, *Διδάσκοντας τα Αρχαία Χρόνια στην Δ' τάξη Δημοτικού : από την ιστορία-αφήγημα στην ιστορία-πρόβλημα*, στο Π. Κοψιδά-Βρεττού, *Σχολική έρευνα...* ό.π., σ. 21.

¹³¹ Η. Ματσαγγούρας, *Στρατηγικές διδασκαλίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2001, σσ. 182-183.

¹³² Γ. Παντιώρας, *Διδάσκοντας τα Αρχαία Χρόνια...* ό.π., σσ. 21-22.

¹³³ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Θεωρητικά και ...* ό.π., σ. 90.

συνδυάζοντάς τη με κρατική και κοινωνική παρέμβαση¹³⁴. Τέλος, στο πεδίο των επιστημόνων της Ιστορίας, πολλοί εμφανίζονται αρνητικοί σε μια πιο εκτενή απασχόληση τους πάνω στο αντικείμενο της σχολικής Ιστορίας, ώστε να συμβάλλουν και αυτοί στην ανανέωση των διδακτικών μεθόδων και του παρεχόμενου ιστορικού υλικού¹³⁵.

Σε αυτά έρχεται να προστεθεί η δυσκολία που παρουσιάζει το ίδιο το ιστορικό αντικείμενο. Το ιστορικό μάθημα περιλαμβάνει πιο αφηρημένες έννοιες, συγκριτικά με τα μαθήματα των Θετικών Επιστημών, έννοιες οι οποίες χρειάζονται βαθιά κατανόηση από τους μαθητές. Αφορά μια γνώση παρελθοντική που τα παιδιά δυσκολεύονται να την προσεγγίσουν και τέλος, περιλαμβάνει αφηρημένους όρους, δυσνόητα λεξιλόγια τα οποία διδάσκονται με την παράλληλη χρήση αξιολογικών κρίσεων¹³⁶.

Υπάρχουν πολλές προτάσεις ως απαντήσεις στη δεδομένη κατάσταση του ελληνικού σχολείου σχετικά με το μάθημα της Ιστορίας και όλες σχετίζονται με τον κλάδο της Διδακτικής της Ιστορίας, που έχει την πιο άμεση σχέση και εν συνεχεία με το πεδίο της παιδοψυχολογίας και ιστοριογραφικής επιστήμης. Σε όλα αυτά έρχεται να προστεθεί και το στοιχείο της τεχνολογίας με την εισαγωγή των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας (Τ.Π.Ε) στην εκπαιδευτική διαδικασία, το οποίο διευρύνει και το ερευνητικό σκηνικό αναφορικά με τη Διδακτική της Ιστορίας¹³⁷. Αυτή, λοιπόν, την προοπτική εξετάζω στην εργασία μου.

---

¹³⁴ Δ. Μαζούρης, *Η Νεότερη...* ό.π., σ. 115.

¹³⁵ Γ. Κόκκινος, *Η Διδασκαλία...* ό.π., σ. 249.

¹³⁶ Μ. Ευσταθίου-Καραγεωργάκη, *Σύγχρονες μεθοδικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Ιστορίας. Εφαρμογές στο γυμνάσιο και στο λύκειο*, εκδ. Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 17.

¹³⁷ Θ. Κάββουρα, *Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης Ιστορίας με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας*, στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), *Η διαθεματικότητα...* ό.π., σ. 193.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Από τη δεκαετία του '70 παρατηρείται μια έντονη επιρροή της τεχνολογίας στη ζωή του ανθρώπου. Προκειμένου να τονιστεί αυτή η νέα πραγματικότητα δημιουργήθηκαν διάφοροι όροι για να την περιγράψουν. Ο Daniel Bell και ο Alain Touraine χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τον όρο *Μεταβιομηχανική Κοινωνία*. Στις νέες συνθήκες που θα επικρατούν σ' αυτή υποστήριξαν ότι θα έχουν περισσότερη αξία όχι οι εργαζόμενοι που θα παράγουν τα προϊόντα, αλλά αυτοί που θα παρέχουν υπηρεσίες. Βέβαια, οι προσπάθειες κατάλληλων όρων για τον χαρακτηρισμό της εποχής δεν σταματούν εδώ¹³⁸.

Εμφανίζεται ο όρος «*Κοινωνίες της Πληροφορίας*», σύμφωνα με τον οποίο μεγάλη σημασία πια έχει ο τρόπος που οι άνθρωποι δημιουργούσαν, κατέγραφαν, αποθήκευαν και χρησιμοποιούσαν τις πληροφορίες. Στο τέλος της ίδιας δεκαετίας αρχίζει και λαμβάνεται υπόψη και ο παράγοντας της γνώσης και της δύναμης που θα έχει μελλοντικά στις κοινωνίες των ανθρώπων, με αποτέλεσμα δίπλα στον πρώτο όρο να έχουμε και την εμφάνιση ενός δεύτερου που περιγράφει την κατάσταση που βιώνει τώρα η ανθρωπότητα, αυτός είναι «*Κοινωνίες της Γνώσης*»¹³⁹. Αυτοί οι δύο όροι αντιστοιχούν σε μια κοινωνία, όπου δεν χαρακτηρίζεται πια από τη *βιομηχανική επανάσταση* και τις αλλαγές που έχει φέρει, αλλά πρόκειται για μια εποχή *μετανεωτερική* και *μεταβιομηχανική*. Εδώ οι γνώσεις και οι πληροφορίες θεωρείται ότι μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομία μιας χώρας¹⁴⁰ και βασικός στόχος είναι η συνεχής δημιουργία καινούριας γνώσης¹⁴¹.

Η διαρκής εξέλιξη της τεχνολογίας και η συστηματοποίηση της χρήσης της είναι οι παράγοντες που διαδραμάτισαν τον σημαντικότερο ρόλο στον σχηματισμό των χαρακτηριστικών των νέων κοινωνιών. Η τεχνολογία δεν εμφανίζεται τώρα για πρώτη φορά, αλλά υπάρχει έντονη διαφορά στο πόσο γρήγορα αυξάνεται και εξελίσσεται. Οι επιπτώσεις και οι αλλαγές που προκάλεσαν είναι εμφανείς σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας συμπεριλαμβανομένου και του

---

¹³⁸ A. Giddens, *Κοινωνιολογία*, μτφρ. Δ. Γ. Τσαούσης, εκδ. Gutenberg, σσ. 681.

¹³⁹ Ένωση Ελλήνων Φυσικών, *Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση. Ζητήματα Σχεδιασμού και Εφαρμογών. Φιλοσοφικές-Κοινωνικές προεκτάσεις*, Ιωάννης Κεκές (επιμ.), εκδ. Διάδραση, Αθήνα 2011, σ. 323.

¹⁴⁰ Α. Καζαμίας, *Η ανθρωποκεντρική εκπαίδευση στον ηρωικό νεόκοσμο της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνίας της γνώσης στο Κρίση στην Εκπαίδευση, Σύγχρονες Τάσεις και Ζητήματα*, Π. Καλογιαννάκη, Κ.Γ. Καρράς, C. C. Wolhuter, T.-H. Chiang, M. Tendo, Δ. Κοντογιάννη (επιμ.) εκδ. HM studies and publishing 2015, σ. 64.

¹⁴¹ C. C. Wolhuter, *Η διεθνής κρίση στις κοινωνικές δυνάμεις που διαμορφώνουν την εκπαίδευση στο Κρίση στην Εκπαίδευση ... ό.π., σ. 141.*

επαγγελματικού τομέα που συνδέεται άρρηκτα με την οικονομία μιας χώρας. Οι νέες επαγγελματικές συνθήκες και ανάγκες επηρεάζουν, με τη σειρά τους, την εκπαίδευση, η οποία δεν μπορεί να μείνει αμέτοχη σε αυτές τις αλλαγές. Το βάρος πέφτει στην καλλιέργεια νέων δεξιοτήτων των μαθητών και, κυρίως, στον τρόπο με τον οποίο θα διαχειριστούν την πληθώρα των γνώσεων και όχι στο πώς θα τις αφομοιώσουν¹⁴². Το παραδοσιακό μοντέλο δεν μπορεί πλέον να σταθεί και υπάρχει έντονη ανάγκη ανανέωσης των εκπαιδευτικών συστημάτων που θα διαμορφώνονται με βάση υπάρχουσες παιδαγωγικές ανάγκες της εποχής¹⁴³. Είναι πια απαραίτητη μια εκπαίδευση περισσότερο ποιοτική, η οποία θα στηρίζεται στην αρχή της *δια βίου*¹⁴⁴ μάθησης¹⁴⁵.

Παρόλο, όμως, που κάνουμε λόγο για «έκρηξη γνώσης» και τεχνολογική πρόοδο, η κοινωνία βιώνει σημαντικά προβλήματα. Ο αυξανόμενος και εντονότερος ανταγωνισμός μεταξύ των ανθρώπων, η οικονομική κρίση αλλά και κρίση αξιών που παρατηρούνται παρά τη συνεχή εξέλιξη στον επιστημονικό χώρο¹⁴⁶, η απειλή του περιβάλλοντος¹⁴⁷, ο παραγκωνισμός της ανθρωπιστικής παιδείας¹⁴⁸ είναι μερικά μόνο από τα προβλήματα που βιώνει ο σύγχρονος κόσμος. Το σημερινό σχολείο δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από αυτές τις πολύπλοκες κοινωνικές συνθήκες και αναγκάζεται να μεταμορφωθεί ώστε να μπορέσει να τις διαχειριστεί και να τις αντιμετωπίσει.

Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να διαχειριστεί τις ανταγωνιστικές συνθήκες στον επαγγελματικό χώρο προετοιμάζοντας τους αυριανούς πολίτες και μελλοντικούς εργαζόμενους και να συμβάλλει στη διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων του κάθε λαού καλλιεργώντας ταυτόχρονα ένα πνεύμα αρμονικής συμβίωσης με τη διαφορετικότητα. Αναδεικνύονται νέες δεξιότητες

---

¹⁴² Δ. Ματθαίου, *Παγκοσμιοποίηση, κοινωνία της γνώσης και δια βίου εκπαίδευση. Οι νέες οριζουσες του εκπαιδευτικού έργου*, Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στο Θ' Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο, Βόλος 12-11-1999, σσ. 5-6, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://users.uoa.gr/~dmatth/pdf/A0001.pdf>.

¹⁴³ Χρ. Κυνηγός, *Η ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί: Η υπολογιστική τεχνολογία ως εργαλείο έκφρασης και διερεύνησης στη γενική παιδεία στο Ελληνική Εκπαίδευση : Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού*, Α. Μ. Καζαμιάς, Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), εκδ. Μέγας Σείριος, Αθήνα 1995, σ. 397.

¹⁴⁴ Όπως ορίζεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τχ. Α', φ. 183 (21.09.2010), νόμος υπ' αριθ. 3879, *Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις*, ο όρος αυτός αφορά όλες τις μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, διατίθεται στην ιστοσελίδα : http://www.gsae.edu.gr/images/stories/Nomos_diaviou.pdf.

¹⁴⁵ Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*, Ολική προσέγγιση (τόμος Α'), εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 2002, σ. 14.

¹⁴⁶ Π. Α. Αγγελίδης, Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.), *Εκπαιδευτικές Καινοτομίες για το Σχολείο του Μέλλοντος (τόμος Α')*, εκδ. Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2004, σ. 22.

¹⁴⁷ Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι... ό.π.*, σ. 46.

¹⁴⁸ Α. Καζαμιάς, *Η ανθρωποκεντρική εκπαίδευση στον ηρωικό νεόκοσμο της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνίας της γνώσης στο Κρίση στην Εκπαίδευση... ό.π.*, σ. 60.

όπως η καλλιέργεια την κριτικής σκέψης, των επικοινωνιακών δεξιοτήτων και συνεργατικού πνεύματος, χαρακτηριστικά τα οποία θα αναλάβει να αναπτύξει το σχολείο στους μαθητές. Οι τελευταίοι διδάσκονται τον τρόπο που θα μαθαίνουν και θα βρίσκουν πληροφορίες και, ταυτόχρονα, προωθείται μια μάθηση που δεν έχει όρια ηλικίας, αλλά συνεχίζεται με τα χρόνια για τη δημιουργία ολοκληρωμένων πολιτών¹⁴⁹.

Είναι, λοιπόν, αναγκαίο, μεταξύ άλλων, να αφήσει πίσω του τις παραδοσιακές μεθόδους που το αφήνουν προσκολλημένο σε μια άλλη πραγματικότητα καθώς δεν επιτελεί το εκπαιδευτικό του έργο και παραμένει αδρανές στις αλλαγές¹⁵⁰. Στην αναγκαιότητα βελτίωσης της εκπαίδευσης για να ανταποκριθεί σε αυτές τις νέες απαιτήσεις και συνθήκες έρχονται να συμβάλλουν οι τεχνολογικές εξελίξεις δίνοντας μία ποικιλία διδακτικών μέσων και εργαλείων με σκοπό τον εκσυγχρονισμό και την καλύτερη μάθηση¹⁵¹. Μεταξύ των δυνατοτήτων που οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν στην εκπαιδευτική διαδικασία συμπεριλαμβάνονται η *διδασκτική αποτελεσματικότητα, η διάταξη των διδακτικών παρεμβάσεων και ο έλεγχος της προόδου των μαθητών*¹⁵². Όπως χαρακτηριστικά έχει υποστηρίξει ο Papert η τεχνολογία θα επαναστατικοποιήσει τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται και μαθαίνει ο άνθρωπος¹⁵³.

Η εισαγωγή της στο σχολείο είναι επιτακτική και στηρίζεται σε λόγους διαφορετικής φύσεως: οι κοινωνικές συνθήκες που χαρακτηρίζονται από την καθημερινή χρήση της και επομένως επιβάλλουν την εξοικείωση των μαθητών με αυτή. Ο επαγγελματικός χώρος όπως διαμορφώνεται έχει ως προαπαιτούμενο τη γνώση και διαχείρισή της. Το σχολείο έχει το ρόλο προετοιμασίας των μαθητών για τη μελλοντική τους εργασιακή πορεία, άρα η τεχνολογική μάθηση θα αρχίσει από εκεί. Τέλος, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τον ωφέλιμο ρόλο της χρήσης των τεχνολογιών στην εκπαίδευση τόσο για τη βελτίωση της διδακτικής πράξης όσο και για τη λειτουργία των σχολικών μονάδων¹⁵⁴.

α) Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός, Θεωρίες μάθησης και Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Η αρχή της χρήσης των υπολογιστών στην εκπαιδευτική διαδικασία έφερε στον προσκήνιο την αναγκαιότητα για τον σχεδιασμό των παιδαγωγικών λειτουργιών που θα εξαρτώνται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό από τον υπολογιστή. Σε αυτό

¹⁴⁹ Π. Α. Αγγελίδης, Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.), *Εκπαιδευτικές... ό.π.*, σσ. 23-24.

¹⁵⁰ Philip H. Coombs, *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, εκδ. Oxford University Press, New York, London, Toronto 1968, σ. 5, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/COOMBS_E.PDF

¹⁵¹ Π. Α. Αγγελίδης, Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.), *Εκπαιδευτικές... ό.π.*, σ. 24.

¹⁵² J. McNeil, *Curriculum*, εκδ. Harper and Collins Publishers, USA 1990, σ. 67.

¹⁵³ S. Papert, *The Children's Machine: Rethinking School in the Age of the Computer*, εκδ. Basic Books, New York 1993, σ. 12.

¹⁵⁴ Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι... ό.π.*, σ. 234.

το «αίτημα» συνέβαλε ο παιδαγωγικός κλάδος του *Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού*, ο οποίος έχει ιδιαίτερη σημασία για τη διδασκαλία, καθώς υποστηρίζει την εξονυχιστική μελέτη όλων των παραγόντων που περιλαμβάνονται στην εκπαιδευτική πράξη. Σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την χρήση των τεχνολογιών στην εκπαίδευση, καθώς εξαιτίας της ταυτόχρονης εξέλιξης της Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού μελετήθηκαν μαθησιακά προβλήματα και αδυναμίες σε σχέση με διδακτικές λειτουργίες και εργαλεία που χρησιμοποιούνται με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της εκπαίδευσης¹⁵⁵. Ο κλάδος του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με αφορμή στρατιωτικές εφαρμογές και στη συνέχεια εμπλέκεται στη μαθησιακή διαδικασία¹⁵⁶. Ως παιδαγωγικός κλάδος επηρεάστηκε από τις θεωρίες μάθησης που έχουν διατυπωθεί.

Ο *Συμπεριφορισμός* είναι η πρώτη θεωρία μάθησης που καθόρισε τις παιδαγωγικές χρήσεις της τεχνολογίας¹⁵⁷. Αποτελεί μια από τις σχολές της επιστήμης της Ψυχολογίας, η οποία μελέτησε από την αρχή της σύστασής της ως ξεχωριστός επιστημονικός κλάδος, τη διαδικασία της μάθησης¹⁵⁸. Η εμφάνιση της σχολής του Συμπεριφορισμού εντοπίζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και αποτέλεσε κυρίαρχη ιδεολογία στον χώρο της μάθησης μέχρι και τη δεκαετία του 1960¹⁵⁹. Ο πρώτος επιστήμονας που αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους διαμορφωτές της σχολής είναι ο Ivan Pavlov και ανέπτυξε τη θεωρία της *κλασικής εξαρτημένης μάθησης*. Κεντρικό σημείο της είναι η αρχή της *ισορροπίας ανάμεσα στις εσωτερικές και εξωτερικές επιδράσεις ενός οργανισμού, για να μπορέσει να προσαρμοστεί και να επιβιώσει*¹⁶⁰. Ιδρυτής, ωστόσο της ψυχολογικής αυτής σχολής επί της ουσίας θεωρείται ο J. B. Watson διότι ήταν αυτός που προτείνει τη μελέτη της συμπεριφοράς καθώς υποστηρίζει πως αποτελεί εξωτερική και εύκολα προσδιορίσιμη λειτουργία.

Συνεχιστής τους αποτελεί ο Skinner, ο οποίος εισάγει τη *θεωρία της συντελεσμένης μάθησης*, σύμφωνα με την οποία τα εξωτερικά ερεθίσματα είναι εκείνα τα οποία επιδρούν σημαντικά στη συμπεριφορά του ατόμου και σε μεγαλύτερο βαθμό αυτά που οδηγούν σε επιβράβευση ορισμένων ενεργειών και ως συνέπεια, επειδή το άτομο «ενισχύεται» και τις επαναλαμβάνει¹⁶¹. Η θεωρία που υποστήριξε ο Skinner αποτέλεσε και τη βάση για τις πρώτες εκπαιδευτικές

¹⁵⁵ Χ. Σολομωνίδου, *Νέες τάσεις στην εκπαιδευτική τεχνολογία. Εποικοδομητισμός και σύγχρονα περιβάλλοντα μάθησης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006, σσ. 7-8.

¹⁵⁶ R. A. Reiser, *History of Instructional Design and Technology: Part II: A History of Instructional Design*, σ. 57, διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02504928>.

¹⁵⁷ Χ. Σολομωνίδου, *Νέες τάσεις... ό.π.*, σ. 8.

¹⁵⁸ Ε. Α. Κολιάδης, *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη. Β'. Κοινωνικογνωστικές Θεωρίες*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα 1997, σ. 13.

¹⁵⁹ Κ. Δ. Πόρποδας, *Μάθηση και γνώση στην εκπαίδευση. Γνωστική ανάλυση- Δυσκολίες- Εφαρμογές*, εκδ. Πάτρα 2011, σ. 34.

¹⁶⁰ Ε. Α. Κολιάδης, *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη. Α' Συμπεριφοριστικές Θεωρίες*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα 1996, σ. 53-54.

¹⁶¹ Κ. Δ. Πόρποδας, *Μάθηση... ό.π.*, σ. 40-42.

χρήσεις του υπολογιστή που ήταν και σε αντιστοιχία με τις λειτουργίες που μπορούσε τότε να εκτελέσει. Αυτό χρονολογείται την περίοδο όπου η θεωρία τη συντελεστικής μάθησης του Skinner απηχούσε περισσότερο στους παιδαγωγικούς κύκλους, στο τέλος, δηλαδή, της δεκαετίας του 1950. Εμπνευσμένος από προσπάθειες παλιότερων επιστημόνων, ο Skinner ενσωμάτωσε στη θεωρία του τις *διδασκτικές μηχανές*¹⁶². Με αυτές, το περιεχόμενο των μαθημάτων διδάσκεται τμηματικά και με γραμμικό τρόπο για να είναι εύληπτη από το σύνολο του μαθητικού δυναμικού. Σκοπός του ήταν οι χρήστες των μηχανών να ενεργοποιηθούν και να αντιλαμβάνονται τα λάθη στα οποία προέβαιναν με τις απαντήσεις τους. Στη συνέχεια, η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε με παραλλαγές, αλλά ακόμα και σήμερα υπολογιστικές εφαρμογές στηρίζονται σε αυτή¹⁶³.

Ο κλάδος του *Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού* επηρεάστηκε από τη συμπεριφορική θεωρία προσπαθώντας να δημιουργήσει ένα ελεγχόμενο περιβάλλον μάθησης στο οποίο κεντρικό ρόλο θα έχει ο διδάσκων. Διερευνώνται οι προϋπάρχουσες γνώσεις των παιδιών και η διδακτική ύλη «τεμαχίζεται» με σκοπό την καλύτερη κατανόηση από τους μαθητές και τον μεγαλύτερο έλεγχο από τον εκπαιδευτικό ή το λογισμικό που έχει δημιουργηθεί. Τα διδακτικά εργαλεία είτε πρόκειται για παραδοσιακά, είτε για τεχνολογικά μέσα έχουν ως στόχο τον παρατήρηση και τον έλεγχο της συμπεριφοράς. Δημιουργήθηκαν εκπαιδευτικά συστήματα σχεδιασμού στηριγμένα στη θεωρία αυτή και παράλληλα εξαιτίας της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών στην εκπαίδευση σχεδιάστηκαν και συστήματα τα οποία υποβοηθούνταν από την τεχνολογία ή πραγματοποιούνταν εξολοκλήρου με βάση αυτή, όπως: η *Διδασκαλία με τη βοήθεια Υπολογιστή*, η *Μάθηση με τη βοήθεια Υπολογιστή*, η *Διδασκαλία βασισμένη σε Υπολογιστή* και η *Μάθηση Βασισμένη στον Υπολογιστή*. Με βάση αυτά, δημιουργήθηκαν εκπαιδευτικά λογισμικά τα οποία αποτελούνται κυρίως από *ηλεκτρονικά βιβλία* και *εγκυκλοπαίδειες*, *λογισμικά drill-and-practice*, *εκπαιδευτικά παιχνίδια* και *tutorials* βασισμένα στη Σχολή του Συμπεριφορισμού¹⁶⁴. Ωστόσο, παρά την ευρεία αποδοχή του και την αποτελεσματικότητά του, άρχισαν να εντοπίζονται ελλείψεις και προβλήματα. Από τα σημαντικότερα είναι η απλοϊκή παρουσίαση της σχολικής ύλης, η απουσία σύνδεσης με την πραγματική ζωή, η καλλιέργεια του ανταγωνισμού, η επικέντρωση στη συμπεριφορά και όχι στις νοητικές λειτουργίες και η αδυναμία εφαρμογής του συμπεριφοριστικού παραδείγματος σε όλες τις μαθησιακές συνθήκες και περιπτώσεις. Ακόμα, υποστηρίχτηκε ότι δημιουργεί

---

¹⁶² Χ. Π. Παναγιωτακόπουλος, *Από τις αριθμομηχανές στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Συνολική προσέγγιση. Ένα σύγχρονο εισαγωγικό βιβλίο για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το Διαδίκτυο, γραμμένο με απλότητα και σαφήνεια*, εκδ. Πατάκη, σ. 654.

¹⁶³ C. Depover, Th. Karsenti, B. Κόμης, *Διδασκαλία με χρήση της τεχνολογίας. Προώθηση της μάθησης, ανάπτυξη ικανοτήτων*, εκδ. κλειδάριθμος, Αθήνα 2010, σσ. 41-43.

¹⁶⁴ Χ. Σολομωνίδου, *Νέες τάσεις... ό.π.*, σ. 13-19.

αδρανή γνώση στους μαθητές λόγω του παθητικού τους ρόλου στη μάθηση και της έλλειψης κινήτρων¹⁶⁵.

Ο Συμπεριφορισμός άρχισε να κλονίζεται περισσότερο, προκαλώντας αλλαγές και στους παιδαγωγικούς κλάδους, όταν στο προσκήνιο των μελετών και των ερευνών τοποθετήθηκε το άτομο που οικοδομεί τη γνώση κατά τη διάρκεια της μάθησης καθώς και ο τρόπος που το κάνει. Τότε ήταν και η περίοδος που άρχισε να αναπτύσσεται η *Γνωστική Θεωρία της μάθησης*¹⁶⁶. Ουσιαστικά το ενδιαφέρον της επιστήμης γύρισε σε θέσεις που είχαν διατυπωθεί και στις απαρχές της σύστασης του ψυχολογικού επιστημονικού κλάδου, που όμως είχαν εγκαταλειφθεί και αφορούσαν τις διεργασίες του εγκεφάλου. Στη *ανάπτυξη των Γνωστικών Θεωριών* διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο και εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους. Ειδικότερα, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις νέες απόψεις που διαμορφώνονταν μέσα στους κόλπους της Ψυχολογίας λόγω των αδυναμιών της σχολής του Συμπεριφορισμού. Άλλος ένας παράγοντας που επηρέασε τη σύσταση της Γνωστικής Σχολής είναι η πρόοδος που πραγματοποιήθηκε στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, καθώς οι επιστήμονες της Ψυχολογίας απέδωσαν τον τρόπο λειτουργίας του ανθρώπινου εγκεφάλου κατά τη διάρκεια της μάθησης με βάση τον τρόπο που λειτουργούν οι υπολογιστές. Πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος πρόσληψης πληροφοριών από τον ανθρώπινο εγκέφαλο, παρομοιάστηκε με τον τρόπο που το κάνει και ένα υπολογιστής. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε τα στάδια της *εισαγωγής*, της *κωδικοποίησης*, της *αποθήκευσης* και *συγκράτησης της πληροφορίας* μέσω διαφορετικών λειτουργιών στην κάθε περίπτωση¹⁶⁷.

Για να κατανοηθεί καλύτερα η σχέση αυτή που χρησιμοποίησαν οι ερευνητές ψυχολόγοι πρέπει να αναφερθούμε και στην αναλογία *οργανικής και λειτουργικής δομής* συστήματος του υπολογιστή και του ανθρώπου. Στην πρώτη δομή, στον υπολογιστή έχουμε όλα τα μηχανήματα που τον απαρτίζουν ενώ στον άνθρωπο τα όργανα του σώματος, άρα πρόκειται για όλα τα μέλη που δομούν τα δύο αντικείμενα μελέτης. Η δεύτερη δομή αφορά τον τρόπο που υπολογιστής και άνθρωπος επεξεργάζονται τις πληροφορίες. Στην περίπτωση του υπολογιστή αναφερόμαστε στο πρόγραμμα του, το οποίο δεν υπάρχει εξ αρχής στην υπολογιστική μονάδα αλλά εγκαθίσταται από τον προγραμματιστή στη γλώσσα που θα μπορεί να «διαβάσει» ο υπολογιστής. Χάρη στο πρόγραμμα ο υπολογιστής εκτελεί τις λειτουργίες που του ζητούνται. Αντίστοιχα στον εγκέφαλο του ανθρώπου θεωρούμε ότι υπάρχουν προγράμματα που συμβάλλουν στην επεξεργασία των πληροφοριών. Και αυτές δεν υπάρχουν από τη στιγμή που θα γεννηθεί το άτομο, αλλά υπάρχουν οι δυνατότητες για μάθηση που εμφανίζονται και εξελίσσονται στα

---

¹⁶⁵ Ό.π., σ. 22-23.

¹⁶⁶ C. Depover, Th. Karsenti, B. Κόμης, *Διδασκαλία με... ό.π.*, σ. 38.

¹⁶⁷ Κ. Δ. Πόρποδας, *Η Μάθηση και οι δυσκολίες της (Γνωστική Προσέγγιση)*, 2003, σσ. 62-64.

διάφορα στάδια της ζωής του¹⁶⁸. Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκε και ο επιστημονικός κλάδος της *Τεχνητής Νοημοσύνης*, ο οποίος αφορά και αυτός στην αντιστοιχία ανθρώπινου νου και υπολογιστή. Για να γίνει πραγματικότητα το εγχείρημα αυτό ήταν φυσικό πως έπρεπε να μελετηθεί ο εγκέφαλος του ανθρώπου, που μέχρι τότε δε λαμβανόταν υπόψη.

Παράλληλα με την πρόοδο των υπολογιστών έδρασε σημαντικά για τη Γνωστική Σχολή και η *Θεωρία των Πληροφοριών*, που βρίσκονται σε άμεση σύνδεση με αυτή. Ξεκίνησε μαζί με τη *Θεωρία της Επικοινωνίας* του Shannon κατά την οποία, ένα «πομπός» και ένας «δέκτης» μπορούν να επικοινωνήσουν επιτυχημένα όταν χρησιμοποιούν λεξιλόγιο που γνωρίζουν και οι δύο. Όσο επικοινωνούν ο δέκτης επιλέγει τις πληροφορίες που θέλει και στη συνέχεια περνά στην επεξεργασία και αξιοποίησή τους. Τέλος, μια ακόμη σημαντική παράμετρος ήταν και η κριτική που ανέπτυξε ο Noam Chomsky όσο αφορά τις ιδέες του Skinner σχετικά με την κατάκτηση της γλώσσας δίνοντας ώθηση και στον κλάδο της *Ψυχολογίας* για νέες έρευνες¹⁶⁹. Οι παραπάνω δεν αποτέλεσαν τους κύριους παράγοντες που επηρέασαν στη δημιουργία διαφορετικής προσέγγισης σχετικά με τη μάθηση. Μερικοί ακόμα είναι η πρόοδος της *Κυβερνητικής*, η οποία ερμηνεύει την συμπεριφορά του ανθρώπου και ξεφεύγει από το συμπεριφορικό μοντέλο, η της *Γενετικής/Εξελικτικής Ψυχολογίας*, με τις έρευνες του Piaget, η ανάγκες της εποχής, η έρευνα σχετικά με την ανθρώπινη μνήμη και τη λεκτική μάθηση¹⁷⁰.

Η εμφάνιση της γνωστικής προσέγγισης εντοπίζεται ήδη από τη δεκαετία του 1950 ως αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών. Η Γνωστική Θεωρία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο στοιχείο εκείνο που αποκλείει ο Συμπεριφορισμός από τις μελέτες και τις έρευνές του, στον ανθρώπινο νου και στις εσωτερικές του λειτουργίες. Η ολοκληρωτική στροφή θα υποδειχθεί από την κυκλοφορία του βιβλίου του U. Neisser «Γνωστική Ψυχολογία» (1967) και του περιοδικού «Γνωστική Ψυχολογία» (1970)¹⁷¹. Η σχολή αυτή προσεγγίζει με ένα πολύ διαφορετικό τρόπο τη μάθηση καθώς στρέφεται στις εσωτερικές γνωστικές λειτουργίες του ατόμου¹⁷².

Η «Γνωστική Επανάσταση» γέννησε μαζί της και διάφορα παιδαγωγικά ρεύματα. Ένα από αυτά είναι ο *εποικοδομισμός*¹⁷³, που αλλιώς ονομάζεται και *κονστрукτιβισμός*. Επικεντρώθηκε στη δύναμη του μαθητή και την αντιμετώπισή του ως ενεργό στοιχείο στη διαδικασία της μάθησης. Η γνώση σχετίζεται με την οικοδόμηση στην οποία μεταβαίνει το κάθε άτομο σύμφωνα πάντα με τα δικά του βιώματα και τον δικό του τρόπο ερμηνείας με βάση την αλληλεπίδρασή του με το

¹⁶⁸ Κ. Δ. Πόρποδας, *Μάθηση... ό.π.*, 78-79.

¹⁶⁹ Ε. Α. Κολιάδης, *Γ' Τόμος, Θεωρίες Μάθησης... ό.π.*, σ. 20.

¹⁷⁰ Ε. Α. Κολιάδης, *Γνωστική Ψυχολογία, Γνωστική Νευροεπιστήμη και Εκπαιδευτική Πράξη. Μοντέλο Επεξεργασίας Πληροφοριών (Δ' Τόμος)*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα 2002, σσ. 27-32.

¹⁷¹ Ό.π. 25.

¹⁷² Κ. Δ. Πόρποδας, *Γνωστική Ψυχολογία. Τόμος 1, Η Διαδικασία της Μάθησης (Επεξεργασία πληροφοριών, Αντίληψη, Μνήμη, Αναπαράσταση της γνώσης)*, Αθήνα 1996, σ. 5.

¹⁷³ Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι... ό.π.*, σ. 76.

περιβάλλον. Η πρώτη εποικοδομηστική οπτική εντοπίζεται στη θεωρία του Piaget, ενώ στη συνέχεια διακρίνουμε διάφορες μορφές και οπτικές του κονστρουκτιβισμού. Μια μορφή που μας απασχολεί είναι ο *κοινωνικοπολιτισμικός εποικοδομητισμός*¹⁷⁴, ο οποίος διατυπώθηκε από τον Vygotsky και δίνει έμφαση στο πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο υποστηρίζει πως είναι η αιτία των διεργασιών που επιτελούνται στον ανθρώπινο νου¹⁷⁵.

Ο Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός επηρεάστηκε από αυτές τις νέες παιδαγωγικές οπτικές κυρίως από τη δεκαετία του '80 και μετά, αλλάζοντας όλο το πλαίσιο στο οποίο στηριζόταν μέχρι τότε. Από τα πρώτα τεχνολογικά μέσα διδασκαλίας που στηρίζονταν σε αυτές ήταν η γλώσσα *Logo*, από τον Papert η χρήση της οποίας ήταν έντονη για μια δεκαετία και συστήματα διδασκαλίας που στηρίζονταν στη βοήθεια του υπολογιστή¹⁷⁶. Η τεχνολογία έχει εξελιχθεί κι άλλο και προσφέρει περισσότερα εργαλεία στην εκπαίδευση όπως τους αλληλεπιδραστικούς βιντεοδίσκους και τις πρώτες χρήσεις του διαδικτύου. Οι επιστήμονες θεωρούν πως οι υπολογιστές μπορούν να προσφέρουν στον ενεργητικό ρόλο του μαθητή και στην ώθηση του να οικοδομήσει τις γνώσεις. Παραδείγματα λογισμικού που δημιουργήθηκαν εκείνη την περίοδο είναι το «Adventures of Jasper Woodbury» και το «Electronic Emissary Project»¹⁷⁷. Η περαιτέρω εξέλιξη της τεχνολογίας τη δεκαετία του '90 με την εμφάνιση των πολυμέσων, των υπερμέσων και του διαδικτύου οδήγησε και στην εμφάνιση του όρου *Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας*. Παράλληλα, με αυτές τις εξελίξεις σημειώνεται και το νέο ρεύμα παιδαγωγικών διατυπώσεων με τον κοινωνικοπολιτισμικό εποικοδομισμό, ο συνδυασμός των οποίων επηρέασε και τον *Εκπαιδευτικό Σχεδιασμό*¹⁷⁸. Ευνοείται η κοινωνική χρήση των τεχνολογικών εργαλείων με μία παράλληλη παιδαγωγική προσέγγισή τους και ο σχεδιασμός συνεργατικών περιβαλλόντων μάθησης, όπως είναι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση που στηρίζεται σε διάφορες μορφές επικοινωνίας. Ιδιαίτερα το Διαδίκτυο, επέκτεινε τη σχολική κοινότητα και οδήγησε στη διαμόρφωση *κοινοτήτων μάθησης*¹⁷⁹.

β) Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αναπτύσσονται με μεγάλη ταχύτητα και κατέχουν σημαντική θέση στη ζωή και πρόοδο της ανθρώπινης ζωής. Αρχικά, χρησιμοποιήθηκε ο όρος Πληροφορική, ο οποίος αντικαταστήθηκε. Όπως

¹⁷⁴ Ό.π. σσ. 311-319.

¹⁷⁵ L. S. Vygotsky, *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*, εκδ. Harvard University Press, Massachusetts 1978, σ. 57.

¹⁷⁶ Χ. Σολομωνίδου, *Νέες τάσεις... ό.π.*, σ. 38-40.

¹⁷⁷ Ό.π. σ. 46-52.

¹⁷⁸ Ό.π. σσ. 57-59.

¹⁷⁹ Η. Καρασαββίδης, Β. Κόμης, *Συνεργασία και Μάθηση: Θεωρητικά μοντέλα και διδακτικές προσεγγίσεις στο Συνεργατική Τεχνολογία : Συστήματα και Μοντέλα Συνεργασίας για Εργασία, Μάθηση, Κοινότητες Πρακτικής και Δημιουργία Γνώσης*, Ν. Αβουρίδης, Χ. Καραγιαννίδης, Β. Κόμης (επιμ.), εκδ. Κλειδάριθμος, σσ. 38-39.

ορίζει ο Β. Κόμης, οι ΤΠΕ είναι οι τεχνολογίες που επιτρέπουν την επεξεργασία και τη μετάδοση μιας ποικιλίας μορφών αναπαράστασης της πληροφορίας (σύμβολα, εικόνες, ήχοι, βίντεο) και αφετέρου τα μέσα που είναι φορείς αυτών των άυλων μηνυμάτων. Η πρόοδος των ΤΠΕ έχει άμεση σχέση με την αμοιβαία επίδραση ανθρώπου-υπολογιστή, το Διαδίκτυο, τα πολυμέσα και τα υπερμέσα και τα σύγχρονα λογισμικά¹⁸⁰. Βάση της προσφοράς τους αποτελεί η ικανότητα καταγραφής, αναπαράστασης, διαχείρισης και μεταφοράς των πληροφοριών μεγάλης χωρητικότητας και η παρουσίασή τους με αλληλεπιδραστικό, προς τον χρήστη, τρόπο¹⁸¹.

Η εξέλιξή τους έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη δημιουργίας μιας *Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας*, η οποία ορίζεται ως *η θεωρία και η εφαρμογή του σχεδιασμού, της ανάπτυξης, χρήσης, διαχείρισης και αξιολόγησης των διαδικασιών και υλικών που αποσκοπούν στη μάθηση*. Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς, πρόκειται για μια επιστήμη πολυδιάστατη, η οποία αλληλεπιδρά με άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Πληροφορικής και της Φιλοσοφίας και στοχεύει στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της μάθησης. Καθοριστικός παράγοντας για τη σύσταση του κλάδου ήταν η επινόηση και δημιουργία διάφορων μορφών τεχνολογίας και μηχανημάτων που εμφανίστηκαν με το πέρασμα του χρόνου, ξεκινώντας από την τυπογραφία, που φαντάζει σε εμάς πια ως κάτι μακρινό και απλό και φτάνοντας μέχρι τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το διαδίκτυο. Όλες τα τεχνολογικά εργαλεία ανεξαρτήτως, συνέβαλαν στην εκπαίδευση και την πρόοδο του ανθρώπου¹⁸².

Γενικά, η χρήση των ΤΠΕ έχει συνδεθεί με χαρακτηριστικά που είναι ζητούμενα στη σύγχρονη κοινωνία. Αρχικά, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κρίσης και της δημιουργικότητας. Μπορούν να καταστήσουν το άτομο εύκολα προσαρμόσιμο σε συνθήκες που μπορεί να προκύψουν στη ζωή του και το βοηθούν να λειτουργεί τόσο αυτόνομα όσο και σε συνεργασία με άλλους. Τέλος, μπορεί να συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας προσωπικότητας ικανής να διαχειρίζεται αλλαγές και προβλήματα που παρουσιάζονται και να αποτελέσουν μέσο με το οποίο το άτομο θα συνεχίσει να μαθαίνει και να πληροφορείται με αυτονομία σε όλη του τη ζωή¹⁸³.

---

¹⁸⁰ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*, εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα 2004, σ. 16.

¹⁸¹ Τ. Α. Μικρόπουλος, Ι. Μπέλλου, *Σενάρια Διδασκαλίας με Υπολογιστή*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2010, σ. 59.

¹⁸² Χ. Βρασίδης, *Η εκπαιδευτική τεχνολογία και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο Εκπαιδευτικές Καινοτομίες για το σχολείο του μέλλοντος*, τόμος Β', Π. Α. Αγγελίδης, Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.), εκδ. Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2004, σσ. 349-350.

¹⁸³ Α. Ράπτης, Α. Ράπτη, *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 2014, σ. 74.

Ωστόσο, μόνο η απλή ύπαρξη των ΤΠΕ στην εκπαίδευση δεν αρκεί για να ανανεώσει το εκπαιδευτικό σύστημα και τις πρακτικές του¹⁸⁴. Για να μπορέσουν να ωφελήσουν την παιδαγωγική διαδικασία με μια σύγχρονη ματιά, θα πρέπει αρχικά να αλλάξει το περιβάλλον¹⁸⁵ μάθησης από την παραδοσιακή ματιά του¹⁸⁶. Περιβάλλον μάθησης θεωρείται εκείνο μέσα στο οποίο επιτελείται συνεργασία και υποστήριξη μεταξύ των μαθητών, στηριγμένη σε διάφορα μαθησιακά εργαλεία, που μπορούν να τους παρέχουν πληροφορίες και δεν είναι ανεξάρτητα από μια εκπαιδευτική στοχοθεσία. Αρχικά, θα πρέπει να προωθείται η δραστηριότητα των μαθητών σε μικρές ομάδες με βάση το συνεργατικό μοντέλο και να καλλιεργείται το ομαδικό πνεύμα. Η δημιουργία ομάδων θα συμβάλλει στον καταμερισμό των εργασιών μεταξύ των μελών, διαφοροποιώντας τη μάθηση για τον κάθε μαθητή και, παράλληλα, θα επιτευχθεί η καθολική συμμετοχή της τάξης. Οι μαθητές πρέπει να αξιολογούνται βάσει της εξέλιξης και της πορείας τους στις διάφορες δραστηριότητες και τέλος, το νέο περιβάλλον μάθησης θα είναι πρέπει να προβάλλει και να ακολουθεί μία προσέγγιση που θα έχει στο επίκεντρό της τον μαθητή και ως αποτέλεσμα θα δώσει στον δάσκαλο νέους ρόλους¹⁸⁷.

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έχουν επιβεβαιώσει το μεγάλο ενδιαφέρον των μαθητών για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων, όταν αυτές περιλαμβάνουν τις ΤΠΕ. Ως αποτέλεσμα αυξάνονται και τα κίνητρα των μαθητών για τη μάθηση. Ο ενθουσιασμός των παιδιών ακόμα δεν έχει αποδοθεί σε κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό των τεχνολογιών¹⁸⁸. Οι ΤΠΕ διαθέτουν μια πολυμορφία χαρακτηριστικών που συμβάλλουν στη μάθηση. Οπτικοποιούν τις πληροφορίες, ενισχύουν τη δράση των μαθητών και τους προσφέρουν τη δυνατότητα να ελέγξουν τη μάθηση, οι δραστηριότητες που τις περιλαμβάνουν συνδέουν το σχολείο με την πραγματική ζωή και προωθούν τη συνεργασία. Ωστόσο, θεωρείται πως το ενδιαφέρον και τα κίνητρα των μαθητών θα εκλείψουν αν οι

---

¹⁸⁴ Στ. Βοσνιάδου, *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές. Προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006, σ. 14.

¹⁸⁵ Περιβάλλον μάθησης είναι ο χώρος όπου οι μαθητές μπορούν να εργάζονται μαζί και να υποστηρίζουν οι μεν τους δε, καθώς χρησιμοποιούν μια ποικιλία μέσων και πηγών πληροφόρησης, καθοδηγούμενοι στην επίτευξη μαθησιακών στόχων και σε δραστηριότητες λύσης προβλημάτων, Β. G. Wilson, *Constructivist learning environments. Case studies in instructional design*, εκδ. Educational Technology Publications, Englewood Cliffs New Jersey 1998, σ. 8.

¹⁸⁶ Χ. Σολομωνίδου, *Εφαρμογή σύγχρονων περιβαλλόντων μάθησης με τη χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 223.

¹⁸⁷ Χ. Σολομωνίδου, *Σύγχρονη Εκπαιδευτική.. ό.π.*, σσ. 114-115.

¹⁸⁸ Στ. Βοσνιάδου, *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές. Προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006, σσ. 39-40.

εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να τις χειριστούν σωστά και να τις χρησιμοποιούν με ευχάριστο τρόπο για τους μαθητές¹⁸⁹.

Το σημαντικότερο εργαλείο των ΤΠΕ είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Η αξία του υπολογιστή ως εργαλείου μάθησης δεν έγκειται στο ότι επιβάλλει τη σκέψη στον χειριστή του, αλλά στο γεγονός ότι του προσφέρει δυνατότητες πάνω στις οποίες μπορεί να βασίσει τη σκέψη του ενισχύοντας τις πληροφορίες και γνώσεις που δέχεται, χάρη στα πολυμέσα, υπερμέσα¹⁹⁰ και γενικότερα όλα τα περιβάλλοντα μάθησης που μπορεί να δημιουργήσει¹⁹¹.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα αποκτά τέσσερις λειτουργίες. Αυτές, όπως ορίζονται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών είναι : α) γνωστικό-διερευνητικό εργαλείο, β) εποπτικό μέσο διδασκαλίας, γ) εργαλείο επικοινωνίας και αναζήτησης πληροφοριών και δ) μέσο για πληροφοριακό αλφαριθμητισμό. Ο πιο σημαντικός ρόλος του είναι ο πρώτος και χρησιμοποιώντας οι μαθητές ανοικτού τύπου λογισμικό μπορούν να αποκτήσουν εμπειρίες σχετικά με αληθινές ή μη καταστάσεις και να οικοδομήσουν τις γνώσεις τους. Στη δεύτερη λειτουργία του, εννοείται η χρήση του ως βοηθητικό στοιχείο για όλα τα γνωστικά αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος. Η τρίτη λειτουργία του υπολογιστή θυμίζει την πρώτη και αφορά τη χρήση του με σκοπό οι μαθητές να ψάχνουν πληροφορίες που χρειάζονται. Τέλος, η τέταρτη λειτουργία του υπολογιστή στην εκπαίδευση είναι να αποκτήσουν οι μαθητές ικανότητες χειρισμού του¹⁹².

Η εκπαιδευτική χρήση του υπολογιστή περιλαμβάνει σημαντικά θετικά στοιχεία. Καταρχάς, ο υπολογιστής ως άψυχο αντικείμενο δεν θα μπορέσει ποτέ να μαλώσει ή να επιπλήξει τον μαθητή με αποτέλεσμα να νιώθει άνετα με τη χρήση του καθώς δεν θα έλθει σε δύσκολη θέση. Παράλληλα, μετατρέπει το μάθημα σε μια διαδικασία πιο προσιτή και ενδιαφέρουσα για τα παιδιά και προωθεί τον ατομικό ρυθμό και τρόπο μάθησης. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα ως εποπτικό μέσο και συμβάλλει στην παροχή πληθώρας γνώσεων που ενισχύεται και από την ικανότητά του να συνδέεται με το Διαδίκτυο¹⁹³. Η εκπαιδευτική διαδικασία περνά από παραδοσιακές μεθόδους σε πιο σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις. Τέλος, αποτελεί εργαλείο και στα χέρια των εκπαιδευτικών τόσο ως βοήθημα στη διδασκαλία τους όσο και στη δική τους μάθηση και εξέλιξη. Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και αρνητικά στοιχεία του υπολογιστή. Μερικά από αυτά είναι οι δεξιότητες που μπορεί να

---

¹⁸⁹ Ό.π. σσ. 55-56.

¹⁹⁰ Πολυμέσα σημαίνει «πολλαπλά μέσα» ή «συνδυασμός μέσων». Τα μέσα μπορεί να είναι εικόνες, ήχοι, βίντεο, κινούμενα σχέδια, και/ή κείμενο που συνδυάζονται σε ένα προϊόν που σκοπό έχει την επικοινωνία πληροφορίας. Ο όρος υπερμέσα αναφέρεται στα «συνδεδεμένα μέσα», Μ. D. Roblyer, *Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διδασκαλία*, Μ. Μουντρίδου (επιμ.), εκδ. Ίων, σ. 185.

¹⁹¹ Τ. Α. Μικρόπουλος, *Εκπαιδευτικό Λογισμικό : Θέματα σχεδίασης και αξιολόγησης λογισμικού υπερμέσων*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2000, σ. 39.

¹⁹² Τ. Α. Μικρόπουλος, Ι. Μπέλλου, *Σενάρια Διδασκαλίας με Υπολογιστή*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2010, σσ. 59-61.

¹⁹³ Τ. Α. Μικρόπουλος, Ι. Μπέλλου, *Σενάρια Διδασκαλίας... ό.π.*, σσ. 26-27.

απαιτούνται για εφαρμογές του, η χαοτικές πολλές φορές πληροφορίες που μπορεί να προσφέρει και οι ανισότητες και διακρίσεις που μπορεί να προκαλεί, αφού δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένα όλα τα σχολεία. Αυτές βέβαια οι αρνητικές πτυχές μπορούν να αποφευχθούν κυρίως αν γίνει σωστή χρήση από τον εκπαιδευτικό ¹⁹⁴.

Όσο αφορά τη δυνατότητα σύνδεσης του υπολογιστή με το Διαδίκτυο, μεταξύ άλλων δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιήσει τις εφαρμογές Web 2.0 που προωθούν περιβάλλοντα συνεργατικής μάθησης. Βασικό χαρακτηριστικό των εφαρμογών αυτών είναι η διαμόρφωση συνθηκών που επιτρέπουν την αλληλεπίδραση των χρηστών, την ομαδική εργασία και την ελεύθερη δημιουργία του δικού τους υλικού μέσα στα πλαίσια της κοινότητας τους¹⁹⁵. Τα εργαλεία του Web 2.0 βασίζονται στις εποικοδομητικές και κοινωνιογνωστικές θεωρίες μάθησης¹⁹⁶. Παραδείγματα αποτελούν τα blogging, podcasting, wikis και τα κοινωνικά δίκτυα¹⁹⁷.

Ένα ακόμα εργαλείο των ΤΠΕ που αξιοποιείται στην εκπαίδευση είναι και τα εκπαιδευτικά λογισμικά. Εκπαιδευτικό λογισμικό θεωρείται το λογισμικό που εμπεριέχει διδακτικούς στόχους, ολοκληρωμένα σενάρια, αλληγορίες με παιδαγωγική σημασία, και κυρίως επιφέρει συγκεκριμένα διδακτικά και μαθησιακά αποτελέσματα. Ως εκπαιδευτικό λογισμικό μπορούν να χαρακτηριστούν : οι γλώσσες προγραμματισμού, πακέτα εφαρμογών, προσομοιώσεις, παιχνίδια, νοήμονα συστήματα εκπαίδευσης, εκπαιδευτικά συστήματα εικονικές πραγματικότητας, εκπαιδευτικές εφαρμογές πολυμέσων και υπερμέσων και πακέτα εξάσκησης και πρακτικής¹⁹⁸.

Επειδή το εκπαιδευτικό λογισμικό πρέπει να καλύπτει κάποιες παραμέτρους και να έχει ως σκοπό του τη μάθηση, είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν ομάδες επιστημόνων τόσο για τη σχεδίαση κατάλληλων εκπαιδευτικών λογισμικών, όσο και για την αξιολόγηση τους. Μέχρι τώρα, η δημιουργία εκπαιδευτικού λογισμικού από μη ειδικούς και κατάλληλους επιστήμονες σε αυτό τον τομέα έχει οδηγήσει στην ύπαρξη εφαρμογών που παρέχουν κάποιες πληροφορίες για μια διδακτική ενότητα, χωρίς όμως να έχουν οργανώσει τους διδακτικούς σκοπούς που επιθυμούν να

---

¹⁹⁴ Α. Ράπτης, Α. Ράπτη, Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 2014, σσ. 84-89.

¹⁹⁵ Κ. Κουκούλης, Δ. Σαλταούρας, Τα εργαλεία web 2.0 στην πράξη. Γνώσεις, απόψεις, αντιλήψεις μαθητών στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013, Φ. Γούσιας (επιμ.), σ. 865, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriou_10o_Synedrio_H_EKPAIDEYSH_STHN_EPOXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.

¹⁹⁶ Γ. Παλαπέλα, Αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία και τη μάθηση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση : «Οι μαθητές του δημοτικού σχολείου την εποχή των bloggers» στο Η εκπαίδευση στην εποχή... ό.π., σ. 610.

¹⁹⁷ Γ. Στεφανίδης, Σ. Κάκκου, Ι. Ψαρομήλιγκος, Α. Σπυριδάκος, Αξιοποιώντας εργαλεία Web 2.0 στην πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στο Η εκπαίδευση στην εποχή... ό.π., σ. 628.

¹⁹⁸ Τ. Α. Μικρόπουλος, Εκπαιδευτικό Λογισμικό : Θέματα σχεδίασης και αξιολόγησης λογισμικού υπερμέσων, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2000, σ. 41.

εκπληρώσουν. Σε αυτά προστίθεται και η έλλειψη σωστής και οργανωμένης αξιολόγησης¹⁹⁹.

Παράλληλα, στην εκπαίδευση γίνονται προσπάθειες και για χρήση λογισμικού που δεν δημιουργήθηκε για διδακτικούς σκοπούς, όπως το *εκπαιδευτικό λογισμικό*. Πρόκειται για δημιούργημα εταιριών ή προγραμματιστών, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαιδευτική πράξη ως γνωστικό εργαλείο²⁰⁰. Ένα λογισμικό ευρείας χρήσης που πραγματοποιείται με τη βοήθεια του υπολογιστή και παρουσιάζει ένα πλήθος δυνατοτήτων αναφορικά με τα γραπτά κείμενα είναι οι *κειμενογράφοι*. Δίνουν τη δυνατότητα στον χρήστη να γράψει, να αποθηκεύσει και να εκτυπώσει ένα κείμενο καθώς και να το επεξεργαστεί ποικιλοτρόπως. Περιέχει δυνατότητες όπως στοίχιση παραγράφων, διαγραφή και εκ νέου δημιουργία εγγράφων, αρίθμηση σελίδων, εισαγωγή εικόνων, εύρεση συνώνυμων λέξεων. Με την εισαγωγή του εν λόγω λογισμικού στην εκπαιδευτική διαδικασία επιτυγχάνεται τόσο η απόκτηση γνώσεων από τους μαθητές σχετικά με την κατάλληλη χρήση του αλλά και η καλλιέργεια δεξιοτήτων οργάνωσης κειμένων και επεξεργασίας τους με στόχο και την καλαισθησία. Με την εκτύπωση του κειμένου σε οποιαδήποτε μορφή θελήσει ο μαθητής αποκτά την αίσθηση του συγγραφέα, ενώ τονώνεται και η δημιουργικότητά του²⁰¹.

Ακόμα ένα λογισμικό γενικής χρήσης που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση είναι οι *Βάσεις Δεδομένων*, οι οποίες μαζί με τη χρήση υπολογιστή βοηθούν τα παιδιά να αποθηκεύσουν, να ταξινομήσουν, να οργανώσουν και να διευρύνουν πληροφορίες. Δίνεται, λοιπόν, η δυνατότητα και η ευκαιρία στα παιδιά να ξεφύγουν από τη μετάδοση έτοιμης γνώσης σε μια διαδικασία, κατά την οποία, τα ίδια θα επεξεργάζονται το υλικό και θα κατασκευάζουν στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους νέες²⁰². Επιπρόσθετα, σε αυτή την κατηγορία κατατάσσονται και τα *Προγράμματα Παρουσίασης*. Αυτά αποτελούν εργαλεία για παρουσίαση ενός θέματος, η οποία χάρη στις δυνατότητες του προγράμματος μπορεί να συμπεριλάβει εικόνες, βίντεο, ήχο και πολλά άλλα *πολυμεσικά στοιχεία*, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο πιο προσιτή και ευχάριστη την παρουσίαση του χρήστη. Ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτή την εφαρμογή για την παρουσίαση κάποιου σχολικού μαθήματος ώστε να τραβήξει τον ενδιαφέρον των μαθητών του. Η ενσωμάτωση πολυμεσικών στοιχείων δημιουργεί μια αίσθηση αλληλεπίδρασης και δίνει στον μαθητή ένα ενεργητικό ρόλο μέσα στην τάξη. Τα λογισμικά παρουσίασης πληροφορούν με έναν πιο ελκυστικό τρόπο για τους μαθητές και αυξάνουν τα κίνητρα για μάθηση²⁰³.

---

¹⁹⁹ Ό.π. σ. 10.

²⁰⁰ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές... ό.π.*, σ. 116..

²⁰¹ Δ. Βαβουγιός, Μ. Αγγέλου, Γ. Σ. Ιωαννίδης, *Η Διδακτική διάσταση του λογισμικού η/υ γενικής χρήσης στο Η Πληροφορική στην... ό.π.*, σσ. 93-94.

²⁰² Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας. Παιδαγωγικές Δραστηριότητες (Τόμος Β')*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 2002, σ.

²⁰³ Δ. Βαβουγιός, Μ. Αγγέλου, Γ. Σ. Ιωαννίδης, *Η Διδακτική... ό.π.*, σσ. 99-100.

Ένα τέταρτο λογισμικό που δεν δημιουργήθηκε αρχικά για εκπαιδευτικούς λόγους, αλλά χρησιμοποιείται στο σχολείο, είναι τα λογιστικά φύλλα. Αποτελούνται από πίνακες οι οποίοι είναι χωρισμένοι σε «κελιά». Σε αυτά μπορούμε να καταγράψουμε πληροφορίες σε μορφή κειμένου, αριθμών ή τύπων με μεταβλητές στις οποίες πραγματοποιώντας αλλαγή σε μία αυτομάτως τροποποιούνται και οι μεταβλητές στα υπόλοιπα κελιά του πίνακα. Το λογισμικό αυτό προτείνεται για επίλυση προβλημάτων και καταγραφή γεγονότων. Δεν έχει ευρεία χρήση, ειδικά στο Δημοτικό, αν και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί δημιουργικά για μαθήματα όπως η Ιστορία και τα Μαθηματικά²⁰⁴.

Τέλος, στα λογισμικά γενικής χρήσης συγκαταλέγονται και οι *εγκυκλοπαίδειες*, τα *λεξικά* και οι *γεωγραφικοί άτλαντες*. Το γεγονός ότι έχουν εκπαιδευτικό περιεχόμενο δεν τα αποκλείει από αυτή την κατηγοριοποίηση, καθώς δεν δημιουργήθηκαν για τα σχολικές μονάδες αλλά για μια γενικευμένη χρήση. Προσφέρουν αρκετά οφέλη στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές. Ο πρώτος μπορεί είτε να τα συνδυάσει με το λογισμικό παρουσιάσεων, είτε να τα χρησιμοποιήσει ως αφόρμηση στη διδασκαλία του, ενώ οι δεύτεροι μπορούν να τα συμπεριλάβουν σε εργασίες που τους έχουν ανατεθεί²⁰⁵.

Η παρουσία²⁰⁶ και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, η οποία έχει εφαρμογή όχι μόνο στη διδασκαλία αλλά και συνολικά στη σχολική μονάδα, δεν βασίζεται σε μία μόνο οπτική αλλά σε ποικίλους παράγοντες, όπως το *πρόγραμμα σπουδών*, το *επίπεδο εκπαίδευσης* που αφορά την εισαγωγή και την ένταξη, τους προς επίτευξη διδακτικούς και γνωστικούς στόχους, την οικονομική, πολιτική και κοινωνική συγκυρία την περίοδο της εισαγωγής, το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης και τις φιλοσοφικές και ιδεολογικές θεωρήσεις των πρωτεργατών της ένταξης²⁰⁷. Ειδικότερα, τα στάδια που ακολουθεί η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, είναι να στοιχείο που θα πρέπει να εξετάζεται σε συνδυασμό με τη χρονική περίοδο καθώς οι μορφές τεχνολογίας που εμφανίζονται σε διαφορετικά χρονικά σημεία της Ιστορίας επηρεάζουν τον τρόπο και τον βαθμό χρήσης της τεχνολογίας στην εκπαίδευση.

---

²⁰⁴ Χ. Σολομωνίδου, *Σύγχρονη Εκπαιδευτική Τεχνολογία. Υπολογιστές και Μάθηση στην Κοινωνία της Γνώσης*, β' έκδοση, εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 203.

²⁰⁵ Δ. Μ. Γαρυφαλλίδου, Γ. Σ. Ιωαννίδης, Α. Σκέλλας, Π. Τσιτσιρή, *Εκπαιδευτικό Λογισμικό, Πολυμέσα και Internet – Σύγκριση με τις παραδοσιακές μεθόδους στο Η Πληροφορική στην... ό.π.*, σσ. 129.

²⁰⁶ Η ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία χωρίζεται σε τέσσερις φάσεις : 1^η) περίοδος της συμπεριφοριστικής τεχνολογίας και των διδακτικών μηχανών (πριν το 1970), 2^η) περίοδος της πληροφορικής προσέγγισης (1970-1980), 3^η) φάση κατά τη οποία η Πληροφορική αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστό αντικείμενο αλλά και μέσο υλοποίησης εκπαιδευτικών εφαρμογών(1980-1989) και 4^η) οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας ως γενικευμένο, πολυδύναμο, διδακτικό και μαθησιακό (1990 μέχρι σήμερα). Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης. Αθήνα 2014, σ. 93.

²⁰⁷ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στη Διδακτική της Πληροφορικής*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2008, σσ. 18-19.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη φάση αναφέρεται σε εκείνη την περίοδο όπου εντοπίζονται τα πρώτα βήματα. Κυρίαρχο εκπαιδευτικό τεχνολογικό εργαλείο είναι οι *διδασκτικές μηχανές*²⁰⁸ και γενικότερα τα μέσα που συνδυάζουν εικόνα και ήχο. Οι διδασκτικές μηχανές ήταν το θεμέλιο για τη δημιουργία του πρώτου λογισμικού που αφορούσε την εκπαίδευση με τη μορφή εργασιών πολλαπλής επιλογής²⁰⁹.

Η δεύτερη φάση, στην οποία δεν μπορεί να συμπεριληφθεί ακόμα ο όρος ΤΠΕ, στοχεύει κυρίως στο να διδαχτούν οι μαθητές τον *προγραμματισμό* και σε ένα επόμενο στάδιο να χρησιμοποιηθεί ο υπολογιστής ως επικουρικό στοιχείο της διδασκτικής πράξης. Παράλληλα, χρησιμοποιήθηκαν προγράμματα εξάσκησης και πρακτικής εφαρμογής και σε μικρότερο βαθμό προγράμματα περισσότερο σύνθετα. Διεθνείς οργανισμοί ασχολήθηκαν με την εισαγωγή της πληροφορικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η οποία δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα καθώς σχολείων ο υπολογιστής δεν χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο ενίσχυσης της μάθησης, αντίθετα, αποτέλεσε ο ίδιος το αντικείμενο της μάθησης. Η εισαγωγή αυτή λειτούργησε ως μια αρχική προσπάθεια σε μικρό, τηρουμένων των αναλογιών, αριθμό σχολείων με στόχο να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για μια μεγαλύτερη εισαγωγή στη συνέχεια. Αρνητικό αποτέλεσε το γεγονός της έλλειψης ποιοτικού εκπαιδευτικού λογισμικού, τα οποία εκείνη την περίοδο σχεδιάζονταν αποκλειστικά με γνώμονα τη θεωρία του Συμπεριφορισμού. Βασικό εργαλείο ήταν τα αλληλεπιδραστικά ηλεκτρονικά βιβλία ενώ δεν μπορούμε να παραλείψουμε και τις πρώτες προσπάθειες μάθησης προγραμματισμού της γλώσσας Logo, η οποία σε αντίθεση με τα υπόλοιπα λογισμικά βασίζεται στη θεωρία του Piaget²¹⁰. Δημιουργός της είναι ο Papert, ο οποίος συνεργάστηκε με τον Piaget και επηρεάστηκε από το έργο του. Η χρήση της από τους μαθητές δεν στοχεύει μόνο στην εκμάθηση μιας γλώσσας προγραμματισμού, αλλά επιδιώκεται να συμβάλλει στη γνωστική πρόοδό τους²¹¹.

Η τρίτη φάση χαρακτηρίζεται αλλαγή στον τρόπο μάθησης, καθώς ο μαθητής μετατρέπεται σε ενεργό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας *μέσω της χρήσης εκπαιδευτικού λογισμικού*²¹². Αυτό οφείλεται και σε μια προσπάθεια εκτεταμένης εισαγωγής ηλεκτρονικών υπολογιστών στις σχολικές μονάδες, η οποία ευνοείται και από την εμφάνιση των προσωπικών υπολογιστών. Παράλληλα, πραγματοποιούνται έρευνες σχετικές με τις μεθόδους και την τακτική που πρέπει να ακολουθήσουν τα εκπαιδευτικά συστήματα σχετικά με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών. Ωστόσο, οι πρακτικές που εφαρμόστηκαν αποδυναμώθηκαν λόγω της

---

²⁰⁸ Ό.π., σ. 19.

²⁰⁹ Χ. Θ. Παναγιωτακόπουλος, *Από τις αριθμομηχανές... ό.π.*, σ. 654.

²¹⁰ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές... ό.π.*, σσ. 19-22.

²¹¹ T. Boyle, *Design for Multimedia Learning*, εκδ. Prentice Hall, Great Britain 1997, σσ. 10-11.

²¹² T. Α. Μικρόπουλος, *Εκπαιδευτικό Λογισμικό. Θέματα σχεδίασης και αξιολόγησης λογισμικού υπερμέσων*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2000, σ. 35.

χαμηλής ποιότητας του εκπαιδευτικού λογισμικού και την έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων από τους εκπαιδευτικούς²¹³.

Τέλος, στην τέταρτη φάση, η οποία φτάνει μέχρι σήμερα, εντάσσεται πια ο όρος των ΤΠΕ και αποτελεί τη περίοδο που γίνονται και οι πιο έντονες προσπάθειες για την ενσωμάτωση τους στην εκπαίδευση. Η Πληροφορική σε πολλές περιπτώσεις χωρών σταματά να λειτουργεί ως αυτόνομο μάθημα. Στην Ελλάδα, ωστόσο διδάσκεται ξεχωριστά στο γυμνάσιο και στο λύκειο. Γενικότερα, το βάρος μετατίθεται στις προσπάθειες καθημερινής χρήσης των νέων τεχνολογιών σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης²¹⁴. Η Πληροφορική νοείται ως εργαλείο διδασκαλίας και μάθησης, εντάσσεται εκτός από το εκπαιδευτικό λογισμικό και το λογισμικό γενικής χρήσης, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών αποκτά το χαρακτήρα της δια βίου εκπαίδευσης²¹⁵.

Η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση συστηματοποιείται, το τοπίο της εκπαίδευσης παίρνει νέα μορφή καθώς προσπαθεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της Κοινωνίας της Γνώσης και να προετοιμάσει το μαθητικό δυναμικό, που αποτελεί τους μελλοντικούς πολίτες ώστε να χειρίζεται και να χρησιμοποιεί την τεχνολογία σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της ζωής του. Παράλληλα, οι ΤΠΕ έρχονται ως ένα κύμα ζωντανίας για τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών. Η εισαγωγή τους σε αυτά μπορεί να γίνει μια διάφορος τρόπους, ο καθένας από τους οποίους «απαντά» σε διαφορετικό μοντέλο²¹⁶.

Πιο συγκριμένα, το τεχνοκρατικό μοντέλο προτάσσει την ύπαρξη της Πληροφορικής και των ΤΠΕ ως ξεχωριστού μαθήματος στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να κατακτήσουν όλες αυτές τις γνώσεις και δεξιότητες όσο αφορά τη χρήση των υπολογιστών, καθώς και δεξιότητες προγραμματισμού. Είναι λογικό το τεχνοκρατικό μοντέλο να εμφανίστηκε και να επικράτησε, στη συγκυρία πρώτο. Το επιστημονικό πεδίο της Πληροφορικής δεν είχε εξελιχθεί τόσο πολύ ακόμα και παράλληλα, δεν είχαν δημιουργηθεί κατάλληλα εκπαιδευτικά λογισμικά. Υπήρχε η αναγκαιότητα για απόκτηση βασικών γνώσεων, ουσιαστικά για ένα «πληροφοριακό αλφαριθμητισμό»²¹⁷.

Το δεύτερο μοντέλο εισαγωγής των ΤΠΕ στην εκπαίδευση ονομάζεται *ολιστικό* και είναι πιο πρόσφατο. Σε αυτό προτείνεται η ενσωμάτωση της τεχνολογίας στα υπόλοιπα μαθήματα και γνωστικά αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος. Όσοι τάσσονται υπέρ της συγκεκριμένης πρακτικής θεωρούν ότι οι νέες τεχνολογίες μπορούν να προσφέρουν σε μια συνεργασία και αλληλεπίδραση εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων με έναν τρόπο πιο ευρηματικό, διεπιστημονικό και διαθεματικό. Οι μεγάλες διαφορές που έχει σε σχέση με το προηγούμενο

²¹³ Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης. Αθήνα 2014, σ. 94-95.

²¹⁴ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στη... ό.π., σ. 23-22.*

²¹⁵ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές... ό.π., σσ. 31.*

²¹⁶ Ό.π., σσ. 33-34.

²¹⁷ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στη Διδακτική... ό.π., σσ. 25-26.*

μοντέλο περικλείουν και ένα διαφορετικό παιδαγωγικές προσεγγίσεις όσο αφορά τόσο το περιεχόμενο της διδασκαλίας όσο και τον εξοπλισμό που θα χρειάζονται οι σχολικές μονάδες για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις διεκπεραίωσής του. Λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει και των αλλαγών που χρειάζεται να πραγματοποιηθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα, προς το παρόν θεωρείται δύσκολο να εφαρμοστεί²¹⁸. Η εφαρμογή αυτού του μοντέλου θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκσυγχρονίζει τη διδακτική λειτουργία, παρουσιάζει μία μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και παρουσιάζει πολυάριθμες δυνατότητες²¹⁹.

Το τρίτο μοντέλο εισαγωγής ονομάζεται *πραγματολογικό*. Πρόκειται για έναν συγκερασμό των δύο προηγούμενων μοντέλων, συνδυάζει δηλαδή τη διδασκαλία ενός ξεχωριστού γνωστικού αντικειμένου της Πληροφορικής με την παράλληλη και βαθμιαία ενσωμάτωση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη²²⁰. Στα εκπαιδευτικά συστήματα των περισσότερων αναπτυγμένων χωρών επιλέγεται αυτό το μοντέλο εισαγωγής των ΤΠΕ. Το πλεονέκτημά του είναι ότι προσφέρει έναν συνδυασμό των θετικών στοιχείων των δύο προηγούμενων μοντέλων. Από τη μία επιτυγχάνεται ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός και παράλληλα, η τεχνολογία χρησιμοποιείται και ως βοηθητικό μέσο στη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών²²¹. Στην ελληνική πραγματικότητα η χρήση του είναι ξεκάθαρη στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο, ενώ στο Δημοτικό γίνεται προσπάθεια να ακολουθηθεί το ολιστικό μοντέλο αν και οι διάφορες ελλείψεις επιβάλλουν τη χρήση και του πραγματολογικού²²².

γ) Ο εκπαιδευτικός και Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στις νέες τεχνολογίες έχουν μεταβληθεί από την πρώτη εισαγωγή τους στην εκπαίδευση μέχρι σήμερα, καθώς έχουν γίνει αντιληπτές οι θετικές τους επιδράσεις. Αρχικά, ήταν αρνητικοί, όμως από τη δεκαετία του '90 και έπειτα τα πράγματα έχουν αλλάξει καθώς δείχνουν μεγαλύτερη δεκτικότητα σχετικά με τη χρήση τους ωστόσο, δεν προβαίνουν ακόμη

---

²¹⁸ Γ. Κ. Παπαδόπουλος, *Η Πληροφορική στο σχολείο: Ο σχεδιασμός και το έργο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στο Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Πρακτικά Συνεδρίου : Υπό την Αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Κ. Τσολακίδης (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 1998, σ. 28.

²¹⁹ Κ. Τσολακίδης, Π. Φώκιαλη, *Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Κοινωνικές και Οικονομικές παράμετροι στο Η Πληροφορική στην... ό.π., σ. 53.*

²²⁰ Γ. Κ. Παπαδόπουλος, *Η Πληροφορική στο σχολείο: Ο σχεδιασμός και το έργο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στο Η Πληροφορική... ό.π., σ. 28.*

²²¹ Β. Κόμης, *Εισαγωγή στη... ό.π., σ. 81.*

²²² Ό.π. σ. 39.

σε ευρείες δράσεις με σκοπό τη μεγαλύτερη και βαθύτερη ενσωμάτωσή τους στην τάξη²²³.

Η εισαγωγή των ΤΠΕ στο εκπαιδευτικό σύστημα φέρνει μεταξύ άλλων και αλλαγές στον ρόλο μαθητή και εκπαιδευτικού. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον δεύτερο, στη βάση της χρήσης των νέων μέσων και υιοθέτησης των σύγχρονων θεωριών μάθησης²²⁴, λειτουργεί πια περισσότερο ως σύμβουλος και καθοδηγητής των μαθητών²²⁵. Οι γνώσεις πια δεν προέρχονται αποκλειστικά από αυτόν, παρόλο που είναι ακόμα οι αρμόδιοι για τη μάθησή τους²²⁶. Οφείλει να συνδυάζει τόσο γνώσεις γενικής παιδείας, να παροτρύνει τους μαθητές του σε ερευνητικές δραστηριότητες και να τους καλλιεργεί ένα πνεύμα συνεργασίας. Ταυτόχρονα, χρειάζεται απαραίτητο να είναι ο ίδιος, πρωταρχικά εκπαιδευμένος, πάνω στις νέες τεχνολογίες καθώς αυτός είναι που θα εφαρμόσει τις εκπαιδευτικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις για τις οποίες κάνουμε λόγο.

Οι συνθήκες, επομένως, που έχουν διαμορφώσει και τον εκπαιδευτικό χώρο, έχουν φέρει στο επίκεντρο τη *δια βίου μάθηση* και για τους διδάσκοντες²²⁷, καθώς η εύστοχη και αποτελεσματική ένταξη των ΤΠΕ κρίνεται και από τις γνώσεις που έχουν στον τομέα αυτό. Ταυτόχρονα, μπαίνοντας και αυτοί σε μια διάθεση αδιάκοπης συμμετοχής στη μάθηση θα λειτουργήσουν και ως πρότυπα για τους μαθητές τους αφού θα παίρνουν μέρος σε μία αέναη εκπαιδευτική διαδικασία με στόχο την ανανέωση και τον εμπλουτισμό των γνώσεών τους. Έχει διαπιστωθεί, ωστόσο, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν συμμετέχουν πάντοτε σε διαδικασίες επιμόρφωσης και περαιτέρω κατάρτισης λόγω διαφόρων ζητημάτων που τους περιορίζουν στην προσπάθειά τους να επιμορφωθούν περαιτέρω. Συνήθως, η αδυναμία παρακολούθησης αφορά τον περιορισμένο χρόνο που διαθέτουν, το μεγάλο κόστος των επιμορφωτικών σεμιναρίων καθώς και οι ελλείψεις που μπορεί να παρουσιάζουν τα σεμινάρια, η δύσκολη ύλη και ο τρόπος που παρουσιάζεται το υλικό²²⁸.

Αδιαμφισβήτητα, η επιτυχία των ΤΠΕ στην εκπαίδευση κρίνεται από τη χρήση που θα έχουν από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θα πρέπει να

---

²²³ Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 2014, σ. 79.

²²⁴ Β. Μακράκης, *Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας, Γνωσιακά Ενδιαφέροντα και Εκπαιδευτικοί ως Φορείς Διδακτικής και Κοινωνικής Αλλαγής στο Παιδαγωγική αξιοποίηση των Νέων Μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Α. Σοφός, Κ. Βρατσάλης (επιμ.), εκδ. Εκδοτικός Όμιλος Ίων, Αθήνα 2013, σ. 54-55.

²²⁵ F. W. Kron, *Νέα Μέσα στην Εκπαίδευση: Τρέχουσες και παλαιότερες προσεγγίσεις στο Παιδαγωγική αξιοποίηση... ό.π.*, σ. 42.

²²⁶ Στ. Βοσνιάδου, *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές. Προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006, σ. 54.

²²⁷ Α. Ράπτης- Α. Ράπτη, *Πληροφορική και Εκπαίδευση. Συνολική Προσέγγιση*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα 1997, σ. 240.

²²⁸ Κ. Σαχινίδης, Γ. Πολυχρονάκης, *ΤΠΕ και εξ Αποστάσεων Εκπαίδευση στην υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης. Πρόσβαση στη γνώση ή ένας ψηφιακός δυσμοσ;*, στο *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Τόμος 5)*, Αθήνα 2009, σ. 198, διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/464>

ενεργοποιηθούν κατάλληλα καθώς και να υποστηρίζονται διαρκώς σε αυτή τους την προσπάθεια. Τα θετικά αποτελέσματα δεν θα είναι εμφανή μόνο στους μαθητές τους αλλά και στη διαδικασία οργάνωσης και δημιουργίας της διδασκαλίας τους, αφού χάρη στην τεχνολογία θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πληθώρα εκπαιδευτικών πηγών καθώς και να επικοινωνούν και να συνεργάζονται με άλλους εκπαιδευτικούς ή ειδικούς σε θέματα εκπαίδευσης²²⁹.

Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στις μικρότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης αποτέλεσε προϊόν συζήτησης και ερευνών αλλά τελικά, αναδείχθηκαν και επικράτησαν επιχειρήματα υπέρ της. Ειδικότερα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση θεωρήθηκε πως αρχικά θα συμβάλει στην εξοικείωση των μαθητών με την τεχνολογία και τις δυνατότητές της. Παρατηρήθηκε πως τα παιδιά ασχολούνται με τον υπολογιστή και στο σπίτι τους καθώς παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια. Αυτή ενασχόλησή τους θα βοηθούσε στον συσχετισμό του υπολογιστή με τη ψυχαγωγία και την ευχαρίστηση δημιουργώντας έτσι τις κατάλληλες συνθήκες ώστε να συνεχίζουν να τον χρησιμοποιούν και στο σχολείο με στόχο τη μάθησή τους. Παράλληλα, καθώς η εισαγωγή των ΤΠΕ θα επιφέρει αλλαγές στον συνολικό τρόπο διδασκαλίας, η ενασχόληση ήδη από τις μικρές σχολικές ηλικίες θα προσφέρει το απαραίτητο χρονικό διάστημα ώστε οι αλλαγές που θα προκληθούν να είναι πιο ομαλές και να μπορέσουν να διορθωθούν λάθη ή ελλείψεις²³⁰. Οι μαθητές θα είναι προετοιμασμένοι και για τα επόμενα στάδια εκπαίδευσης αλλά και για τη ζωή τους μετά και εκτός σχολείου. Τέλος, θα αποτελέσουν μορφές νέων παιδαγωγικών προσεγγίσεων της μάθησης και θα βελτιώσουν και εκπαιδευτική διαδικασία²³¹. Άλλωστε, οι κοινωνικές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί επιτάσσουν την προετοιμασία και των μικρών μαθητών ώστε να μπορούν και αυτοί με τη σειρά τους να ανταποκριθούν σε αυτές²³².

Ο προβληματισμός σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση συνεχίστηκε και μετά την εισαγωγή των ΤΠΕ. Όμως και πάλι τα επιχειρήματα υπέρ της χρήσης της τεχνολογίας είναι αδιαμφισβήτητα. Χάρη στην εισαγωγή τους στην εκπαίδευση, όλοι οι μαθητές θα έχουν πρόσβαση στους υπολογιστές και η χρήση της τεχνολογίας θα συμβάλλει στην επαφή της σχολικής με την εξωτερική πραγματικότητα, όπου η χρήση της είναι καθημερινή και έχει βελτιώσει πολλές πτυχές της ζωής. Φυσικά, η ένταξη των ΤΠΕ στο Δημοτικό εμπλέκει ένα μεγάλο

---

²²⁹ Στ. Βοσνιάδου, *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές. Προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006, σ. 53.

²³⁰ Γ. Γρ. Παπάς, *Η Πληροφορική στο σχολείο: Υλικό, Λογισμικό, Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών*, εκδ. Συμεών, Αθήνα 1989, σσ. 69-71.

²³¹ Γ. Γεροπούλου, Α. Γιουρτσούδης, Σ. Ευθυμιάδου, Λ. Κυρίτσης, Ι. Μανάφη, Α. Σαπουνάς, Β. Τζελέπη, *Σχεδιάζοντας Διδασκαλίες για το Δημοτικό. Για μια σύγχρονη διδακτική πράξη(Συλλογικό e-book)*, εκδ. Σαΐτα, 2014, σ. 66-67. διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.saitapublications.gr/2014/05/ebook.94.html>.

²³² Ένωση Πληροφορικών Ελλάδας (επιμ. Σ. Δημητριάδης, Μ. Μανιαδάκης), *Μελέτη Επισκόπησης της Πληροφορικής στην Ελλάδα*, εκδ. Ένωση Πληροφορικών Ελλάδας, Αθήνα 2006, σ. 1 (Κεφάλαιο 3) διατίθεται στην ιστοσελίδα : <https://www.epe.org.gr/index.php?id=65>.

αριθμό ενδιαφερομένων ξεκινώντας από τους μαθητές και φτάνοντας μέχρι τους κυβερνητικούς εκπαιδευτικούς φορείς²³³.

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα οι ΤΠΕ συμπεριλήφθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και ταυτόχρονα, σχεδιάστηκε το πειραματικό πρόγραμμα «Οδύσσεια» από το ΥΠΕΠΘ- Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών. Παρόλο η Πληροφορική είχε ήδη αρχίσει να διδάσκεται στα τεχνικά και πολυκλαδικά λύκεια τα χρόνια 1983-1985 και στη συνέχεια και σε άλλες βαθμίδες, στο Δημοτικό σχολείο άργησε να συμπεριληφθεί. Η εισαγωγή της ήταν περισσότερο μία επιβολή εξωτερικών παραγόντων. Στον ελληνικό χώρο, σε αντίθεση με ό, τι συνέβη σε άλλες χώρες, εφαρμόστηκε, χωρίς δοκιμή, εξ αρχής ένα σύστημα με στόχο των τεχνολογικό αλφαριθμητισμό. Η ένταξη, λοιπόν, των ΤΠΕ στο σχολείο ως βοηθητικά εργαλεία μαζί με τα άλλα μαθήματα άργησε να γίνει πραγματικότητα.

Για την Πληροφορική, λοιπόν, το *Ενιαίο πρόγραμμα Σπουδών* εφαρμόστηκε το 1998, ενώ τροποποιήθηκε με το Διαθεματικό Πρόγραμμα Σπουδών του 2001-2003, χωρίς όμως να αλλάξει η κεντρική οπτική του²³⁴. Εξετάζοντας το ΔΕΠΠΣ σχετικά με την Πληροφορική και τις ΤΠΕ, η ανάγκη ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών είναι εμφανής καθώς αναγνωρίζεται τόσο η σύνδεση τους με τη σημερινή κοινωνία, όσο και η παιδαγωγική τους αξία η οποία περιλαμβάνει την καλλιέργεια της *κριτικής επεξεργασίας των πληροφοριών, την παροχή μεγάλου όγκου γνώσης, την εγγύηση για δια βίου μάθηση και εξατομικευμένη εκπαίδευση*. Το πρότυπο εισαγωγής που καθορίζεται για την Πρωτοβάθμια είναι το ολιστικό. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται, ο σκοπός είναι να αποκτήσουν οι μαθητές μια αρχική αλλά συγκροτημένη και σφαιρική αντίληψη των βασικών λειτουργιών του υπολογιστή, μέσα σε μία προοπτική τεχνολογικού αλφαριθμητισμού και αναγνώρισης της *Τεχνολογίας της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας, αναπτύσσοντας παράλληλα ευρύτερες δεξιότητες κριτικής σκέψης, δεοντολογίας, κοινωνικής συμπεριφοράς αλλά και διάθεσης για ενεργοποίηση και δημιουργία τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε συνεργασία με άλλα άτομα ή ως μέλη μιας ομάδας. Να έλθουν σε επαφή με τις διάφορες χρήσεις του υπολογιστή ως εποπτικού μέσου διδασκαλίας, ως γνωστικού-διερευνητικού εργαλείου και ως εργαλείου επικοινωνίας και αναζήτησης πληροφοριών στο πλαίσιο των καθημερινών σχολικών δραστηριοτήτων*²³⁵.

Οι ώρες που αντιστοιχούν στις τάξεις του Δημοτικού είναι δύο συνεχόμενες μέσα στη σχολική εβδομάδα για τις τάξεις Γ'-Δ'-Ε'-ΣΤ', ενώ για τις δύο μικρότερες

²³³ Κ. Τσολακίδης, *Η Εισαγωγή της Πληροφορικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 257-259.

²³⁴ Β. Ι. Κόμης, *Εισαγωγή στη Διδακτική...* ό.π., σσ. 36-38.

²³⁵ ΔΕΠΠΣ Πληροφορικής, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Δ.Ε.Π.Π.Σ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Α.Π.Σ Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Πληροφορικής) (2003), Αθήνα : Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, σ. 412, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

διατίθεται μία ώρα. Παράλληλα, οι ΤΠΕ στη βάση της ολιστικής προσέγγισης, πρέπει να αποτελούν μέρος της καθημερινής διαδικασίας της μάθησης καθώς μπορούν να υποστηρίξουν νέες παιδαγωγικές ιδέες, να συμβάλλουν στη καλλιέργεια δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, κριτικής σκέψης και δημιουργικότητας, να ενισχύσουν μαθητικές δραστηριότητες που αναπτύσσουν ανώτερες νοητικές διεργασίες και να αποτελέσουν στοιχείο επικοινωνίας με την πραγματικότητα²³⁶.

Οι ΤΠΕ, όπως έχει γίνει φανερό, επηρεάζουν όλες τις πτυχές της ζωής μας πια, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης τροποποιώντας και ανανεώνοντάς τη. Παρόλο που νοούνται ως αναγκαίο συστατικό του εκπαιδευτικού συστήματος, η μέθοδος που εισάγονται και χρησιμοποιούνται στην εκπαιδευτική διαδικασία προβληματίζει τους ειδικούς²³⁷. Παρόλο που έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες με σκοπό την ένταξη των ΤΠΕ στην Ελλάδα, η διαδικασία βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο εξαιτίας της αδυναμίας της χώρας μας να επιτύχει στην πράξη έναν οργανωμένο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας ο οποίος θα στηρίζεται στις επιστημονικές εξελίξεις που πραγματοποιούνται τόσο μέσα στα όρια της Ελλάδας όσο και στο εξωτερικό.

Πιο συγκεκριμένα, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν έχει γίνει η απαραίτητη ενσωμάτωση των ΤΠΕ, ενώ βασικό στοιχείο αδυναμίας είναι και η ελλιπής ή και ανύπαρκτη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τον καινούριο ρόλο που πρέπει να αναλάβουν μέσα στην τάξη. Επιπρόσθετα, η αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού απλά ως ένα εκτελεστικό όργανο των αποφάσεων και όχι σαν σημαντικό συστατικό της εκπαίδευσης, δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Ο Έλληνας εκπαιδευτικός δε συμμετέχει στις εξελίξεις κατά τη διάρκεια διαμόρφωσής τους, αντίθετα του ζητείται η απλή εκτέλεση των αποφάσεων²³⁸.

Παράλληλα, κυριαρχεί η λανθασμένη αντίληψη πως για μια επιτυχημένη εισαγωγή των ΤΠΕ στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αρκεί ο υλικοτεχνικός εφοδιασμός τους. Ωστόσο, βάσει μελετών, ο καλύτερος τρόπος για να εντάξει μια χώρα τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα θα πρέπει να αφιερώσει χρήματα σε τρεις τομείς : στον εξοπλισμό όσο αφορά τα μηχανήματα , τη δημιουργία εκπαιδευτικού λογισμικού που θα ανταποκρίνεται στις εκπαιδευτικές ανάγκες και στην εκπαίδευση των ίδιων των εκπαιδευτικών όσο αφορά την τεχνολογία και τους

---

²³⁶ Πρόγραμμα Σπουδών για τις ΤΠΕ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, σσ. 4-5, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://ebooks.edu.gr/info/newps/.pdf>

²³⁷ Ε. Πουπάκη, *Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας στο ελληνικό σχολείο του 2001. Αποτύπωση, Δυσκολίες, Προοπτική*, στο *Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 14-15 Δεκεμβρίου 2001, Κ. Τσολακίδης(επιμ.), εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα 2002, σ. 290.

²³⁸ Α. Ράπτη, Α. Ράπτης, *Η ιδεολογία των νέων τεχνολογιών για μια σύνθεση παλιών και νέων αντινομιών* στο *Νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Ζητήματα σχεδιασμού και εφαρμογών. Φιλοσοφικές και κοινωνικές προεκτάσεις*. Ένωση Ελλήνων Φυσικών, Ι. Κεκές (εισ.-επιμ), εκδ. Διάδραση, Αθήνα 2011, σσ. 359-361.

τρόπους που θα την εντάξουν στη διδασκαλία τους. Ωστόσο, τα εκπαιδευτικά λογισμικά που διατίθενται δεν είναι ικανοποιητικά και δεν αντιστοιχούν στις ικανότητες των σημερινών μαθητών αλλά και στο περιεχόμενο των Αναλυτικών Προγραμμάτων και στην περιγραφή των στόχων που τα ίδια έχουν θέσει. Σε αυτά προστίθεται και η αναντιστοιχία τους με τις επιθυμίες των εκπαιδευτικών ως προς αυτά που θέλουν να διδάξουν στην τάξη. Ως αποτέλεσμα, η χρήση τους είτε παραλείπεται τελείως, είτε δεν γίνεται με σωστό και γόνιμο για τους μαθητές τρόπο²³⁹.

Η επιτυχημένη ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση περιλαμβάνει μια ποικιλία προϋποθέσεων που πρέπει να πραγματοποιηθούν για να καταστεί αληθινή. Αρχικά, είναι αναγκαίος ένας πολύχρονος και προσεκτικός σχεδιασμός ώστε να μπουν τα θεμέλια μιας σταθερής παιδαγωγικής στρατηγικής αλλά και αξιολόγησης των πρακτικών που θα έχουν προγραμματιστεί. Παράλληλα, απαραίτητη θεωρείται η κατάλληλη προετοιμασία των εκπαιδευτικών, ο υλικοτεχνικός εξοπλισμός των σχολείων και οι δοκιμαστικές εφαρμογές των ΤΠΕ, που σε κάθε περίπτωση θα αξιολογούνται τα αποτελέσματά τους. Τέλος, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη η ύπαρξη ενός κυβερνητικού οργανισμού που θα είχε ως αντικείμενό του την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση²⁴⁰.

δ) Το μάθημα της Ιστορίας και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των αλλαγών στα επιστημονικά πεδία και στη ζωή των ανθρώπων η *Ιστορία* και η *Ιστοριογραφία* δεν μένουν ανεπηρέαστες. Πλέον αλλάζουν οι όροι της ιστορικής κωδικοποίησης, τεκμηρίωσης, ερμηνείας και αφήγησης. Ένα παράδειγμα αυτών είναι πως στον ακαδημαϊκό χώρο χρησιμοποιούνται ηλεκτρονικές πηγές τεκμηρίωσης²⁴¹. Η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρέασε και τον επιστημονικό κλάδο της *Διδακτικής της Ιστορίας*, με την είσοδο των ΤΠΕ στην εκπαίδευση.

Το μάθημα της Ιστορίας, όμως, για να ευνοηθεί από τη χρήση των νέων τεχνολογιών είναι απαραίτητο η εκπαιδευτική πράξη να ξεφύγει από το παραδοσιακή θεώρηση και πρακτική και να στηριχτεί σε νέα περιβάλλοντα μάθησης²⁴². Μέσα σε αυτά είναι απαραίτητο να συμμετέχουν και να ενεργούν όλοι οι μαθητές με σκοπό να επιλύουν ιστορικά ζητήματα, να τεκμηριώνουν και να ερμηνεύουν τα ιστορικά γεγονότα, να έχουν μια γενική αντίληψη για όλο το φάσμα

²³⁹ Χ. Βρασίδης, *Η εκπαιδευτική τεχνολογία και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο Εκπαιδευτικές Καινοτομίες... ό.π.*, σ. 353.

²⁴⁰ Α. Βαγγελάτος, Φρ. Φώσκολος, Θ. Κομνηνός, *Προϋποθέσεις για την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση*, διατίθεται στην ιστοσελίδα <file:///C:/Users/hp/Downloads/vagelatos-foskolos-Komninos-i-teacher-f.pdf>

²⁴¹ Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα: Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σ. 321.

²⁴² Θ. Κάββουρα, *Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), Η διαθεματικότητα... ό.π.*, σ. 193.

του ιστορικού παρελθόντος και να προβαίνουν σε ατομικές ερμηνείες, καθώς οι τάξη θα λειτουργεί ως ένα πεδίο *επιστημονικών αντιπαραθέσεων για την αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας*. Για τη *δημιουργία* αυτών των *περιβαλλόντων* θα πρέπει οι τάξεις να εξοπλιστούν με την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και όλοι οι μαθητές να έχουν, κατά το δυνατόν, ένα υπολογιστή με σύνδεση στο Διαδίκτυο, ώστε να αξιοποιούν τις δυνατότητές του. Ο υπολογιστής θα κατέχει μια κεντρική θέση παίρνοντας το ρόλο των παραδοσιακών εργαλείων μάθησης. Παράλληλα, οι μαθητές και εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν στη διάθεση τους και να μπορούν να χειριστούν *εκπαιδευτικά λογισμικά* που θα φορούν το μάθημα της Ιστορίας²⁴³.

Πιο συγκεκριμένα, η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή σε συνδυασμό με το κατάλληλο εκπαιδευτικό λογισμικό αποτελούν πια απαραίτητα στοιχεία για το μάθημα της Ιστορίας. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνουν τα εκπαιδευτικά λογισμικά, όπως είναι η χρήση εικόνας και ήχου, παρουσιάζουν με πιο ζωντανό τρόπο τις πληροφορίες στους μαθητές και με έτσι, δημιουργούνται οι συνθήκες τόσο για την προώθηση *εξατομικευμένης διδασκαλίας*, όσο και *συνεργατικής μάθησης*. Η δύναμη των πολυμέσων αλλάζει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και κατανοούμε το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και ταυτόχρονα πολλαπλασιάζουν τους τρόπους που εκφραζόμαστε²⁴⁴. Με τη χρήση του υπολογιστή και του εκπαιδευτικού λογισμικού, οι μαθητές συμμετέχουν στη διαδικασία μάθησης και διαχείρισης των νέων τεχνολογιών και, παράλληλα, βελτιώνουν τη διαδικασία της ιστορικής τους μάθησης²⁴⁵. Γενικότερα, τα νέα περιβάλλοντα μάθησης που δημιουργούν οι ΤΠΕ δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές με βάση τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες τους να ανακαλύψουν τα ιστορικά στοιχεία που τους «κεντρίζουν» την προσοχή²⁴⁶. Επιπρόσθετα, οι διάφορες μορφές γνώσεων και πληροφοριών που προσφέρονται στους μαθητές, όπως είναι το βίντεο, ήχος, κ.ά., συμβάλλουν στη βελτίωση των νοητικών τους αναπαραστάσεων.

Σε αντίθεση με το σχολικό εγχειρίδιο, όπου η πληροφορία παρουσιάζεται με συγκεκριμένο πλαίσιο, οι πληροφορίες που παρουσιάζονται ψηφιακά περιέχονται σε ένα «*δίκτυο*» με αποτέλεσμα να δίνουν στον μαθητή την ελευθερία για περισσότερη επεξεργασία και εξερεύνηση πληροφοριών ιστορικού περιεχομένου. Δεν ακολουθείται ο παραδοσιακός, μετωπικός, γραμμικός και μονοδιάστατος τρόπος παρουσίασης των πληροφοριών και γνώσεων αλλά μια διερεύνηση των πληροφοριών με βάση συνδέσεις σε εννοιολογικό επίπεδο. Σε αυτή τη διαδικασία

---

²⁴³ Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, Ιδεολογία... ό.π.*, σ. 351.

²⁴⁴ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Σχολική Ιστορία... ό.π.*, σ. 173.

²⁴⁵ G. Kokkinos, E. Kouneli, *Digital Concept Mapping Techniques Historical Concepts* στο *Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση: Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή*, Δ. Ψύλλος, Β. Δαγλιέλης (επιμ.), Θεσσαλονίκη 2006.

²⁴⁶ Ι. Γ. Δημαρχόπουλος, *Η Ελλάδα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πρόταση διδασκαλίας με τη χρήση ΤΠΕ στο Η εκπαιδευση στην... ό.π.*, σ. 865.

συμβάλλει το υπερκείμενο και το υπερμέσο²⁴⁷. Το υπερκείμενο αποτελεί μια ψηφιακή λειτουργία που δίνει μια νέα διάσταση τα κείμενα επιτρέποντας στον χρήστη να έχει προσωπική επιλογή στο πόσο θα εμβαθύνει και σε ποια σημεία θα επικεντρωθεί, έχοντας τον έλεγχο της πληροφόρησης από την αρχή ως το τέλος. Σε αντίθεση με το παραδοσιακό κείμενο των εγχειριδίων το οποίο έχει μια σαφή δομή, την οποία διαμορφώνει ο εκάστοτε συγγραφέας. Το υπερκείμενο μπορεί να εμπλουτιστεί με τη βοήθεια των υπερμέσων συμπεριλαμβάνοντας εικόνα, βίντεο και ήχο δίνοντας έτσι τη δυνατότητα να συμμετέχουν περισσότερες αισθήσεις στη διαδικασία της μάθησης²⁴⁸. Με μια απλή κίνηση του «ποντικιού» στον υπολογιστή, ο μαθητής μπορεί να «περιηγηθεί» σε ποικίλες πηγές ακολουθώντας την προσωπική του κατεύθυνση και ρυθμό μάθησης. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο σε κείμενα σχετικά με το μάθημα της Ιστορίας που ακολουθούν μια πιο πολύπλοκη δομή και περιλαμβάνουν διαφορετικά επίπεδα δυσκολίας. Υποστηρίζεται πως τα χαρακτηριστικά που διαθέτει το υπερκείμενο, ενισχύουν την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης όσο αφορά το περιεχόμενο του μαθήματος της Ιστορίας²⁴⁹.

Ένα ακόμα στοιχείο που μπορεί να αξιοποιηθεί στην Ιστορία είναι οι δυνατότητες και τα χαρακτηριστικά του Διαδικτύου, το οποίο όπως υποστηρίζει ο Mark Poster επηρεάζει όλο το φάσμα του ιστορικού αντικειμένου²⁵⁰. Το Διαδίκτυο συμβάλλει στην εκμηδένιση των αποστάσεων και μπορεί να αξιοποιηθεί δημιουργικά από το ιστορικό μάθημα σε συνδυασμό με τα λογισμικά που διαθέτουν πια τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία του κράτους, τα οποία επιτρέπουν διαχείριση του περιεχομένου τους ποικιλοτρόπως. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές, με κατάλληλα και σωστή χρήση, είναι δυνατό να έλθουν σε επαφή οποιαδήποτε στιγμή με *αρχειακό υλικό, μουσειακές συλλογές, βιβλιογραφία και επιστημονικά περιοδικά*. Η πρακτική αυτή ανοίγει νέους παιδαγωγικούς ορίζοντες καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διάφορους χώρους, μαθαίνουν να διαχειρίζονται το ιστορικό υλικό με έναν διαφορετικό τρόπο και αναπτύσσουν δημιουργικά τη σκέψη τους²⁵¹.

Η συγκεκριμένη δυνατότητα του Διαδικτύου σε σχέση με το ιστορικό μάθημα συνδέεται και άμεσα με τη μελέτη των ιστορικών πηγών, διαδικασία που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της Ιστορίας, καθώς εκτός από τις γνώσεις που προσφέρουν, καλλιεργούν και έναν διερευνητικό και κριτικό τρόπο σκέψης.

---

²⁴⁷ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Σχολική Ιστορία...* ό.π., σ. 177.

²⁴⁸ Τ. Α. Μικρόπουλος, Ι. Μπέλλου, *Σενάρια Διδασκαλίας...* ό.π., σ. 38.

²⁴⁹ Γ. Ν. Λεοντσίνης, *Σχολική Ιστορία...* ό.π., σ. 178.

²⁵⁰ Ν. Ασημακόπουλου, Αικ. Μακρίδου, *Ανάπτυξη εκπαιδευτικής ιστοσελίδας με τη χρήση του ΕΛ/ΛΑΚ Drupal και εφαρμογών Web 2.0 για την υποστήριξη της διδασκαλίας της ενότητας του Κυκλαδικού πολιτισμού, Ιστορίας Γ' Δημοτικού στο Η εκπαιδευση στην εποχή...* ό.π., σ. 865.

²⁵¹ Μ. Παπαδοπούλου, *Επικοινωνία και Πληροφορία στην εκπαίδευση. Μια νέα προοπτική για Αρχεία, Μουσεία και Βιβλιοθήκες στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 14-15 Δεκεμβρίου 2001*, Κ. Τσολακίδης(επιμ.), εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα 2002, σσ. 153-157.

Ειδικότερα για το Διαδίκτυο, εκτός από την ευκαιρία που προσφέρει για επαφή με μεγάλο αριθμό αρχείων, συμβάλλει και στην ενεργοποίηση των μαθητών ώστε να αναπτύσσουν ερωτήματα σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα²⁵². Παράλληλα, το Διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να πραγματοποιήσουν «ιστοεξερευνήσεις»(WebQuests) για να εξετάσουν τις διάφορες ιστορικές περιόδους που παρουσιάζονται στις διάφορες ιστοσελίδες. Για την εξοικείωση των παιδιών με τις έννοιες του χρόνου μπορούν να αξιοποιηθούν διαδικτυακά προγράμματα δημιουργίας ιστοριογραμμών, όπως το Timeliner²⁵³.

Η Διδακτική της Ιστορίας, λοιπόν, εμπλουτίζεται, καθώς με τη βοήθεια του Διαδικτύου τα παιδιά αναζητούν και προσεγγίζουν ιστορικές πηγές. Ο δάσκαλος παύει να «μονοπωλεί» τον διδακτικό χρόνο με τη διατύπωση δικών του ερωτήσεων καθώς και οι μαθητές αναλαμβάνουν πια αυτή τη δράση. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να υπάρχει καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό, αφού οι πηγές μπορεί να μην είναι κατάλληλα διαμορφωμένες για τους μαθητές, το περιεχόμενό τους να μην βρίσκεται πάντα σε αντιστοιχία με το Πρόγραμμα Σπουδών και τέλος να είναι στην πραγματικότητα χαοτικές λόγω του όγκου των πληροφοριών που διαθέτει το Διαδίκτυο²⁵⁴. Αυτό βέβαια που θα πρέπει να τονιστεί, είναι ότι η αξία των ΤΠΕ και συγκεκριμένα του Διαδικτύου δεν έγκειται στη δυνατότητα παροχής πολυάριθμων πληροφοριών, αλλά στην αξιοποίηση μεθόδων με στόχο τη σωστή διαχείρισή τους και αξιολόγησή τους. Μόνο με αυτό τον τρόπο επί της ουσίας θα παραχθεί «πραγματική γνώση»²⁵⁵.

Ένα ακόμα εργαλείο της τεχνολογίας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα της Ιστορίας είναι τα *περιβάλλοντα εικονικής πραγματικότητας*. Μέσω αυτών, δίνεται ευκαιρία στους μαθητές να εξετάσουν με ένα διαφορετικό τρόπο βιωματικής μάθησης, ιστορικά αντικείμενα και χώρους²⁵⁶, καλλιεργώντας και τη φαντασία τους σε συνδυασμό πάντα με την έγκυρη επιστημονική γνώση και χωρίς να διατηρούν τους μύθους της συλλογικής μνήμης²⁵⁷. Τέλος, με τη χρήση *πολυμεσικών εγκυκλοπαιδειών* οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τα ιστορικά γεγονότα με ένα διαφορετικό τρόπο πέρα της ανάγνωσης ενός κειμένου²⁵⁸.

---

²⁵² Ε. Γκίκα, *Η συμβολή του Διαδικτύου στη διδακτική αξιοποίηση των ιστορικών πηγών: Διδακτικές προσεγγίσεις στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 136.

²⁵³ Μ. D. Roblyer, *Εκπαιδευτική Τεχνολογία... ό.π.*, σ. 296.

²⁵⁴ Ό.π. σσ. 140-142.

²⁵⁵ Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, Ιδεολογία... ό.π.*, σ. 358.

²⁵⁶ Μ. Καμπουροπούλου, Ε. Στέφος, Ι. Ευσταθίου, *Τοπική Τέχνη στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σχολείο. Η συμβολή των εικονικών Μουσείων στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση... ό.π.*, σ. 1281.

²⁵⁷ Γ. Κόκκινος, Μ. Θεοδωρίδης, Γ. Γαλανάκης, *Η λανθάνουσα ιδεολογική χρήση του εκπαιδευτικού λογισμικού και των πολυμέσων στη διαχείριση της ιστορικής γνώσης και η αναντιστοιχία τους με τις τρέχουσες διδακτικές πρακτικές στο Επίκαιρα Θέματα Ιστορίας Εκπαίδευσης: Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης, Πάτρα 28-30 Σεπτεμβρίου 2000*, Σ. Μπουζάκης (επιμ.), εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002, σ. 675.

²⁵⁸ Μ. D. Roblyer, *Εκπαιδευτική Τεχνολογία... ό.π.*, σ. 296.

Ο εκπαιδευτικός δεν παραμερίζεται μέσα σε αυτές τις αλλαγές που πραγματοποιούνται λόγω της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ, ειδικά εάν κατέχει τις κατάλληλες γνώσεις και τη θέληση ώστε να επιτύχει την από κοινού πορεία της διδασκαλίας της Ιστορίας με τις νέες τεχνολογίες. Η συμβολή του κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική²⁵⁹ ειδικά στην περίπτωση της χρήσης του διαδικτύου. Ο τεράστιος όγκος των πληροφοριών που μπορεί να αποδιοργανώσει την προσοχή των μαθητών σε συνδυασμό με το γεγονός πως τα ιστορικά στοιχεία αρκετές φορές παρουσιάζονται αλλοιωμένα ή τμηματικά²⁶⁰, τον καθιστούν υπεύθυνο ώστε να εξασφαλίσει ότι μέσα από την επιστημονική εγκυρότητα οι μαθητές θα εντοπίσουν τα παραποιημένα στοιχεία, καθώς και τους λόγους για τους οποίους παρουσιάζονται έτσι. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού να προφυλάσσει την *επιστημονική δεοντολογία και την ιδεολογική ελευθερία*, αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις ειδικά τώρα που ο μαθητής δεν είναι απλός ακροατής του μαθήματος αλλά ενεργεί και συμμετέχει δυναμικά. Ο εκπαιδευτικός, λοιπόν, μέσα σε αυτό το πλαίσιο των εξελίξεων καλείται καλλιεργήσει τις ανώτερες νοητικές δεξιότητες των μαθητών, μέσω των οποίων θα μπορέσουν να *αξιολογήσουν τις ιστορικές πληροφορίες και να συγκροτήσουν έγκυρη ιστορική κουλούρα και σκέψη*, οι οποίες ταυτόχρονα θα είναι σύμφωνες με τις αλλαγές στους επιστημονικούς κλάδους της Ιστορίας και της Ιστοριογραφίας²⁶¹.

Η διδασκαλία του μαθήματος δεν δομείται πια από τον εκπαιδευτικό που «αφηγείται» το μάθημα, τους μαθητές που απομνημονεύουν (αν, τελικά, απομνημονεύουν) τα ιστορικά γεγονότα και, στη συνέχεια, εξετάζονται παραδοσιακά για να αξιολογηθούν. Η αλλαγή στον ρόλο του δασκάλου απαιτεί από αυτόν να διαχειριστεί το μάθημα μέσα από ένα ανθρωποκεντρικό πρίσμα και να καλλιεργήσει στους μαθητές του ικανότητες κριτικής επεξεργασίας και ερμηνείας του παρελθόντος και να τους μυήσει σε έναν ερευνητικό χαρακτήρα μάθησης με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα του υπολογιστή. Σημαντική είναι και η προσπάθεια για ένα διαθεματικό τρόπο προσέγγισης της διδασκαλίας. Ταυτόχρονα, ο εκπαιδευτικός δεν θα πρέπει να παραβλέπει και τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης. Ο μαθητής με τη βοήθειά του πραγματοποιεί τη δική του ατομική ιστορική έρευνα, συνδέοντας και συνθέτοντας πληροφορίες. Αναλύει, πειραματίζεται, συνεργάζεται και αναπτύσσει την ενσυναίσθηση του σε σχέση με το παρελθόν μέσα από την ενασχόληση του με αυτό²⁶².

---

²⁵⁹ Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, Ιδεολογία... ό.π.*, σ. 343.

²⁶⁰ Ελένη Καραμανώλη, [Ιστορική εκπαίδευση και διαδίκτυο: μία διδακτική πρόταση με τη χρήση του διαδικτύου, εστιασμένη στις δομικές ιστορικές έννοιες](http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-8.html) στο περιοδικό Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο, Τεύχος 8, Ιανουάριος 2015, σ. 4, διατίθεται στην ιστοσελίδα : <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-8.html>.

²⁶¹ Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, Ιδεολογία... ό.π.*, σ. 343-345.

²⁶² Α. Δ. Βακαλούδη, *Διδάσκοντας και Μαθαίνοντας με τις Νέες Τεχνολογίες : Θεωρία και Πράξη*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2003, σσ. 13-16.

Η προσπάθεια της ένταξης σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας, με τη χρήση και των ΤΠΕ συμβάλλουν στη σύνδεση της Ιστορίας με την Κοινωνία της Γνώσης. Οι μαθητές θα είναι ικανοί μέσα από μία κριτική εξέταση του παρελθόντος να αναπτύξουν ιστορική συνείδηση και να αντιληφθούν με περισσότερη κατανόηση το παρόν που εξελίσσεται, τη δική τους ύπαρξη και συμβολή μέσα σε αυτό και στη συνέχεια να στοχεύσουν στη διαμόρφωση καλύτερου επιπέδου ζωής²⁶³. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταβάλει προσπάθειες για τη διαμόρφωση μια κοινής πλεύσης των εκπαιδευτικών συστημάτων στην οποία περιλαμβάνονται οι νέες τεχνολογίες κυρίως μέσα από τη δημιουργία εκπαιδευτικών λογισμικών και ιστοσελίδων²⁶⁴.

Τέλος, όσο αφορά τα μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό σχολείο, συγκεκριμένα στην Ε' και Στ' τάξη, και τη σχέση που του με τις ΤΠΕ, θα διαπιστώσει κανείς ανατρέχοντας στα ΔΕΠΠΣ πως δεν γίνεται κάποια αναφορά για τη χρήση νέων τεχνολογιών στις προτάσεις διάφορων δραστηριοτήτων. Οι ΤΠΕ και συγκεκριμένα το βίντεο, το επιδιασκόπιο, οι φωτεινές διαφάνειες και διάφορα οπτικοακουστικά μέσα, όπως καταγράφονται, είναι τα εργαλεία που προτείνονται²⁶⁵. Στο βιβλίο του Δασκάλου για την Ε' Δημοτικού γίνεται λόγος σε μικρό αριθμό μαθημάτων για παράλληλη χρήση τεχνολογικών εργαλείων ως εποπτικών μέσων, κυρίως ιστοσελίδων, CD, εικόνες με τη μορφή σλάιντς²⁶⁶. Από την άλλη, στο βιβλίο του Δασκάλου της Στ' γίνεται μια πιο δυναμική αναφορά στις νέες τεχνολογίες. Προτείνεται η χρήση διάφορων τεχνολογικών εργαλείων όπως το διαδίκτυο, τα εκπαιδευτικά λογισμικά, οι διαδραστικοί χάρτες, οι βάσεις δεδομένων, η διασταύρωση πηγών, η σύνθεση ιστορικού ψηφιακού κειμένου, η συμμετοχή σε κοινότητες μάθησης, με σκοπό τη σύνδεση του μαθητή με την Κοινωνία της Γνώσης²⁶⁷. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη χρήση των εξής εποπτικών μέσων: ανακλαστικός προβολέας, βίντεο, ηλεκτρονικός υπολογιστής²⁶⁸. Ειδικότερα και για τις δύο τάξεις, στην ιστοσελίδα που είναι αναρτημένα τα σχολικά βιβλία υπάρχει έκδοση βιβλίων εμπλουτισμένων με εφαρμογές εκπαιδευτικού λογισμικού και πηγών του διαδικτύου, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον δάσκαλο²⁶⁹.

---

²⁶³ Ό.π. σ. 20.

²⁶⁴ Σακκά Βασιλική, Η αρχική εκπαίδευση/κατάρτιση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν Ιστορία: η ελληνική πραγματικότητα, η ευρωπαϊκή πολιτική και οι «συστάσεις» του Συμβουλίου της Ευρώπης και κάποια ερωτήματα... στο περιοδικό Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο, Τεύχος 2, Νοέμβριος 2006, σ. 40, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-2.html>.

²⁶⁵ ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ... ό.π., σσ. 197-211.

²⁶⁶ Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 20, 35, 53, 57-58, 60, 73.

²⁶⁷ Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου, Βιβλίο μαθητή ...* ό.π., σσ. 13, 16.

²⁶⁸ Ό.π. σ. 20.

²⁶⁹ Για την Ε' : <http://ebooks.edu.gr/new/classcoursesdiadrastika.php?classcode=DSDIM-E>, για τη Στ' : <http://ebooks.edu.gr/new/classcoursesdiadrastika.php?classcode=DSDIM-F>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ- Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' : ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΙΑ ΔΥΝΑΜΗ ΠΟΥ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ

Οι ΤΠΕ συνέβαλλαν στη δημιουργία σχεδιασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας σύμφωνα με το πρότυπο των *Σεναρίων Διδασκαλίας*²⁷⁰. Αυτό θα ακολουθηθεί και στην εργασία και θα συνοδευθεί και από φύλλα εργασίας.

Διδακτικό σενάριο²⁷¹ θεωρείται η περιγραφή μιας διδασκαλίας με εστιασμένο γνωστικό αντικείμενο, συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους, διδακτικές αρχές και πρακτικές και μπορεί να διαρκεί περισσότερο από μία διδακτική ώρα²⁷². Αποτελείται από δραστηριότητες ποικίλου βαθμού δυσκολίας, στις οποίες εμπλέκει ο εκπαιδευτικός τους μαθητές. Η οργάνωση των δραστηριοτήτων καθώς και η λειτουργία που αναλαμβάνει κάθε μαθητής της τάξης, ενώ αυτές εκτυλίσσονται, ορίζονται κάθε φορά από το διδακτικό σενάριο. Η υλοποίησή του μπορεί να στηριχτεί στη χρήση διάφορων μέσων, από τον πίνακα μέχρι τον υπολογιστή²⁷³. Τα διδακτικά σενάρια αποτελούνται από μια δομή, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει την τάξη αναφοράς και τα εμπλεκόμενα γνωστικά μαθήματα, τον τίτλο του σεναρίου, τη συμβατότητα με το Πρόγραμμα Σπουδών, την παιδαγωγική προσέγγιση, διδακτικούς στόχους, πρωτοτυπία τις μαθησιακές δραστηριότητες, τον τρόπο οργάνωσης και τον ρόλο του εκπαιδευτικού, την εκτιμώμενη διάρκεια, την αξιολόγηση και την επεκτασιμότητα²⁷⁴.

---

²⁷⁰ Ι. Γ. Καράμηνας, *Διδακτορική Διατριβή : Παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση του διαδικτύου στην εκπαιδευτική διαδικασία: Η περίπτωση του μαθήματος της Ιστορίας της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Τομέας Επιστημών Αγωγής, Αθήνα 2004, σ. 105.

²⁷¹ Η χρήση του όρου *σενάριο* στην ελληνική σχολική πραγματικότητα άρχισε χρησιμοποιείται το 1998 στις επιμορφώσεις σχετικά με τις ΤΠΕ και περιέγραφε τη γραπτή απόδοση μιας διδακτικής πράξης, η οποία θα στηριζόταν σε νέες ιδέες και σε εκπαιδευτικά λογισμικά. Από τότε ο όρος εμφανίζεται σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις που γίνεται προσπάθεια να συμπεριληφθούν στη διδακτική πράξη οι ΤΠΕ²⁷¹. Στα πλαίσια της σύγχρονης Διδακτικής χρησιμοποιείται ο όρος *σχέδιο μαθήματος* ως ταυτόσημος του σεναρίου²⁷¹. ΙΕΠ- Υπουργείο Παιδείας, *Οδηγός για τον εκπαιδευτικό, Ιστορία (Γ', Δ', Ε, Στ' Δημοτικού- Α', Β', Γ' Γυμνασίου)*, εκδ. Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής 2015, σ. 11, διατίθεται στην ιστοσελίδα : <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1849>.

²⁷² Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης ΕΑΙΤΥ, *Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης, Τεύχος 1- Γενικό Μέρος*, εκδ. ΕΑΙΤΥ-Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης, Πάτρα 2007, σ. 14.

²⁷³ Γ. Στυλιάρης, Β. Δήμου, *Διδακτική της Πληροφορικής (ηλεκτρονικό βιβλίο)*, εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015, σ. 234, διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/722>.

²⁷⁴ Ι. Μπέλλου, *Παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ στο Α. Α. Μικρόπουλος, Πληροφορική και Εκπαίδευση, Νοηματοδοτημένη μάθηση και γνωστικά εργαλεία: τεχνολογική προσέγγιση*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Ανοικτά Πανεπιστημιακά Μαθήματα, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2011, σσ. 24-25, διατίθεται στην ιστοσελίδα :

Ένα διδακτικό σενάριο μπορεί να συμβάλλει στην εξέταση μίας ή και περισσότερων εννοιών που περικλείονται σε ένα σχολικό μάθημα, στην προσέγγιση με διεπιστημονικότητα εμπλέκοντας στη μάθηση και άλλα γνωστικά αντικείμενα αλλά και στην μελέτη εννοιών που δεν ορίζονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα²⁷⁵, όπως ιστορικοί όροι, οι οποίοι, όμως, μπορούν να αναπτύξουν και να πληθύνουν τις γνώσεις των μαθητών. Ειδικά, η συμπερίληψη των ΤΠΕ στα διδακτικά σενάρια δημιουργεί κατάλληλο έδαφος για την καλλιέργεια ανώτερων νοητικών και πρακτικών δεξιοτήτων όπως είναι η *κριτική σκέψη*, η *ανάπτυξη μεταφοράς γνώσεων από ένα πλαίσιο σε ένα άλλο* και η *αναζήτηση πληροφοριών μέσα σε ένα ευρύ φάσμα δεδομένων*²⁷⁶.

Σκοπός της εφαρμογής των διδακτικών σεναρίων είναι να μετατοπίσει τον τρόπο διδασκαλίας από τις παραδοσιακές πρακτικές σε νέες, σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους, «αφήνοντας στην άκρη» τη χρήση μονολόγου από τον εκπαιδευτικό και ενεργοποιώντας περισσότερο το μαθητικό δυναμικό²⁷⁷. Για αυτό τον λόγο, επιχειρείται μέσα από τα σενάρια διδασκαλίας της εργασίας να χρησιμοποιηθούν οι *συνεργατική, η ανακαλυπτική, η βιωματική μάθηση*. Ειδικότερα, μιλώντας για *συνεργατική μάθηση* αναφερόμαστε προσπάθεια συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών ή μεταξύ μόνο μαθητών. Στη δεύτερη περίπτωση μπορούμε να κάνουμε λόγο για *ομαδοσυνεργατική διδασκαλία*²⁷⁸, η οποία αποτελεί παιδαγωγική μέθοδο όπου κεντρικό ρόλο διαδραματίζουν μικρές ομάδες μαθητών που διαμορφώνονται στην τάξη. Σύμφωνα και με έρευνες έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματικός τρόπος διδασκαλίας²⁷⁹. Με τη σειρά της, η *μάθηση μέσω της ανακάλυψης* αφορά τη στρατηγική κατά την οποία οι μαθητές με τον καθοδηγητικό ρόλο του εκπαιδευτικού προσπαθούν να δώσουν απάντηση και λύση σε ερωτήματα και προβλήματα που τους θέτει σχετικά με το περιεχόμενο του γνωστικού αντικείμενου που επεξεργάζονται. Η πρακτική αυτή επιτυγχάνεται και με τη συνεργασία των μαθητών σε ομάδες²⁸⁰. Τέλος, η *βιωματική μάθηση* αναδεικνύει τον παράγοντα της εμπειρίας για τη μάθηση και επιτυγχάνεται με βιωματικές δραστηριότητες που ενισχύουν την ενεργό συμμετοχή, τη δημιουργικότητα και την κριτική σκέψη των μαθητών. Η μέθοδος αυτή σχετίζεται

---

http://ecourse.uoi.gr/pluginfile.php/98749/mod_resource/content/5/8.%20MEIZON_ICTinEducation.pdf

²⁷⁵ Β. Κόμης, *Διδακτική της Πληροφορικής: ερευνητικές προσεγγίσεις στη μάθηση και στη διδασκαλία (ΜΠΣ)*, Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα, πανεπιστήμιο Πατρών 2005, σ. 7, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1425/>.

²⁷⁶ Ό.π. σ. 9.

²⁷⁷ Γ. Στυλιάρης, Β. Δήμου, *Διδακτική της...* ό.π., σ. 238.

²⁷⁸ Γ. Χατζηγεωργίου, *Γνώθι το...* ό.π., σ. 415.

²⁷⁹ Η. Γ. Ματσαγγούρας, *Στρατηγικές Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας Τ. Α', Θεωρία της Διδασκαλίας, Η προσωπική Θεωρία ως Πλαίσιο Στοχαστο-κριτικής Ανάλυσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006, σ. 155.

²⁸⁰ Ε. Α. Νημά, Α. Γ. Καψάλης, *Σύγχρονη Διδακτική*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 122-123.

και με τη *διερευνητική μάθηση* μέσω της πραγματοποίησης *ερευνών, δημιουργικών συνθέσεων και παρατηρήσεων*²⁸¹.

Παράλληλα, γίνεται προσπάθεια για μια *διαθεματική προσέγγιση* της σχολικής ύλης, η οποία προτείνεται και από το Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών, παρά την ύπαρξη ξεχωριστών γνωστικών αντικειμένων²⁸². Πρόκειται για την επεξεργασία και προσέγγιση ενός *θέματος από πολλές οπτικές-επιστημονικές γωνίες και την καλλιέργεια σχετικών δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών*. Η σύνδεση των μαθημάτων γίνεται μέσω *θεμελιωδών εννοιών* και ευνοούν τη *διερευνητική μάθηση*²⁸³. Ειδικά το μάθημα της Ιστορίας μπορεί να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για τη διαθεματική προσέγγιση. Όπως αναφέρει και ο Γ. Δάλκος, ο Bruner υποστήριξε ότι, η Ιστορία μπορεί να αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των υπόλοιπων γνωστικών αντικειμένων, λαμβάνοντας ως βάση την ιστορική γνώση. Η άποψη αυτή μπορεί να στηριχτεί στο γεγονός πως ένα αντικείμενο που λειτουργεί ως «πηγή» ιστορικών πληροφοριών, όπως ένας ναός, μπορεί να εξεταστεί υπό το πρίσμα διαφόρων επιστημών²⁸⁴.

Παιδαγωγική βάση των σεναρίων διδασκαλίας αποτελεί η θεωρία του *εποικοδομισμού* που αφορά κατά κύριο λόγο τη θεώρηση ότι οι μαθητές θα πρέπει να συμμετέχουν με ενεργό τρόπο στη μαθησιακή διαδικασία με σκοπό την ανακάλυψη και τον μετασχηματισμό των πληροφοριών, ώστε να οικοδομήσουν και να κατακτήσουν τη γνώση. Ακόμη, η διαμόρφωση στηρίχτηκε και στη θεωρία του *κοινωνικοπολιτιστικού εποικοδομισμού* ο οποίος δίνει έμφαση στην αλληλεπίδραση των υποκειμένων και των μέσων που παίρνουν μέρος στη μάθηση²⁸⁵ και θεωρεί τη συνεργασία μια από τις βασικές παραμέτρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας²⁸⁶. Μέσω αυτής της θεωρίας μάθησης, αναδεικνύεται ο ρόλος της ομάδας στη διαδικασία οικοδόμησης γνώσης του ατόμου αλλά και η ικανότητα του τελευταίου

---

²⁸¹ Μ. Δεδούλη, *Βιωματική μάθηση- Δυνατότητες αξιοποίησής της στο πλαίσιο της Ευέλικτης ζώνης*, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Τεύχος 6, εκδ. παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2002, σσ. 145-147, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos6/>

²⁸² Ε. Κορρέ, *Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας, Αναλυτικό Πρόγραμμα, Διδασκαλία, Σχολικά Εγχειρίδια*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2010, σ. 133.

²⁸³ Σ. Ν. Αλαχιώτης, *Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα*, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Τεύχος 7, εκδ. παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2002, σ. 10, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos7/epitheor_7.pdf

²⁸⁴ Γ. Δάλκος, *Το μάθημα της Ιστορίας και η διαθεματική προσέγγισή του στο Μουσείο*, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Τεύχος 7, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2002, σ. 188, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos7/epitheor_7.pdf.

²⁸⁵ Α. Βακαλούδη, *Εκπαιδευτική και παιδαγωγική αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στη Διδακτική της Ιστορίας, Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 24-25. διατίθεται στην ιστοσελίδα: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/16242/1/VakaloudiAnastasia_PhD2014.pdf.

²⁸⁶ Ό.π. σ. 7.

να μπορέσει σταδιακά να λειτουργήσει ως ικανό μέλος και τμήμα αυτής της ομάδας²⁸⁷.

Όσο αφορά στα φύλλα εργασίας τα οποία συνοδεύουν τα διδακτικά σενάρια αποτελούν ουσιαστικά την καθοδήγηση των μαθητών με τη μορφή οδηγιών για την επίλυση δραστηριοτήτων του σεναρίου και είναι το μοναδικό υλικό που θα προμηθευτούν οι μαθητές. Ουσιαστικά, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη δομή γύρω από τη διαμόρφωση των φύλλων εργασίας. Έγκειται κάθε φορά στην διδακτική οπτική του εκάστοτε εκπαιδευτικού. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται και τα επιθυμητά αποτελέσματα που περιμένουμε από την εκτέλεση των δραστηριοτήτων²⁸⁸.

Διδακτικά Σενάρια και Φύλλα Εργασίας για την Ενότητα Γ' του σχολικού βιβλίου Ιστορίας της Ε' Δημοτικού

1^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ²⁸⁹

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν την προσωπικότητα του Ιουστινιανού καθώς και τις ενέργειες στις οποίες προέβη με σκοπό να οργανώσει την αυτοκρατορία και να της δώσει οικονομική δύναμη.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου : «Ο Ιουστινιανός και το έργο του»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Ε' Δημοτικού.

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Παράλληλα, έχοντας ως βάση τα ιστορικά κείμενα, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία για τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό και το έργο του προσεγγίζοντας με διαθεματικό τρόπο το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών²⁹⁰, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της

²⁸⁷ Σ. Δημητριάδης, *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτικό λογισμικό*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα 2015, εκδ. Σύνοδος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σ. 114, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3397>.

²⁸⁸ Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την Αξιοποίηση και Εφαρμογή των ΤΠΕ στη Διδακτική Πράξη, *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 3, Κλάδος ΠΕ02, γ' έκδοση, αναθεωρημένη*, εκδ. ΙΤΥΕ-Διόφαντος, Πάτρα 2014, σ. 367, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://e-learning.sch.gr/pluginfile.php/49864/mod_resource/content/0/ylikoKSE_PE02_20140319.pdf.

²⁸⁹ Η δομή του σεναρίου έγινε με βάση το υλικό που βρίσκεται στην ιστοσελίδα : http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf.

²⁹⁰ Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος δεύτερο, αριθ. Φύλλου 303, 13 Μαρτίου 2003, σ. 3940.

Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής και της Γεωγραφίας. Οι υπολογιστές πρέπει να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft PowerPoint και Microsoft Excel. Επιπλέον, είναι απαραίτητη να είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο μπορεί να υλοποιηθεί σε εργαστήριο υπολογιστών, καθώς οι μαθητές θα χωριστούν σε μικρές ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει διαφορετικό ρόλο. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει εντοπίσει ήδη τις ιστοσελίδες στις οποίες θα κατευθύνει τους μαθητές του και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στις ομάδες καθώς και φακέλους στην επιφάνεια εργασίας των υπολογιστών στους οποίους θα αποθηκεύεται το υλικό που θα επεξεργάζονται οι μαθητές.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να διαθέτουν βασικές γνώσεις σχετικά με τα λογισμικά που εμπεριέχονται στις δραστηριότητες.
- Να γνωρίζουν τα όρια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στη συγκεκριμένη περίοδο που μελετούν και την κατάσταση που επικρατούσε.

Ακόμα, θα πρέπει:

- Το σχολείο να διαθέτει εργαστήριο υπολογιστών, οι οποίοι να μπορούν να συνδεθούν στο διαδίκτυο, να διαθέτουν μηχανή αναζήτησης και να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft PowerPoint και Microsoft Excel.
- Το εργαστήριο υπολογιστών θα πρέπει να διαθέτει προτζέκτορα.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Λογισμικά γενικής χρήσης: Microsoft PowerPoint, Microsoft Excel
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες.
- Να γνωρίσουν την προσωπικότητα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.
- Να ανακαλύψουν το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού σχετικά με τη λειτουργία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
- Να μάθουν για το εμπόριο του μεταξοσκώληκα την εποχή του Βυζαντίου.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με το βυζαντινό νόμισμα και τη λειτουργία των νομισματοκοπειών.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας:

- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις εργασίες τους.
- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να μπορούν να εντοπίσουν την Πελοπόννησο στον χάρτη.
- Να μάθουν πληροφορίες σχετικά με την καλλιέργεια του μεταξοσκώληκα και την παραγωγή μεταξιού.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του λογισμικού Microsoft PowerPoint και Microsoft Excel.
- Να χειρίζονται τα διαδραστικά σχολικά βιβλία.
- Να αποθηκεύουν εικόνες από ιστοσελίδες στον υπολογιστή.
- Να μπορούν να αναζητούν άγνωστες λέξεις σε ψηφιακά λεξικά.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.
- Να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του *εποικοδομισμού* και του *κοινωνικού εποικοδομισμού*.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Ομαδοσυνεργατική, διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, διάλογος.

2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση των λογισμικών, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2) Το προτεινόμενο σενάριο: Οι μαθητές χωρίζονται σε πέντε (5) ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει να εξετάσει ένα διαφορετικό θέμα που προκύπτει από το 13^ο Κεφάλαιο του βιβλίου της Ιστορίας της Ε' Δημοτικού («Ο Ιουστινιανός μεταρρυθμίζει τη διοίκηση και τη νομοθεσία»²⁹¹), για αυτό και δίνονται ξεχωριστά

---

²⁹¹ Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Μαθητή*, εκδ. Διόφαντος, σ. 42-44.

φύλλα εργασίας. Οι ομάδες αποκτούν ονομασίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας ανάλογα με το θέμα που θα επεξεργαστούν.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ομάδα είναι οι Οικονομολόγοι και θα επισκεφτούν τους εξής διαδικτυακούς τόπους: <http://ebooks.edu.gr/>, <http://www.mikrosanagnostis.gr/>, <http://www.hellenichistory.gr/>. Ιδανικά, η ομάδα αυτή θα ήταν χρήσιμο να περιλαμβάνει στο δυναμικό της μαθητές που να χειρίζονται καλά το διαδίκτυο. Στόχος της ομάδα είναι να επεξεργαστεί συγκεκριμένο υλικό των ιστότοπων, να απαντήσει γραπτώς σε ερωτήσεις πάνω στα φύλλα εργασίας και, στη συνέχεια, να παρουσιάσει στην υπόλοιπη τάξη τις πληροφορίες που βρήκε με τη βοήθεια και των ερωτήσεων, ώστε να υπάρχει μια δομή. Η δεύτερη ομάδα είναι των Βιογράφων, οι οποίοι θα πρέπει να επισκεφθούν την ιστοσελίδα www.hellenichistory.gr, να επεξεργαστούν βιογραφικές πληροφορίες για τον Ιουστινιανό και να δημιουργήσουν ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint με σκοπό να το παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους. Η τρίτη ομάδα έχει το όνομα Νομοθέτες. Θα αναλάβει να επισκεφτεί την ίδια ιστοσελίδα με την προηγούμενη ομάδα, αλλά να επεξεργαστεί κείμενο σχετικά με το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού και να απαντήσει σε ερωτήσεις γραπτώς πάνω στο φύλλο εργασίας και στη συνέχεια και αυτή η ομάδα να παρουσιάσει τα «ευρήματα» της. Η τέταρτη ομάδα, οι Πολιτικοί Επιστήμονες αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν ένα έγγραφο Microsoft Excel με μεταρρυθμίσεις του Ιουστινιανού με σκοπό να το παρουσιάσουν στην τάξη. Πηγή αποτελεί η ίδια σελίδα. Τέλος, η πέμπτη ομάδα επισκέπτεται τις σελίδες <http://www.fhw.gr/imeakia/teuxoi/> και http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/11/blog-post_11.html με σκοπό της δημιουργία αρχείου Microsoft PowerPoint και την παρουσίαση του, το οποίο θα περιλαμβάνει πληροφορίες για το εμπόριο του μεταξοσκώληκα. Η τελευταία, έκτη ομάδα, λόγω του όγκου των πληροφοριών θα ήταν καλό να απαρτίζεται από μαθητές με καλό χειρισμό της γλώσσας.

Η πλοήγηση στο διαδίκτυο, η αναζήτηση των πληροφοριών και η δημιουργία των εργασιών θα πραγματοποιηθεί την πρώτη διδακτική ώρα, ενώ τη δεύτερη θα παρουσιαστεί το τελικό προϊόν όλων των ομάδων, οι εργασίες δηλαδή ολοκληρωμένες, με σκοπό τη συζήτηση και την επεξεργασία του περιεχομένου του μαθήματος και των προεκτάσεων του από όλους τους μαθητές. Ο δάσκαλος, πριν από τη δημιουργία των ομάδων, θα πρέπει να πραγματοποιήσει μια σύνδεση με την προηγούμενη ενότητα η οποία θα περιλαμβάνει τη χρονική στιγμή, την κατάσταση που επικρατεί στην αυτοκρατορία και τα σύνορά της.

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να αποτελέσει και υλικό για το μάθημα των ΤΠΕ και να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση λογισμικών. Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση του δασκάλου και την καταγραφή των αντιδράσεων των μαθητών. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους

ίδιους τους μαθητές κατά την επεξεργασία των φύλλων εργασίας καθώς και μετά τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια*, εκδ. Διόφαντος, σ. 42-44.

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος 56-58.

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/8609>

<http://www.hellenichistory.gr/>

<http://exploringbyzantium.gr/>

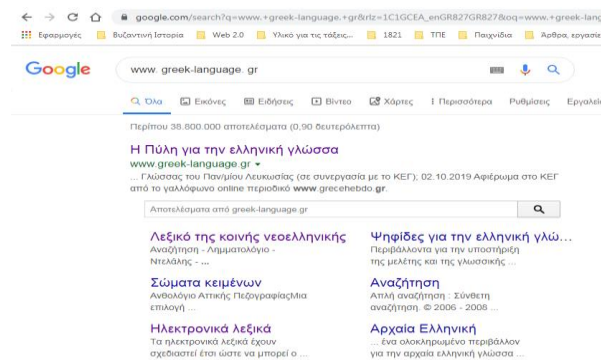
<http://www.byzantium1200.com/>

<https://mind42.com/signin> <https://el.wikipedia.org/wiki>

Φύλλο Εργασίας

Πληροφορίες σχετικά με την αναζήτηση άγνωστων λέξεων που μπορεί να συναντάτε στα κείμενα.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης www.greek-language.gr και επιλέξτε την ιστοσελίδα «Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα».

- ✓ Αφού εισέλθετε, κυλήστε προς τα κάτω τη σελίδα, βρείτε τον «Κόμβο για την Ελληνική Γλώσσα» και κάντε κλικ με το ποντίκι σας. Στη συνέχεια, επιλέγετε με τη σειρά τους εξής κόμβους : Λεξικά> Λεξικά on-line>Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη).
- ✓ Για να αναζητήσετε τη σημασία των άγνωστων λέξεων πληκτρολογήστε στη λευκή μπάρα κάθε φορά μία λέξη και στη συνέχεια κάντε κλικ στο κουτάκι «Βρες». Προσοχή! Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η αναζήτηση θα πρέπει να γράψετε ορθογραφημένα τις λέξεις και να μην ξεχνάτε τους τόνους.

Φύλλο Εργασίας

Οικονομολόγοι

Δεύτερη δραστηριότητα: Ανακαλύψτε το βυζαντινό νόμισμα και τα νομισματοκοπεία της εποχής.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://ebooks.edu.gr/> με στόχο να μεταβείτε στην ηλεκτρονική έκδοση του σχολικού βιβλίου της Ιστορίας. Ακολουθήστε τις ακόλουθες επιλογές κόμβων: ΔΕΙΤΕ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΑΝΑ ΤΑΞΗ>ΔΗΜΟΤΙΚΟ Ε΄>διαδραστικά βιβλία μαθητή (εμπλουτισμένα html)>ΙΣΤΟΡΙΑ(Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ)-ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ (ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΟ).
- ✓ Όταν φτάσετε στην ηλεκτρονική μορφή του βιβλίου επιλέξτε τη μπάρα που βρίσκεται πάνω δεξιά και από τα περιεχόμενα διαλέξτε τη νέα ενότητα που ξεκινήσαμε να επεξεργαζόμαστε. Κυλήστε τις σελίδες μέχρι να φτάσετε στο σημείο του κειμένου που αναφέρεται στο νόμισμα που έκοψε ο Ιουστινιανός.

Εκεί επιλέξτε το σύμβολο για να μεταβείτε στη σελίδα του Βυζαντινού & Χριστιανικού Μουσείου. Παρατηρήστε και αποθηκεύστε τις εικόνες της σελίδας στον φάκελο «Νόμισμα Βυζαντίου» που βρίσκεται στην Επιφάνεια Εργασίας.

- ✓ Στη συνέχεια πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.mikrosanagnostis.gr/> και στη συνέχεια επιλέξτε τον κόμβο «ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΕΝΑ ΘΕΜΑ». Από τη δραστηριότητα που θα εμφανιστεί επιλέξτε την εικόνα του αγοριού που βρίσκεται στην Πελοπόννησο, διαβάστε τις πληροφορίες και απαντήστε στις ερωτήσεις:

Τι είναι ο σόλιδος; Μέχρι ποια εποχή κυριάρχησε η χρήση του; Τι απεικόνιζε;

.....

.....

.....

Ποια καινοτομία πραγματοποίησε ο Ιουστινιανός;

.....

.....

.....

Πώς φαίνεται η επιρροή του Χριστιανισμού στα νομίσματα;

.....

.....

.....

- ✓ Τέλος, μεταβείτε στην ιστοσελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> και επιλέξτε κατά σειρά τους εξής κόμβους με στόχο να φτάσετε στο κείμενο που αναφέρεται στα νομισματοκοπεία την εποχή του Βυζαντίου: Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)>ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. Από την αριστερή στήλη που θα σας εμφανιστεί επιλέξτε Δημοσιονομία> Νομισματοκοπεία.
- ✓ Διαβάστε το κείμενο και παρατηρήστε τον χάρτη και αποθηκεύσετε τον στον φάκελο «Νόμισμα Βυζαντίου». Απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις :

Τι συνέβαινε στα επαρχιακά νομισματοκοπεία; Ποια αλλαγή πραγματοποιήθηκε στα μέσα του 4^{ου} αιώνα;

.....

.....

Ποιες εξελίξεις επηρέαζαν την κοπή νομισμάτων;

.....

.....

.....

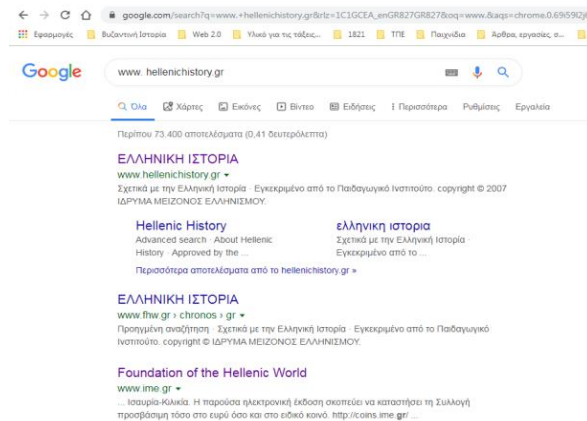
- ✓ Με τη βοήθεια των γραπτών απαντήσεών σας, του χάρτη και των εικόνων (χρήση προτζέκτορα) που αποθηκεύσατε παρουσιάστε σύντομα και προφορικά πληροφορίες σχετικά με την κοπή των νομισμάτων.

Φύλλο Εργασίας

2^η ΟΜΑΔΑ- Βιογράφοι

Δραστηριότητα : Με τη βοήθεια του διαδικτύου βρείτε βιογραφικές πληροφορίες σχετικά με τον Ιουστινιανό.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης www.hellenichistory.gr και επιλέξτε από τις ιστοσελίδες που θα σας εμφανιστούν αυτή με τον τίτλο «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».

- ✓ Για να φτάσετε στο κείμενο με τα βιογραφικά στοιχεία του Ιουστινιανού ακολουθήστε την εξής σειρά επιλογών : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός (βρίσκεται στην αριστερή στήλη).

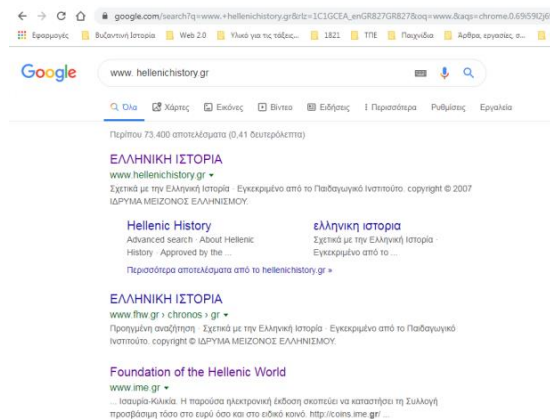
- ✓ Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο και δημιουργήστε ένα αρχείο Microsoft PowerPoint, το οποίο θα βρείτε εγκατεστημένο στον υπολογιστή στην επιφάνεια εργασίας, με τα στοιχεία που θεωρείτε σημαντικά. Το υλικό που θα φτιάξετε θα το παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας.

Φύλλο Εργασίας

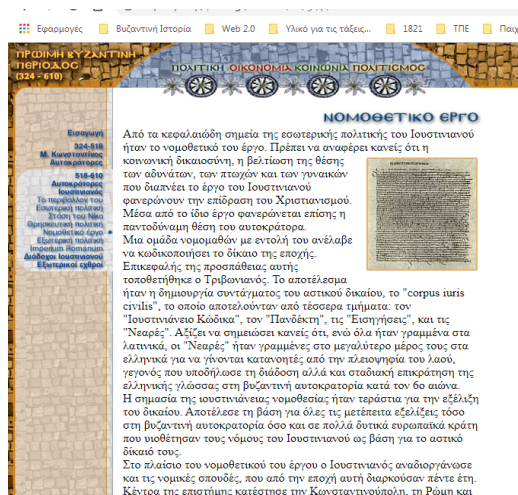
3^η ΟΜΑΔΑ- ΝΟΜΟΘΕΤΕΣ

Δραστηριότητα : Ανακαλύψτε το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης www.hellenichistory.gr και επιλέξτε από τις ιστοσελίδες που θα σας εμφανιστούν αυτή με τον τίτλο «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».

- ✓ Στη συνέχεια επιλέξτε με τη σειρά τους εξής κόμβους : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός (βρίσκεται στην αριστερή στήλη)> Νομοθετικό Έργο(θα εμφανιστεί κάτω από τον προηγούμενο κόμβο).

- ✓ Διαβάστε προσεκτικά τις πληροφορίες που δίνει το κείμενο και απαντήστε στις ερωτήσεις :

Τι είχε επίδραση στο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού και πώς γίνεται αντιληπτό;

.....

.....

.....

Ποιος ήταν ο επικεφαλής του νομοθετικού έργου;

.....

Από ποια τμήματα αποτελούταν ο αστικός κώδικας;

.....

.....

Τι διαφορετικό έχουν οι Νεαρές από το υπόλοιπο νομοθετικό έργο;

.....

.....

Γιατί ήταν σημαντικό το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού;

.....

.....

Τι αλλαγές έφερε στην εκπαίδευση; Στην απάντησή σας σχολιάστε και την πηγή του σχολικού βιβλίου στη σελίδα 43 «Μια «σκιερή» σελίδα του Ιουστινιανού».

.....

.....

.....

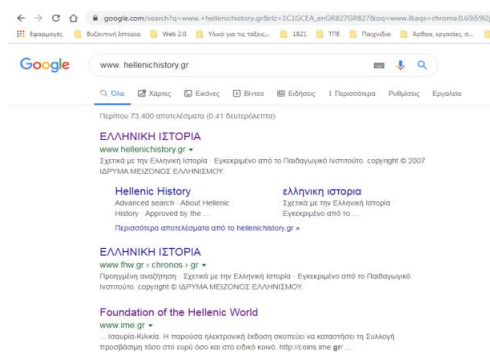
- ✓ Αφού ολοκληρώσετε, επιλέξτε την εικόνα που παραθέτεται μαζί με το κείμενο, επιλέξτε τη για να δείτε τις σχετικές πληροφορίες και ύστερα αποθηκεύστε την στον φάκελο «Ιουστινιανός» στην Επιφάνεια Εργασίας του υπολογιστή.
- ✓ Παρουσιάστε προφορικά, με τη βοήθεια των ερωτήσεων, το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού στους υπόλοιπους συμμαθητές σας.

Φύλλο Εργασίας

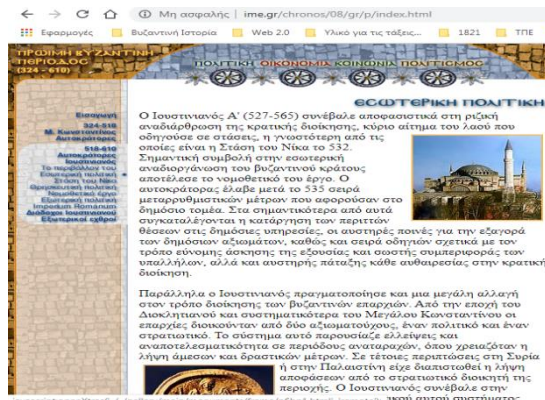
4^η ΟΜΑΔΑ-ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Δραστηριότητα : Με τη βοήθεια του διαδικτύου βρείτε πληροφορίες για τις αλλαγές που πραγματοποίησε ο Ιουστινιανός στο εσωτερικό της Βυζαντινής Ιστορίας.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης www.hellenichistory.gr και επιλέξτε από τις ιστοσελίδες που θα σας εμφανιστούν αυτή με τον τίτλο «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».

- ✓ Στη συνέχεια επιλέξτε με τη σειρά τους εξής κόμβους : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός (βρίσκεται στην αριστερή στήλη)> Εσωτερική Πολιτική(θα εμφανιστεί κάτω από τον προηγούμενο κόμβο).

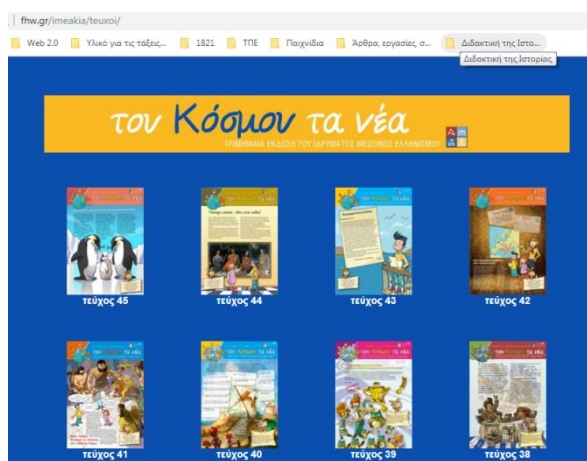
- ✓ Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο στην ιστοσελίδα και το κείμενο του σχολικού βιβλίου και δημιουργήστε ένα έγγραφο Microsoft Excel με τις αλλαγές που πραγματοποίησε ο Ιουστινιανός στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας. Το υλικό θα παρουσιαστεί στους συμμαθητές σας. Στο τέλος καταγράψτε και την πηγή που χρησιμοποιήσατε.

Φύλλο Εργασίας

5^η ΟΜΑΔΑ- Έμποροι

Δραστηριότητα : Με τη βοήθεια του διαδικτύου βρείτε πληροφορίες για το εμπόριο του μεταξοσκώληκα την εποχή του Ιουστινιανού.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.fhw.gr/imeakia/teuxoi/>. Θα σας εμφανιστούν τα τεύχη εφημερίδας του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Από αυτά επιλέξτε το νούμερο **23** και στη συνέχεια επιλέξτε τη στήλη **«Επικαιρότητα»**.

- ✓ Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο.
- ✓ Στη συνέχεια ανοίξτε νέα καρτέλα στη μηχανή αναζήτησης και πληκτρολογήστε http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/11/blog-post_11.html. Προχωρήστε στο κάτω μέρος της σελίδας για να βρείτε το απόσπασμα από το Προκόπιο. Διαβάστε την ιστορική πηγή και στη συνέχεια ανοίξτε ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint για να δημιουργήσετε μία παρουσίαση σχετικά με την παραγωγή και το εμπόριο του μεταξιού.

- ✓ Στην παρουσίασή σας θα πρέπει να συμπεριλάβετε ποιος ανακάλυψε το μετάξι, πώς ανακαλύφθηκε, πώς κατάφερε να φτάσει στη βυζαντινή αυτοκρατορία, ποιοι φορούσαν μεταξωτά ενδύματα, καθώς και τις πηγές που χρησιμοποιήσατε.

2^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ²⁹²

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν τον ρόλο των δήμων, πληροφορίες για τον περίγυρο του αυτοκράτορα και τον ιππόδρομο, καθώς και τις συνέπειες από τη νομοθεσία που επέβαλε ο Ιουστινιανός και συγκεκριμένα το «ξέσπασμα» των δήμων με την πραγματοποίηση της στάσης του νίκαια.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου: «Η Στάση του Νίκαια»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Φυσική Αγωγή

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Ε' Δημοτικού

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Ξεκινώντας με βάση τα ιστορικά κείμενα, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία σχετικά με τις επιπτώσεις του νομοθετικού έργου του Ιουστινιανού, τους δήμους, της Στάσης που πραγματοποίησαν και τον τρόπο που έγινε η Στάση, προσεγγίζοντας με διαθεματικό τρόπο το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών²⁹³, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής και της Φυσικής Αγωγής.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο μπορεί να υλοποιηθεί σε εργαστήριο υπολογιστών καθώς οι μαθητές θα χωριστούν σε μικρές ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει διαφορετικό ρόλο. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει βρει ήδη τις ιστοσελίδες στις οποίες θα κατευθύνει τους μαθητές του και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στις ομάδες, να έχει δημιουργήσει φακέλους στους υπολογιστές στους οποίους θα αποθηκεύεται το υλικό που θα επεξεργάζονται οι μαθητές και, τέλος, να έχει πραγματοποιήσει εγγραφή στη σελίδα <https://mind42.com/signin> για να μην χαθεί πολύτιμος χρόνος. Οι υπολογιστές πρέπει να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft Word και Microsoft PowerPoint. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να διαθέτουν βασικές γνώσεις σχετικά με τα λογισμικά που εμπεριέχονται στις δραστηριότητες.

²⁹² Η δομή του σεναρίου έγινε με βάση το υλικό που βρίσκεται στην ιστοσελίδα : http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf.

²⁹³ ΕτΚ, τχ. Β', φ. 303 (13.3.2003), σ. 3940.

- Να γνωρίζουν τις μεταρρυθμίσεις που έκανε ο Ιουστινιανός.

Ακόμα, θα πρέπει:

- Το σχολείο να διαθέτει εργαστήριο υπολογιστών, οι οποίοι να μπορούν να συνδεθούν στο διαδίκτυο, να διαθέτουν μηχανή αναζήτησης και να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft Word και Microsoft PowerPoint.
- Το εργαστήριο υπολογιστών θα πρέπει να διαθέτει προτζέκτορα.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Λογισμικά γενικής χρήσης: Microsoft Word, Microsoft PowerPoint
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοούν ιστορικές έννοιες.
- Να αντλήσουν πληροφορίες σχετικά με τους συνεργάτες του Ιουστινιανού.
- Να αντιληφθούν τη συμβολή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας.
- Να αντλήσουν πληροφορίες σχετικά με τον ιππόδρομο.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Νεοελληνικής Γλώσσας:

- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Φυσικής Αγωγής:

- Να «μάθουν» σχετικά με τα αθλήματα που πραγματοποιούνταν στον ιππόδρομο.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση των πληροφοριών στο διαδίκτυο.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του λογισμικού Microsoft Word και Microsoft PowerPoint και με τη χρήση του λογισμικού παραγωγής εννοιολογικών χαρτών(mind42).
- Να μπορούν να αναζητούν πληροφορίες στον ιστότοπο της Wikipedia.
- Να αποθηκεύουν εικόνες από ιστότοπους.
- Να ενσωματώνουν εικόνες σε έγγραφα Microsoft Word και Microsoft PowerPoint.
- Να μπορούν να αναζητούν άγνωστες λέξεις σε ψηφιακά λεξικά.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.

➤ Να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες.

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Ομαδοσυνεργατική, διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση, διάλεξη, διάλογος.

2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση των λογισμικών, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2.) Το προτεινόμενο σενάριο: Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις (4) ομάδες με σκοπό να επεξεργαστούν διαφορετικές προεκτάσεις και περιεχόμενα του 14^{ου} Κεφαλαίου από το σχολικό βιβλίο Ιστορίας της Ε' Δημοτικού («Οι Δήμοι αναστατώνουν την πρωτεύουσα με τη "στάση του Νίκα"²⁹⁴»), για αυτό και δίνονται ξεχωριστά φύλλα εργασίας. Οι ομάδες αποκτούν ονομασίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας ανάλογα με το θέμα που θα επεξεργαστούν.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ομάδα με το όνομα *Κοινωνιολόγοι*, αναλαμβάνουν να επισκεφτούν τη σελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> , να διαβάσουν δύο κείμενα σχετικά με τους δήμους και, στη συνέχεια, να δημιουργήσουν έναν εννοιολογικό χάρτη με κεντρική έννοια τους δήμους, με το λογισμικό που διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://mind42.com/signin>. Η δεύτερη ομάδα, που ονομάζεται *Βιογράφοι*, θα επισκεφθεί τις ιστοσελίδες <http://www.hellenichistory.gr/> και <https://el.wikipedia.org/wiki>. Με σκοπό τη δημιουργία εγγράφου Microsoft Word, το οποίο θα περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τους συνεργάτες του Ιουστινιανού. Η τρίτη ομάδα, οι *Αρχιτέκτονες*, θα αναζητήσουν πληροφορίες και εικόνες σχετικές με τον Ιππόδρομο στους διαδικτυακούς τόπους <http://www.byzantium1200.com/> και <http://exploringbyzantium.gr/> και θα διαμορφώσουν ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint. Η τέταρτη ομάδα, οι *Ιστορικοί*, θα βρει πληροφορίες σχετικά με τη στάση του Νίκα στη σελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> και θα δημιουργήσει και αυτή έγγραφο Microsoft PowerPoint.

Όλες οι ομάδες θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους τη δεύτερη διδακτική ώρα, καθώς την πρώτη θα επεξεργαστούν και θα δημιουργήσουν το υλικό τους. Επιπλέον τη δεύτερη ώρα, ο δάσκαλος με τη χρήση του λογισμικού που βρίσκεται

---

^{294 294} Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Μαθητή*, εκδ. Διόφαντος, σ. 44-46.

στη σελίδα <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/8609> θα παρουσιάσει τις αφορμές, τις αιτίες και τις συνέπειες από τη στάση του νικά.

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να αποτελέσει και υλικό για το μάθημα των ΤΠΕ και να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση λογισμικών. Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση των μαθητών που θα πραγματοποιήσει ο δάσκαλος την ώρα που ασχολούνται με τις δραστηριότητες που τους έχουν ανατεθεί και την καταγραφή των αντιδράσεων τους καθώς και μετά τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους ίδιους τους μαθητές κατά την επεξεργασία των φύλλων εργασίας.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε΄ Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 45-46.

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε΄ Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 58-60.

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/8609>

<http://www.hellenichistory.gr/>

<http://exploringbyzantium.gr/>

<http://www.byzantium1200.com/>

<https://mind42.com/signin>

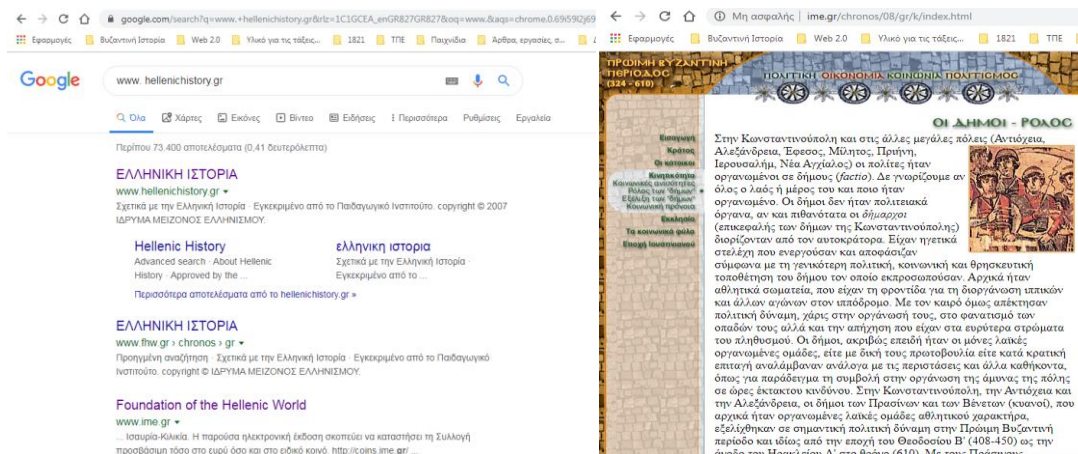
<https://el.wikipedia.org/wiki>

Φύλλο Εργασίας

1^η ΟΜΑΔΑ- Κοινωνιολόγοι

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε τον ρόλο που είχαν οι Δήμοι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.hellenichistory.gr/> και ακολουθήστε την εξής σειρά ενεργειών για να φτάσετε στο κείμενο: Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)>ΚΟΙΝΩΝΙΑ> Κινητικότητα (βρίσκεται στην αριστερή στήλη)>Ρόλος των “δήμων”.

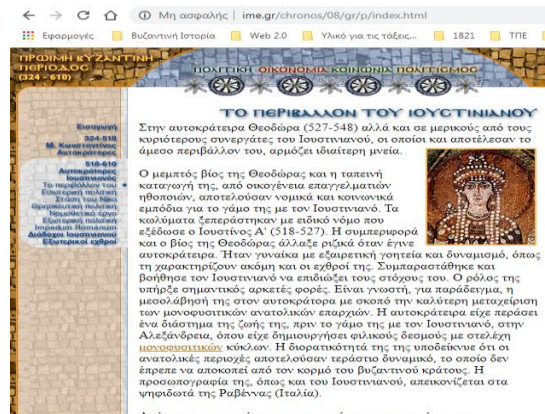
- Εκτός από το παραπάνω κείμενο μεταβείτε στον κόμβο «Εξέλιξη των “δήμων”» (βρίσκεται στην αριστερή στήλη κάτω από τον προηγούμενο κόμβο και διαβάστε το.
- Όταν ολοκληρώσετε την ανάγνωση μεταβείτε στη ιστοσελίδα <https://mind42.com/signin> ώστε να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη σχετικά με τους δήμους.
- Ο εννοιολογικός χάρτης που θα ετοιμάσετε θα παρουσιαστεί στην τάξη.

Φύλλο Εργασίας

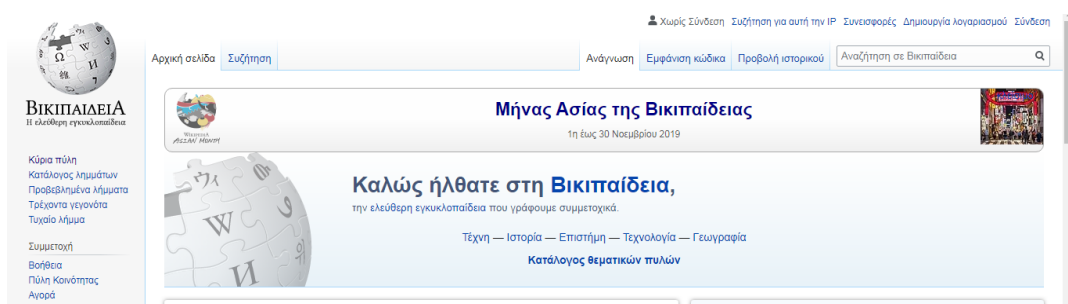
2^η ΟΜΑΔΑ- Βιογράφοι

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε πληροφορίες για τους συνεργάτες του Ιουστινιανού.

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.hellenichistory.gr/> και ακολουθήστε την εξής σειρά ενεργειών για να φτάσετε στο κείμενο: Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)>ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός> Το περιβάλλον του.

- Διαβάστε το κείμενο και σε ένα έγγραφο Microsoft Word γράψτε λίγα λόγια για τη Θεοδώρα, τον Βελισάριο, ο Ναρσή, τον Ιωάννη Καππαδόκη και τον Τριβωνιανό.
- Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους άνδρες που ήταν στο πλευρό του μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα <https://el.wikipedia.org/wiki>. Όταν εισέλθετε στην ιστοσελίδα, αρκεί να γράψετε το όνομα που σας ενδιαφέρει να βρείτε πληροφορίες στη λευκή μπάρα αναζήτησης.

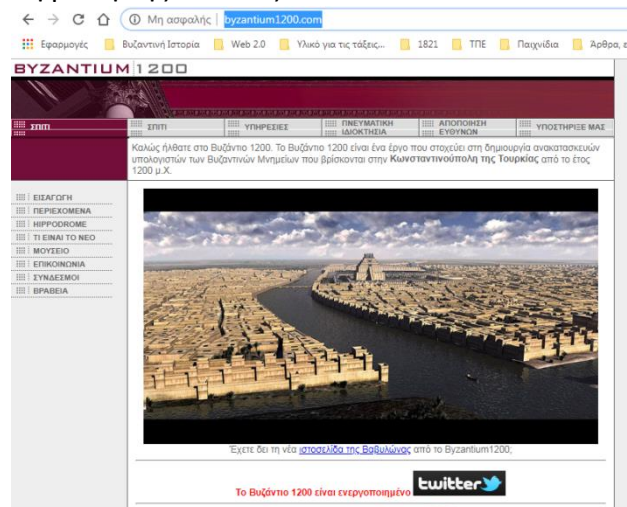
- Μπορείτε να εμπλουτίσετε το κείμενό σας με εικόνες που θα βρείτε. Μπορείτε να τις αποθηκεύσετε στον φάκελο «Συνεργάτες Ιουστινιανού» που βρίσκεται στην Επιφάνεια Εργασίας . Το υλικό που θα ετοιμάσετε θα παρουσιαστεί στην τάξη και θα πρέπει να περιλαμβάνει και τις πηγές που χρησιμοποιήσατε.

Φύλλο Εργασίας

3^η ΟΜΑΔΑ- Αρχιτέκτονες

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε τον ρόλο και την αρχιτεκτονική του ιπποδρόμου.

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://exploringbyzantium.gr/> και στη συνέχεια επιλέξτε με τη σειρά τους εξής κόμβους: Θεματικές Μελέτες> Η κοινωνική ζωή στο Βυζάντιο> Αθλήματα (Ιππόδρομος).
- Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο και δημιουργήστε ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint για να παρουσιάσετε πληροφορίες σχετικές με τον ιππόδρομο.
- Στη συνέχεια πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.byzantium1200.com/> και όταν μπίτε επιλέξτε πάνω δεξιά το εικονίδιο για μετάφραση της σελίδας.

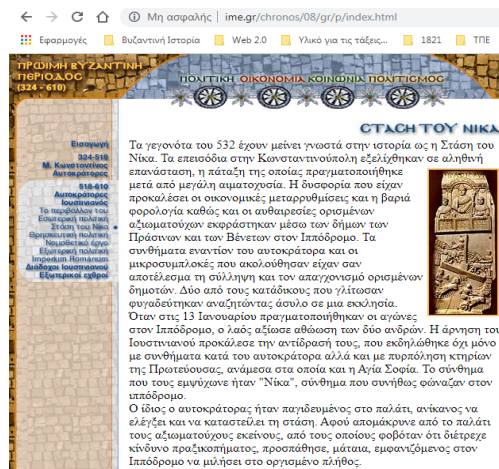
- Από τα περιεχόμενα της σελίδας επιλέξτε τον κόμβο «Ιππόδρομος». Παρατηρήστε τις εικόνες που αναπαριστούν πώς ήταν ο Ιππόδρομος, αποθηκεύστε τις στον φάκελο «Ιππόδρομος» που βρίσκεται στην Επιφάνεια Εργασίας και εμπλουτίστε την παρουσίασή σας με αυτές.

Φύλλο Εργασίας

4^η ΟΜΑΔΑ- Ιστορικοί

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε το γεγονός της Στάσης του Νίκα.

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.hellenichistory.gr/> και επιλέξτε τους εξής κόμβους : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)>ΠΟΛΙΤΙΚΗ >Ιουστινιανός> Στάση του Νίκα.

- Διαβάστε το κείμενο και ετοιμάστε ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint σχετικά με τη Στάση του Νίκα, ώστε να το παρουσιάσετε στην τάξη. Στο τέλος της παρουσίασης να αναφέρετε την πηγή σας.

3^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ²⁹⁵

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν το έργο της Αγίας Σοφίας.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου: «Η Αγία Σοφία»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Θρησκευτικά

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Ε΄ Δημοτικού

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Μέσα από τις δραστηριότητες γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης με διαθεματικό τρόπο, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών²⁹⁶, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Πληροφορικής, Γεωγραφίας και των Θρησκευτικών.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο μπορεί να υλοποιηθεί σε εργαστήριο υπολογιστών. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει βρει ήδη τις ιστοσελίδες που θα χρησιμοποιηθούν και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στους μαθητές. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να γνωρίζουν τι συνέβη στη Στάση του Νίκα καθώς και τις συνέπειες.
- Να γνωρίζουν πότε κατασκευάστηκε για πρώτη φορά η Αγία Σοφία και με εντολή ποιου αυτοκράτορα.

Ακόμα, θα πρέπει:

- Το σχολείο να διαθέτει εργαστήριο υπολογιστών, οι οποίοι να μπορούν να συνδεθούν στο διαδίκτυο και να διαθέτουν μηχανή αναζήτησης.
- Το εργαστήριο υπολογιστών θα πρέπει να διαθέτει προτζέκτορα.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

---

²⁹⁵Η δομή του σεναρίου έγινε με βάση το υλικό που βρίσκεται στην ιστοσελίδα : http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf.

²⁹⁶ ΕτΚ, τχ, Β΄, φ. 303(13.3. 2003), σ. 3940.

- Να μάθουν πότε άρχισε η κατασκευή της Αγίας Σοφίας και πότε πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια.
- Να μάθουν ποιοι ήταν οι αρχιτέκτονές της.
- Να γνωρίσουν την αξία της Αγίας Σοφίας .

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο των Θρησκευτικών:

- Να κατανοήσουν έννοιες σχετικές με τα μέρη ενός ναού.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να εντοπίζουν στον χάρτη που βρίσκεται ο ναός της Αγίας Σοφίας.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση στο διαδίκτυο.
- Να εξοικειωθούν με το λογισμικό εικονικής περιήγησης.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες.

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση.

2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να «εξερευνήσουν» τον ναό της Αγίας Σοφίας, όσο και για την παρουσίαση και εισαγωγή στο μάθημα από τον εκπαιδευτικό. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της δυσκολίας που μπορεί να έχουν κάποιοι μαθητές με τη διαχείριση του λογισμικού εικονικής περιήγησης, είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2) Προτεινόμενο σενάριο: Ο δάσκαλος χρησιμοποιεί ως αφορμή τις συνέπειες από τη στάση του Νίκα, στις οποίες συμπεριλαμβανόταν και η καταστροφή της Αγίας Σοφίας από πυρκαγιά. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του προτζέκτορα, προβάλλει

τη

σελίδα

<http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=monument&lang=gr&id=2&sub=631&sub2=273> με σκοπό την επεξεργασία του κειμένου μαζί με τους μαθητές. Το κείμενο που προβάλλει περιέχει πολλούς όρους και ιστορικές πληροφορίες οι οποίες δεν είναι γνωστές στους μαθητές για αυτό χρειάζεται προσεκτική παρουσίαση. Ειδικά για όρους όπως τρούλος, νάρθηκας, πεσσοί, κ.α., η σελίδα δίνει τη δυνατότητα λεξιλογίου, ωστόσο ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τη μηχανή αναζήτησης Google (<https://www.google.com/search?q=www.google.com+search>) και να βρει σχετικές

εικόνες, καθώς και την εφαρμογή Google Maps (<https://www.google.com/search?q=google+maps&rlz>) για να βρουν το σημείο που βρίσκεται η Αγία Σοφία. Τα παραπάνω θα διεξαχθούν την πρώτη διδακτική ώρα.

Για τη δεύτερη, ο δάσκαλος παρέχει σε όλους τους μαθητές το ίδιο φύλλο εργασίας. Σύμφωνα με αυτό θα πρέπει να «βρεθούν» στον ιστότοπο https://www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/ και να πραγματοποιήσουν μια εικονική περιήγηση στην Αγία Σοφία. Ιδανικό θα ήταν να χωριστούν σε ομάδες των δύο ατόμων αν το εργαστήριο διαθέτει επαρκή αριθμό υπολογιστών. Τέλος, θα πρέπει να απαντήσουν στις ερωτήσεις του φυλλαδίου εργασίας.

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να επεκταθεί αναθέτοντας στους μαθητές να βρουν πληροφορίες σχετικά με θρύλους και παραδόσεις που αφορούν την Αγία Σοφία. Το σενάριο μπορεί να αποτελέσει και υλικό για το μάθημα των ΤΠΕ και να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση λογισμικών. Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση των μαθητών που θα πραγματοποιήσει ο δάσκαλος την ώρα που ασχολούνται με τις δραστηριότητες που τους έχουν ανατεθεί και την καταγραφή των αντιδράσεων τους καθώς και μετά τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους ίδιους τους μαθητές κατά την επεξεργασία των φύλλων εργασίας.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 60-62.

<https://www.google.com/search?q=google+maps&rlz>

<https://www.google.com/search?q=www.google.com+search>

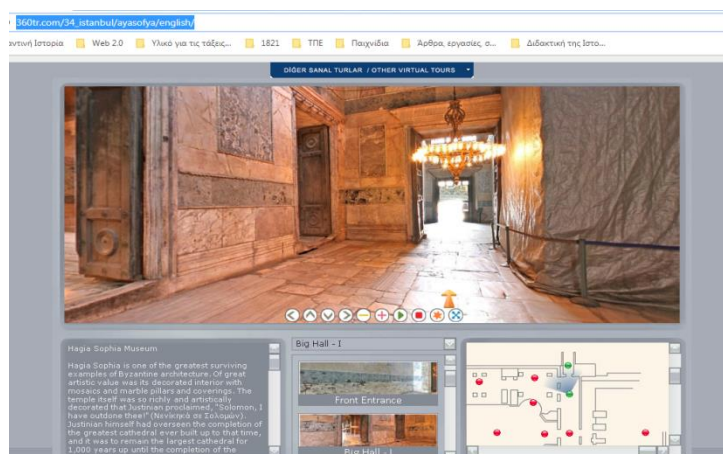
<http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=monument&lang=gr&id=2&sub=631&sub2=273>

https://www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/

Φύλλο Εργασίας

Δραστηριότητα : Περιηγηθείτε στους χώρους της Αγίας Σοφίας και απάντησε στις ερωτήσεις.

- ❖ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης τον παρακάτω σύνδεσμο : https://www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/ .

- ❖ Ξεκινήστε την περιήγηση στον εξωτερικό και εσωτερικό χώρο της Αγίας Σοφίας χρησιμοποιώντας την εφαρμογή που βρίσκεται στο πάνω μέρος της ιστοσελίδας.
- ❖ Όταν ολοκληρώσετε την περιήγησή σας απαντήστε στα παρακάτω ερωτήματα ατομικά:

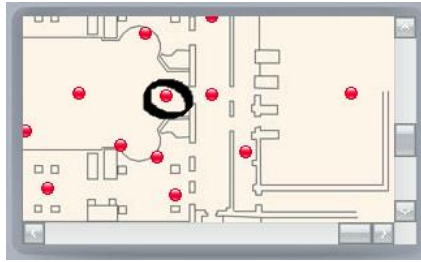
Τι σας έκανε περισσότερη εντύπωση και γιατί;

.....

.....

.....

Χρησιμοποιήστε την εφαρμογή της ιστοσελίδας που σας δίνει τη δυνατότητα να επιλέξετε το σημείο που θέλετε να βρεθείτε στην περιήγηση. Σταθείτε στο σημείο που φαίνεται στην κάτω εικόνα αναφερθείτε στα συναισθήματα που σας προκαλούνται.

.....

.....

.....

.....

Έχετε επισκεφθεί εκκλησία ; Αν ναι αναφερθείτε σε ομοιότητες ή διαφορές που μπορεί να εντοπίζετε.

.....

.....

.....

.....

Παρατηρήστε τα κυκλωμένα στοιχεία της παρακάτω εικόνας. Πιστεύετε πως αποτελούν τμήμα της εκκλησίας; Τι πιστεύετε ότι είναι το καθένα; Τι εξυπηρετούν;

.....

.....

.....

.....

4^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ²⁹⁷

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με την εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού και τις προσπάθειες που κατέβαλε για την επέκταση της αυτοκρατορίας.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου: «Εξωτερική Πολιτική Ιουστινιανού»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Ε' Δημοτικού

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Ξεκινώντας με βάση τα ιστορικά κείμενα, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία σχετικά με την εξωτερική πολιτική που επέβαλε ο Ιουστινιανός, προσεγγίζοντας με διαθεματικό τρόπο το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών²⁹⁸, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής, των Εικαστικών και της Γεωγραφίας.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο μπορεί να υλοποιηθεί σε εργαστήριο υπολογιστών καθώς οι μαθητές θα χωριστούν σε μικρές ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει διαφορετικό ρόλο. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει βρει ήδη τις ιστοσελίδες στις οποίες θα κατευθύνει τους μαθητές του και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στις ομάδες, να έχει δημιουργήσει φακέλους στους υπολογιστές στους οποίους θα αποθηκεύεται το υλικό που θα επεξεργάζονται οι μαθητές, να έχει πραγματοποιήσει εγγραφή στη σελίδα <https://www.timetoast.com/> για να μην χαθεί πολύτιμος χρόνος και τέλος, να έχει προμηθευτεί μεγάλο ανοιχτόχρωμο χαρτόνι. Οι υπολογιστές πρέπει να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft Word, Microsoft PowerPoint και Εικαστικά. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να διαθέτουν βασικές γνώσεις σχετικά με τα λογισμικά που εμπεριέχονται στις δραστηριότητες.

²⁹⁷Η δομή του σεναρίου έγινε με βάση το υλικό που βρίσκεται στην ιστοσελίδα : http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf.

²⁹⁸ ΕτΚ, τχ. Β', φ. 303 (13.3.2003), σ. 3940.

- Να γνωρίζουν τα σύνορα της αυτοκρατορίας πριν την ανάληψη της αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό.

Ακόμα, θα πρέπει:

- Το σχολείο να διαθέτει εργαστήριο υπολογιστών, οι οποίοι να μπορούν να συνδεθούν στο διαδίκτυο, να διαθέτουν μηχανή αναζήτησης και να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft Word, Microsoft PowerPoint και Ζωγραφική.
- Το εργαστήριο υπολογιστών θα πρέπει να διαθέτει προτζέκτορα.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Λογισμικά γενικής χρήσης: Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Ζωγραφική
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες.
- Να γνωρίσουν την εξωτερική πολιτική που εφάρμοσε ο Ιουστινιανός.
- Να γνωρίσουν τους λαούς που περιέβαλαν και απειλούσαν την αυτοκρατορία.
- Να αντιληφθούν τον ιστορικό χρόνο.
- Να μάθουν για τους διαδόχους του Ιουστινιανού.
- Να αντιληφθούν τις εδαφικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στην αυτοκρατορία.
- Να μάθουν για σημαντικές μάχες που έδωσε ο στρατός των Βυζαντινών.
- Να αντιληφθούν τα χαρακτηριστικά του βυζαντινού λαού.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Νεοελληνικής Γλώσσας:

- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν δια λόγου τις εργασίες τους.
- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.
- Να μάθουν να συμπεριλαμβάνουν βιβλιογραφία στις εργασίες τους.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να εντοπίζουν περιοχές στον χάρτη.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο των Εικαστικών:

- Να μπορούν να αναπαραστήσουν σε χαρτόνι τον τρόπο οχύρωσης μιας βυζαντινής πόλης.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση των πληροφοριών στο διαδίκτυο και με την αποθήκευση εικόνων από ιστότοπους.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του λογισμικού Microsoft Word και Microsoft PowerPoint και να μάθουν να ενσωματώνουν εικόνες σε έγγραφα των παραπάνω λογισμικών.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του λογισμικού παραγωγής ιστορικών γραμμών (timetoast) και με την εφαρμογή Google Maps.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.
- Να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες.

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Ομαδοσυνεργατική, διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση.

2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση των λογισμικών, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών

2.2.) Προτεινόμενο σενάριο: Οι μαθητές χωρίζονται σε 5 ομάδες με σκοπό να επεξεργαστούν διαφορετικές προεκτάσεις και περιεχόμενα του 16^{ου} Κεφαλαίου από το σχολικό βιβλίο Ιστορίας της Ε' Δημοτικού («Το βυζαντινό κράτος μεγαλώνει και φτάνει στα παλιά σύνορα της αυτοκρατορίας²⁹⁹»), για αυτό και δίνονται ξεχωριστά φύλλα εργασίας. Οι ομάδες αποκτούν ονομασίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας ανάλογα με το θέμα που θα επεξεργαστούν.

Πιο συγκεκριμένα, οι ονομασίες που παίρνουν οι ομάδες είναι : *Υπουργοί Εξωτερικών, Ιστορικοί* (2 ομάδες με το ίδιο όνομα), *Γεωγράφοι* και *Αρχιτέκτονες*. Η πρώτη ομάδα αναλαμβάνει να μελετήσει κείμενο στην ιστοσελίδα <http://www.hellenichistory.gr/>, σχετικό με την εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού και να δημιουργήσουν ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint βασισμένο σε αυτές τις πληροφορίες. Επιπρόσθετα, τους ζητείται με τη βοήθεια της εφαρμογής «γλωσσάρι» που διαθέτει η ίδια ιστοσελίδα να συμπεριλάβουν και τους εχθρικούς λαούς της αυτοκρατορίας. Η πρώτη ομάδα των Ιστορικών θα πρέπει να φτιάξει μία ιστοριογραμμή με γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού. Για την ιστοριογραμμή θα χρησιμοποιήσουν το λογισμικό του ιστότοπου <https://www.timetoast.com/>, ενώ για τα γεγονότα μπορούν να

---

²⁹⁹ Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Μαθητή*, εκδ. Διόφαντος, σ. 49-51.

συμβουλευτούν το σχολικό βιβλίο και τις διαδικτυακές σελίδες <http://odysseus.culture.gr/>, <http://www.hellenichistory.gr/>. Η ομάδα των Γεωγράφων θα επισκεφτεί τη σελίδα <http://users.sch.gr/ipap/> για να μελετήσει τις εδαφικές αλλαγές της αυτοκρατορίας και στη συνέχεια αφού μελετήσει κείμενο από τη σελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> θα επεξεργαστεί τους χάρτες και θα σημειώσει τις περιοχές που πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μάχες. Βοηθητικά μπορούν να αξιοποιήσουν την εφαρμογή <https://www.google.gr/maps/preview>. Η δεύτερη ομάδα των Ιστορικών θα μελετήσει κείμενο από τη σελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> και θα δημιουργήσει έγγραφο Microsoft PowerPoint που θα περιλαμβάνει τους διαδόχους του Ιουστινιανού χρησιμοποιώντας και φωτογραφίες με νομίσματα που απεικονίζουν τη μορφή κάθε αυτοκράτορα από τον ιστότοπο <https://el.wikipedia.org/>, τα εξωτερικά προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Βυζαντινοί, τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού όταν περιορίστηκε το κράτος και τις απόψεις των ιστορικών σχετικά με τις εκστρατείες που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο της αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού. Τέλος, η ομάδα των αρχιτεκτόνων επισκέπτεται την ιστοσελίδα <http://exploringbyzantium.gr/> για να πληροφορηθεί σχετικά με τις οχυρώσεις και να προσπαθήσει να δημιουργήσει μια ζωγραφική αναπαράσταση της οχύρωσης μια πόλης.

Όλες οι ομάδες θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους τη δεύτερη διδακτική ώρα, καθώς την πρώτη θα επεξεργαστούν και θα δημιουργήσουν το υλικό τους. Σκοπός είναι να παρουσιαστούν οι εργασίες στην τάξη και να βασιστεί η διδασκαλία του μαθήματος στις δημιουργίες των παιδιών.

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να αποτελέσει και υλικό για το μάθημα των ΤΠΕ και να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση λογισμικών. Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση του δασκάλου και την καταγραφή των αντιδράσεων των μαθητών καθώς και μετά τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 49-50.

Στ. Γλεντής, Ν. Νικολόπουλος, Ε. Μαραγκουδάκης, Μ. Νικολοπούλου, *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος, σσ. 63-65.

<http://www.hellenichistory.gr/>

<https://www.google.gr/maps/preview>.

<http://www.hellenichistory.gr/>

<http://users.sch.gr/ipap/>

<http://www.hellenichistory.gr/>.

<https://www.timetoast.com/>,

<http://odysseus.culture.gr/>,
<http://www.hellenichistory.gr/>,
<https://el.wikipedia.org/>
<http://exploringbyzantium.gr/>

Φύλλο Εργασίας

1^η ΟΜΑΔΑ- Υπουργοί Εξωτερικών

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε την εξωτερική πολιτική που εφάρμοσε ο Ιουστινιανός με σκοπό να προστατεύει και να μεγαλώσει την αυτοκρατορία .

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.hellenichistory.gr/> και στη συνέχεια επιλέξτε τους εξής κόμβους : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός > Εξωτερική πολιτική.

← → ↻ ↗ ⓘ Μη ασφαλής | ime.gr/chronos/08/gr/p/index.html

Εφαρμογές | Βυζαντινή Ιστορία | Web 2.0 | Υλικό για τις τάξεις... | 1821 | ΤΠΕ

ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324 - 610)

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ενας από τους κυριότερους στόχους του Ιουστινιανού, που καθόρισε πρώτιστα την εξωτερική αλλά και σε μεγάλο μέρος την οικονομική και θρησκευτική πολιτική του, ήταν η αποκατάσταση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Ο αυτοκράτορας ήταν όμως υποχρεωμένος να αντιμετωπίσει τους μακροχρόνιους εχθρούς στα ανατολικά σύνορα αλλά και τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στα βόρεια της αυτοκρατορίας. Για να διασφαλίσει τα ανατολικά σύνορά του, ύστερα από τέσσερα χρόνια ένοπλων αγώνων, έκλεισε το 532 ειρήνη με τους Πέρσες χωρίς ενοίκιους όρους για το Βυζάντιο. Ωστόσο, η ενασχόληση του βυζαντινού στρατού στη Δύση είχε σαν αποτέλεσμα την καταπάτηση της ειρήνης και τη λεηλασία πολλών περιοχών της Ανατολής. Όταν καταστράφηκε η Αντιόχεια, ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να ζητήσει ανακωχή. Ακολούθησαν αλλεπάλληλες πολεμικές επιχειρήσεις και μακροχρόνιοι αγώνες, με αποτέλεσμα τη σύναψη ειρήνης για πενήντα χρόνια, το 561. Οι Πέρσες άφηναν στους Βυζαντινούς τη Λαζική στον Εύξεινο Πόντο και οι Βυζαντινοί υποχρεούνταν να πληρώνουν το τεράστιο ποσό ετήσια χορηγία των (30.000 χρυσών νομισμάτων). Παράλληλα υπήρχε θρησκευτική ελευθερία στους χριστιανούς που ζούσαν σε περσικό έδαφος υπό τον όρο να εγκαταλείψουν κάθε θρησκευτική προπαγάνδα.

Ο δεύτερος σημαντικός κίνδυνος για την αυτοκρατορία βρισκόταν στα βόρεια σύνορά της. Εκεί αναπτύσσεται μια ισχυρή αραβική δύναμη...

- Διαβάστε το κείμενο και ετοιμάστε ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint με σκοπό να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας σχετικά με τις ενέργειες του Ιουστινιανού σχετικά με την εξωτερική πολιτική.
- Στο υλικό που θα ετοιμάσετε να συμπεριλάβετε στοιχεία για τους λαούς που απειλούσαν το Βυζάντιο. Αυτές θα τις βρείτε επιλέγοντας τον κόμβο «γλωσσάρι» που βρίσκεται στο τέλος της ιστοσελίδας που βρίσκεστε.
- Μην ξεχάσετε στο τέλος της παρουσίασης να αναφέρετε τις πηγές σας.

Φύλλο Εργασίας

2^η ΟΜΑΔΑ- Ιστορικοί

Δραστηριότητα : Δημιουργήστε μια ιστορική γραμμή η οποία θα περιλαμβάνει γεγονότα από την εποχή που αυτοκράτορας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν ο Ιουστινιανός.

- Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <https://www.timetoast.com/> για να δημιουργήσετε την ιστοριογραμμή σας.
- Μπορείτε να επιλέξετε χρονολογίες: 1) από το σχολικό βιβλίο, 2) από την ιστοσελίδα <http://www.hellenichistory.gr/> , 3) από την ιστοσελίδα <http://odysseus.culture.gr/>.
  - Για την περίπτωση του ιστότοπου <http://www.hellenichistory.gr/> ακολουθήστε τους εξής κόμβους : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > χρονολόγιο (στο κάτω μέρος της σελίδας) > ΠΕΡΙΟΔΟΣ 518-610 .
  - Ακόμα, μπορείτε στην ίδια ιστοσελίδα να επισκεφθείτε τον κόμβο «Imperium Romanum» και να συμπεριλάβετε χρονολογίες σημαντικών μαχών που πραγματοποιήθηκαν εκείνη την περίοδο.
  - Για την περίπτωση του ιστότοπου <http://odysseus.culture.gr/> ακολουθήστε τους εξής κόμβους : Χρονολόγιο > Έναρξη> Βυζάντιο.
- Για τον εμπλουτισμό της ιστοριογραμμής σας επιλέξτε εικόνες από τον φάκελο που βρίσκεται στην επιφάνεια εργασίας και περιέχει υλικό από τις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν από το σύνολο της τάξης.

Φύλλο Εργασίας

3^η ΟΜΑΔΑ- Γεωγράφοι

Δραστηριότητα : Ανακαλύψτε τις αλλαγές στα όρια της βυζαντινής αυτοκρατορίας την εποχή που ανέλαβε αυτοκράτορας ο Ιουστινιανός.

✚ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://users.sch.gr/ipap/> και συνεχίστε την αναζήτησή σας επιλέγοντας τους εξής κόμβους : ΕΙΣΟΔΟΣ > ΧΑΡΤΕΣ > της βυζαντινής αυτοκρατορίας από το 324 μΧ. ως το 1451 μΧ.

✚ Από τις χρονολογίες που θα σας εμφανιστούν επιλέξτε αυτές που αντιστοιχούν στην περίοδο που μελετάμε και παρατηρήστε τους χάρτες.

✚ Στη συνέχεια μελετήστε το κείμενο σχετικά με το σχέδιο του Ιουστινιανού να επαναφέρει τα σύνορα της αυτοκρατορίας στον ιστότοπο <http://www.hellenichistory.gr/>. Ακολουθήστε τις εξής επιλογές κόμβων : Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324- 610)> ΠΟΛΙΤΙΚΗ > Ιουστινιανός> Imperium Romanum.

✚ Απαντήστε στην ερώτηση: Ποιες αλλαγές παρατηρείτε μεταξύ των δύο χαρτών;

.....

.....

.....

✚ Στον αποθηκευμένο χάρτη σημειώστε τις περιοχές που πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μάχες . (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την εφαρμογή Google maps <https://www.google.gr/maps/preview> για να εντοπίσετε τις περιοχές).

Φύλλο Εργασίας

4^η ΟΜΑΔΑ- Ιστορικοί

Δραστηριότητα :

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://www.hellenichistory.gr/> και περιηγηθείτε μέσα από την ακόλουθη επιλογή κόμβων: Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> Πρώιμη Βυζαντινή Περίοδος> Πολιτική> Διάδοχοι Ιουστινιανού.
- ✓ Διαβάστε με προσοχή το κείμενο και δημιουργήστε ένα έγγραφο Microsoft PowerPoint που θα περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:
  - 1) τους διαδόχους του Ιουστινιανού χρησιμοποιώντας και φωτογραφίες με νομίσματα που απεικονίζουν τη μορφή κάθε αυτοκράτορα από τον ιστότοπο <https://el.wikipedia.org/>.
  - 2) τα εξωτερικά προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν
  - 3) τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού όταν περιορίστηκε το κράτος
  - 4) τις απόψεις των ιστορικών σχετικά με τις εκστρατείες που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο της αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού
- ✓ Απαντήστε στην ερώτηση:
Σε ποια χρονική περίοδο που έχουμε εξετάσει έπαιξαν ρόλο τα χαρακτηριστικά της ομοιογένειας των ανατολικών επαρχιών (π.χ. ελληνική γλώσσα) και ποια σημαντική αλλαγή έφερε στο ρωμαϊκό κράτος;

.....

.....

.....

.....

Φύλλο Εργασίας

5^η ΟΜΑΔΑ- Αρχιτέκτονες

Δραστηριότητα: Ανακαλύψτε τον τρόπο οχύρωσης των πόλεων.

- ✓ Πληκτρολογήστε στη μηχανή αναζήτησης <http://exploringbyzantium.gr/> και στη συνέχεια επιλέξτε κατά σειρά : Θεματικές μελέτες> Βυζαντινών Πολεμικά.
- ✓ Διαβάστε τις πρώτες δύο παραγράφους.
- ✓ Στη συνέχεια επιλέξτε τον κόμβο «Οχυρωματικά έργα (κάστρα, οχυρά, πύργοι)» .
- ✓ Σε ένα μεγάλο χαρτόνι προσπαθήστε να αποδώσετε με ζωγραφιά την οχύρωση μιας πόλης όπως περιγράφεται από το κείμενο.
- ✓ Η εργασία σας πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες για τις κατασκευές που θα κάνετε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ- Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' : ΤΟ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ(1821-1830)

Κεφάλαια 1-3

Ακολουθεί η πρόταση διδασκαλίας της Στ' Δημοτικού χρήση των διδακτικών σεναρίων³⁰⁰. Αναφορικά με τη χρήση βίντεο και συγκεκριμένα αποσπασμάτων που θα χρησιμοποιηθούν στα διδακτικά σενάρια προτείνεται να ακολουθηθεί μια διαδικασία, η οποία θα διευκολύνει τον δάσκαλο και τους μαθητές στο έργο τους καθώς δεν θα χάσουν πολύτιμο χρόνο από τη διδακτική ώρα ψάχνοντας συγκεκριμένα λεπτά προβολής. Ειδικότερα, στα διδακτικά σενάρια γίνεται χρήση βίντεο που διατίθενται στο YouTube των εκπομπών η Μηχανή του Χρόνου («Η Φιλική Εταιρεία και η άγνωστη δράση της») και 1821. Ο δάσκαλος μπορεί να «κατεβάσει» τα βίντεο από το YouTube με τη βοήθεια της εφαρμογής που βρίσκεται στην ιστοσελίδα <https://yttmp3.cc/en4/> και στη συνέχεια να «κόψει» το κομμάτι που επιθυμεί με το λογισμικό Free Video Editor 10.3.0, αφού το εγκαταστήσει πρώτα στον υπολογιστή. Είναι απαραίτητο να είναι εξοικειωμένος με αυτές τις ενέργειες που απαιτούνται για να το επιτύχει.

1^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με την *ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας*, τους πρωτεργάτες και τα μέλη της, τον σκοπό δημιουργίας και το σχέδιό της.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου : «Η Φιλική Εταιρεία»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία, Αισθητική Αγωγή

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Στ' Δημοτικού.

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Έχοντας ως βάση τα ιστορικά κείμενα και αξιοποιώντας παράλληλα τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία για την οργάνωση και τη δράση

---

³⁰⁰ Μορφή σεναρίων βάσει :

http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf

της Φιλικής Εταιρείας, προσεγγίζοντας με διαθεματικό τρόπο το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής, της Γεωγραφίας και της Αισθητικής Αγωγής.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο είναι απαραίτητο να υλοποιηθεί σε εργαστήριο υπολογιστών, καθώς οι μαθητές θα χωριστούν σε μικρές ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει διαφορετικό ρόλο χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικούς υπολογιστές για να ολοκληρώσει τις δραστηριότητες στα φύλλα εργασίας που θα τους δοθούν. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει βρει ήδη τις ιστοσελίδες και τις πηγές στις οποίες θα κατευθύνει τους μαθητές του και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στις ομάδες όπως και φακέλους στην επιφάνεια εργασίας των υπολογιστών, τους οποίους θα χρειαστούν οι μαθητές στις δραστηριότητες που ακολουθούν ώστε να αποθηκεύσουν το υλικό που θα επεξεργάζονται. Επίσης, να έχει αποθηκεύσει τα αποσπάσματα από τα βίντεο που θα χρειαστούν οι μαθητές στην Επιφάνεια Εργασίας του υπολογιστή. Ακόμα, θα πρέπει να προμηθευτεί usb stick καθώς είναι απαραίτητο για μία από τις δραστηριότητες των ομάδων. Οι υπολογιστές πρέπει να έχουν εγκατεστημένα τα προγράμματα Microsoft Word, PowerPoint και Excel. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο, να διατίθενται εκτυπωτής και προτζέκτορας.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τον Windows καθώς και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να διαθέτουν βασικές γνώσεις σχετικά με τα λογισμικά (Microsoft Word, PowerPoint, Excel) που εμπεριέχονται στις δραστηριότητες.
- Να γνωρίζουν τα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να έχουν γνώσεις σχετικά με το κίνημα του Ευρωπαϊκού και Νεοελληνικού Διαφωτισμού.
- Να γνωρίζουν προεπαναστατικούς αγώνες (Λάμπρος Κατσώνης, Σουλιώτες).
- Να εντοπίζουν τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες στον χάρτη.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Λογισμικά γενικής χρήσης: Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Microsoft Excel
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες.

- Να αντιληφθούν τη σημασία του κινήματος του Διαφωτισμού για τη δημιουργία επαναστατικών μυστικών οργανώσεων.
- Να γνωρίσουν την ύπαρξη μυστικών οργανώσεων, τον λόγο ύπαρξης τους και της μυστικότητάς τους σε συνάρτηση με τις διεθνείς συνθήκες που επικρατούν όσο αφορά την αντιμετώπιση των επαναστατικών κινήματων από τις Μεγάλες Δυνάμεις.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με την ίδρυση, την οργάνωση, την ιεραρχία και τον τρόπο λειτουργίας της Φιλικής Εταιρείας.
- Να κατανοήσουν τον ρόλο της Φιλικής Εταιρείας για τον Αγώνα των Ελλήνων.
- Να ανακαλύψουν πληροφορίες σχετικά με τα ιδρυτικά μέλη της οργάνωσης.
- Να γνωρίσουν σημαντικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας:

- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να μπορούν να εντοπίσουν την Οδησό και την Κωνσταντινούπολη στον χάρτη.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του λογισμικού Microsoft Word, PowerPoint και Excel.
- Να χειρίζονται τα διαδραστικά σχολικά βιβλία και το λογισμικά που περιλαμβάνονται στην εμπλουτισμένη ψηφιακή τους έκδοση.
- Να αποθηκεύουν εικόνες από ιστοσελίδες στον υπολογιστή.
- Να μεταφέρουν αρχεία με τη χρήση usb stick μεταξύ υπολογιστών.
- Να μπορούν να αναπαράγουν βίντεο στον υπολογιστή.
- Να εξοικειωθούν με τις ενέργειες «αντιγραφή-επικόλληση».

Ως προς το αντικείμενο της Αισθητικής Αγωγής:

- Να μπορούν να δημιουργήσουν μια σύντομη θεατρική αναπαράσταση με βάση τα ιστορικά στοιχεία.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά και τη φαντασία τους.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.
- Να ασκήσουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Ομαδοσυνεργατική, διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, καθοδηγούμενη μάθηση, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση, διάλογος.

2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση των λογισμικών, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2) Το προτεινόμενο σενάριο: Οι μαθητές χωρίζονται σε 5 ομάδες³⁰¹ και κάθε ομάδα αναλαμβάνει να εξετάσει ένα διαφορετικό θέμα που προκύπτει από το 1^ο Κεφάλαιο της 3^{ης} Ενότητας του σχολικού βιβλίου³⁰² με τίτλο «Η Φιλική Εταιρεία». Για το λόγο αυτό, δίνονται ξεχωριστά φύλλα εργασίας σε κάθε ομάδα. Οι ομάδες αποκτούν ονομασίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας ανάλογα με το θέμα που θα επεξεργαστούν.

Πιο συγκεκριμένα, θα υπάρχουν τρεις ομάδες «Βιογράφων», οι οποίες θα επικεντρωθούν στην εύρεση βιογραφικών πληροφοριών σχετικά με τα τρία ιδρυτικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Η πρώτη θα ασχοληθεί με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ, η δεύτερη με τον Νικόλαο Σκουφά και η τρίτη με τον Εμμανουήλ Ξάνθο. Σε κάθε ομάδα δίνεται ξεχωριστό Φύλλο Εργασίας και προτείνονται διαφορετικές πηγές προς επεξεργασία. Θα πρέπει τα μέλη των ομάδων να επιλέξουν συγκεκριμένες πληροφορίες για τον κάθε Φιλικό ώστε το αρχείο PowerPoint που θα δημιουργήσουν να μην ξεπερνά τις τρεις διαφάνειες. Αυτό ζητείται πρώτον για να μην αναλωθεί η τάξη σε βιογραφικά στοιχεία και δεύτερον για να εξασκηθούν οι μαθητές στην περιληπτική παρουσίαση ενός θέματος. Η πρώτη ομάδα των «Βιογράφων» θα αναλάβει και την τελική σύνθεση των εργασιών και των τριών ομάδων σε ένα αρχείο. Για τον λόγο αυτό, οι άλλες δύο ομάδες θα «μεταφέρουν» στον υπολογιστή της πρώτης ομάδας τις δικές τους εργασίες μέσω usb stick. Ιδανικό είναι να έχουν επιλεγεί μαθητές οι οποίοι διαθέτουν τις εν λόγω δεξιότητες ώστε να μην χαθεί πολύτιμος χρόνος.

Οι υπόλοιπες δύο ομάδες είναι οι *Hackers* και οι *Μυστικοί Πράκτορες*. Η πρώτη θα αναλάβει να βρει πληροφορίες σχετικά με το κρυπτογραφημένο λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί η Φιλική Εταιρεία, να δημιουργήσει ένα αρχείο Microsoft Excel με πίνακες οι οποίοι θα περιλαμβάνουν τους κώδικες για τα ονόματα των μελών της

³⁰¹ Το σενάριο, καθώς δεν εφαρμόζεται σε πραγματική τάξη, λαμβάνουμε ως υπόθεση ότι η σχολική τάξη στην οποία απευθύνεται αποτελείται από 20 παιδιά.

³⁰² Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος... ό.π., σ. 74-77.

οργάνωσης, των περιοχών, ψευδώνυμα και άλλες λέξεις που χρησιμοποιούσαν. Το αρχείο θα εκτυπωθεί και θα μοιραστεί στους υπόλοιπους μαθητές ώστε να το χρησιμοποιήσουν σε επόμενη δραστηριότητα που θα δημιουργήσει η ίδια ομάδα. Ειδικότερα, οι «Μυστικοί Πράκτορες», με βάση τις πληροφορίες που έχουν συγκεντρώσει, θα πρέπει να φτιάξουν προτάσεις και εκφράσεις με τον κώδικα των Φιλικών τις οποίες θα πρέπει να αποκρυπτογραφήσουν οι συμμαθητές τους. Τέλος, η ίδια ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα κρυπτογραφημένο λεξιλόγιο, το οποίο θα μπορεί να χρησιμοποιείται από την τάξη. Επιπλέον, οι Μυστικοί Πράκτορες θα δημιουργήσουν ένα έγγραφο Word στο οποίο θα παρουσιάζουν τους συμβολισμούς που χρησιμοποιεί η Φιλική Εταιρεία στο έμβλημά της και θα το εκτυπώσουν για να μοιραστεί και αυτό με τη σειρά του στο σύνολο της τάξης. Οι δραστηριότητες θα τελειώσουν με αναπαράσταση, από δύο μέλη της ομάδας των μυστικών Πρακτόρων, της διαδικασίας που ακολουθείτο την εποχή εκείνη για την αναγνώριση μεταξύ δύο Φιλικών. Στο τέλος, θα αναφερθούν στα εφοδιαστικά και στη χρησιμότητά τους και με τη βοήθεια του προτζέκτορα θα προβάλλουν σχετικές φωτογραφίες.

Η πορεία που ακολουθούν οι ομάδες και οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται παρουσιάζονται στα Φύλλα Εργασίας που ακολουθούν. Κατά τη πορεία του μαθήματος ο ρόλος του δασκάλου είναι καθοδηγητικός και βοηθητικός σε δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι μαθητές. Επίσης, για την καλύτερη χρήση των υπολογιστών και των λογισμικών, θα ήταν ιδιαίτερα ωφέλιμη η επικοινωνία και η συνεργασία του δασκάλου της τάξης με τον δάσκαλο που έχει αναλάβει τη διδασκαλία της Πληροφορικής.

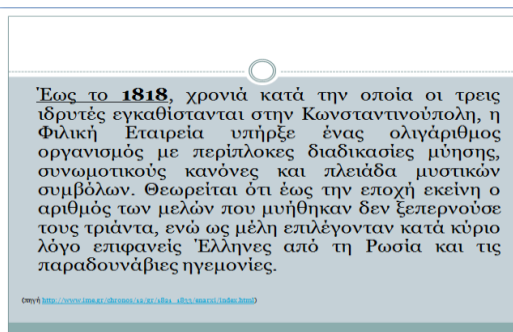
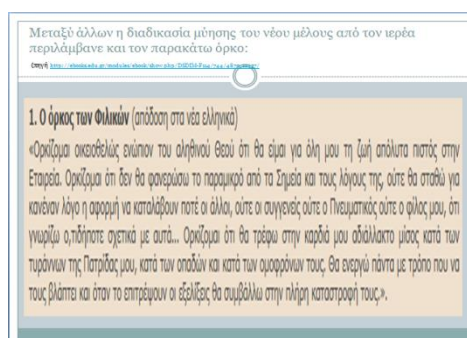
Η πορεία διδασκαλίας του μαθήματος θα ξεκινήσει έχοντας ως αφόρμηση βίντεο, το οποίο θα προβληθεί με τη βοήθεια του προτζέκτορα και διατίθεται στην ιστοσελίδα: https://www.benaki.org/index.php?option=com_multimedia&view=multimediaitem&id=82&lang=el. Ο τίτλος του είναι «Το κίνημα του Διαφωτισμού και η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας». Σκοπός είναι η σύνδεση με τα προηγούμενα μαθήματα και η κατανόηση από τους μαθητές της επιρροής του Διαφωτισμού στη δημιουργία μυστικών οργανώσεων. Στη συνέχεια, αφού γίνει μια σύντομη συζήτηση, ο δάσκαλος θα προβάλει στον προτζέκτορα τμήμα από αρχείο παρουσίασης PowerPoint που έχει ετοιμάσει για να κάνει μια εισαγωγή στο μάθημα.

Πραγματοποιείται συζήτηση γύρω από τους λόγους δημιουργίας της Φιλικής Εταιρείας και την σκοπό που τη χαρακτηρίζει. Στη συνέχεια ο δάσκαλος αναθέτει τις εργασίες στους μαθητές και τις επεξεργάζονται. Τα παραπάνω υλοποιούνται σε μία διδακτική ώρα. Οι παρουσιάσεις των μαθητών θα πραγματοποιηθούν σε επόμενη διδακτική ώρα με τη σειρά που αναφέρθηκαν και οι ομάδες. Ο δάσκαλος θα συνεχίσει την προβολή της παρουσίασης που έχει ετοιμάσει αφού ολοκληρωθεί η παρουσίαση του υλικού από τους μαθητές. Κατά τη διάρκεια προβολής της πραγματοποιείται παραγωγικός διάλογος της τάξης. Σε αυτή συμπεριλαμβάνονται μέρη από την εκπομπή «Η Μηχανή του Χρόνου» της NET, κείμενα και φωτογραφίες από το διαδίκτυο(<http://www.ime.gr/chronos/>,<https://el.wikipedia.org>,<https://www.google.com/search?>) και αποσπάσματα από το κείμενο του σχολικού βιβλίου καθώς και πηγή που περιλαμβάνεται στο ίδιο κεφάλαιο. Οι πηγές αναφέρονται και στις διαφάνειες της παρουσίασης. Με την παρουσίαση ολοκληρώνεται το κεφάλαιο.

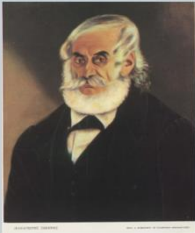
303

304

³⁰³ Μέρος από την εκπομπή «Η Μηχανή του Χρόνου», 11' 25"-13' 47".

³⁰⁴ Στη συγκεκριμένη διαφάνεια ο δάσκαλος μπορεί να «εκμεταλλευτεί» τη δυνατότητα που προσφέρει το λογισμικό παρουσίασης και να κυκλώσει την ώρα της διδασκαλίας την Κωνσταντινούπολη, στην οποία εγκαθίσταται η οργάνωση ή ακόμα θα μπορούσε να το αναθέσει σε κάποιον μαθητή.

Γρηγόριος Δίκαιος ή Παπαφλέσσας πηγή : https://el.wikipedia.org/wiki/Γρηγόριος_Δίκαιος	Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Ιωάννης Φαρμάκης Γεωργάκης Ολύμπιος πηγή : https://www.google.com/search/	Παναγιώτης Σέκερης
Η ΗΓΕΣΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ www.thundershare.net Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΝΑ ΑΝΑΛΑΒΕΙ ΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΟΝΟΥ	πηγή : http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F114/744/4870,22237/ Με την προαίρεση του Υψηλότη, ενόθηναι οι προαποσώτες για τη Μεγάλη Επανάσταση, Σύμωνα με το σχέδιο των Φιλικών, η Επανάσταση επρόκειτο να ξεκινήσει πομπόγωνα στη Μακεδονία και στην Πελοπόννησο, ώστε να διασπαστεί ο οθωμανικός στρατός, ο οποίος βρισκόταν ήδη σε πόλεμο με τον Αλή Πασά στο Ιωάννινα, ενώ και στην Κωνσταντινούπολη θα ξεσπούσαν παρηχές. Σητήθηκε επίσης από τους Σέρβους και τους Βούλγαρους, που ήταν κι αυτοί υπόδουλοι των Οθωμανών Τούρκων, να επαναστατήσουν ενάντια πειθαί φρονότων και η εμπλοκή των Ρώσων, οι οι Τούρκοι περνούν τον Δούναβη.

305

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να αποτελέσει και υλικό για το μάθημα των ΤΠΕ και να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση λογισμικών. Επίσης, μπορεί να επεκταθεί με επεξεργασία των πηγών του σχολικού βιβλίου καθώς και της πηγής που προτείνεται στο βιβλίο του δασκάλου.

Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση του δασκάλου και την καταγραφή των αντιδράσεων των μαθητών. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους ίδιους τους μαθητές κατά την επεξεργασία των φύλλων εργασίας καθώς και μετά τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν..

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ:

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο Δασκάλου Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 64-63.

³⁰⁵ Μέρος από την εκπομπή «Η Μηχανή του Χρόνου», 38'43''-39'40''.

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 74-77.

https://www.benaki.org/index.php?option=com_multimedia&view=multimediaitem&id=82&lang=el

<https://www.youtube.com/watch?v=LI07VIIPoTI>

<http://ebooks.edu.gr/new/class-main.php?classcode=DSDIM-F>

<http://ebooks.edu.gr/new/classcoursesdiadrastika.php?classcode=DSDIM-F>

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F114/744/4867,22273/>

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/11283>

<http://ebooks.edu.gr/new/classcoursespdf.php?classcode=DSDIM-F>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%8D%CE%BB%CE%B7:%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%86%CE%BB%CE%AD%CF%83%CF%83%CE%B1%CF%82>

https://www.google.com/search?q=%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%84%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%83&rlz=1C1GCEA_enGR827GR827&sxsrf=ACYBGNRj8JvWuWlzue3DaKyEMTvizUpP4A:1577658010948&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiK_MaK8tvmAhVXwcQBHWGuBdwQ_AUoAXoECA4QAw&biw=1366&bih=625#imgsrc=YkBJoi1R0MnXeM:

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enGR827GR827&sxsrf=ACYBGNT5nkEtpz67IWUEh6itHt5P0Pp1ZA:1577658056125&q=%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CF%83%CF%83%CE%BF%CF%82+%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwj4pYyg8tvmAhUKyKYKHQUQCDAQsAR6BAgKEAE&biw=1366&bih=625#imgsrc=NceLgr8J1XnVNM:

http://www.ime.gr/chronos/12/gr/1821_1833/enarxi/index.html

<https://www.mixanitouxronou.gr/to-sinomotiko-lexilogio-tis-filikis-eterias-agkathi-itan-o-echthros-dendra-ta-toufekia-ke-pleonekte-i-ellines-empori-perioches-ke-prosopa-ichan-arithmous-i-spetses-ichan-to-5-ke-o-kolo/>

<https://www.openbook.gr/oi-filikoi/>

<http://www.greek->

[http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto\[image\]/2/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/2/)

http://www.nskoufas.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=118:2011-07-12-08-13-32&catid=101&Itemid=268&lang=el

<https://www.mixanitouxronou.gr/o-apotichimenos-emporos-pou-ton-chlevazan-itan-apo-tous-idrites-tis-filikis-eterias-ke-prokalese-tin-elliniki-epanastasi-nikolaos-skoufas-o-iroas-pou-polemise-me-to-mialo-tou/>

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%86%CE%AC%CF%82

[http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto\[image\]/0/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/0/)
<http://www.megarevma.net/Filikoi.htm>.
[http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto\[image\]/1/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/1/)
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A4%CF%83%CE%B1%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CF%89%CF%86
<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/gallery/001.html>

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 1 – Βιογράφοι (Αθανάσιος Τσακάλωφ)

Δραστηριότητα : Μέσα από το παρεχόμενο υλικό παρουσιάστε πληροφορίες στους συμμαθητές σας σχετικά με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ.

- Παρακολουθήστε το βίντεο που βρίσκεται στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή με τίτλο «Οι πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας» για να αποκτήσετε μία γενικότερη εικόνα για τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας . Η ομάδα σας μπορεί να επικεντρωθεί σε πληροφορίες που αφορούν στον Αθανάσιο Τσακάλωφ, ώστε να τις χρησιμοποιήσετε στην εργασία σας.
- Επισκεφτείτε τη σελίδα της Wikipedia ακολουθώντας την εξής σειρά ενεργειών: μηχανή αναζήτησης Google> Wikipedia> Ελληνικά > Αθανάσιος Τσακάλωφ (πληκτρολόγηση στην μπάρα αναζήτησης). Από τη σελίδα που θα σας εμφανιστεί διαβάξετε την πρώτη παράγραφο.
- Διαβάστε το παρακάτω κείμενο για να συγκεντρώσετε πληροφορίες.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΑΚΑΛΩΦ

Ο νεώτερος απο τους τρεις ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας και ένα από τα δραστηριότερα ηγετικά της στελέχη. Ο πατέρας του Νικηφόρος Τεκελής καταγόταν από τον Τίρναβο της Θεσσαλίας και εγκαταστάθηκε νέος στα Ιωάννινα ως έμπορος δερμάτων και γουναρικών, όπου νυμφεύθηκε την Βασιλική, κόρη αρχοντικής οικογένειας της πόλης.

Ο Τσακάλωφ, σπούδασε στην Μαρουτσαία Σχολή των Ιωαννίνων. [...] Κατά την διάρκεια των σπουδών του [...], διέφυγε στην Μόσχα, όπου είχε μεταφέρει το εμπορικό του κατάστημα ο πατέρας του, ο οποίος στην συνέχεια τον έστειλε στο Παρίσι για να σπουδάσει ιατρική. Την περίοδο αυτή άλλαξε το οικογενειακά του επώνυμο σε Τσακάλωφ, με το οποίο έγινε ευρύτερα γνωστός. Οι πληροφορίες για τις σπουδές του στην γαλλική πρωτεύουσα είναι πενιχρές, είναι όμως βέβαιο ότι εκεί συνδέθηκε με φιλελεύθερους φιλελληνικούς κύκλους και με Έλληνες σπουδαστές, που το 1809 ίδρυσαν το Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο, μυστική οργάνωση, που θεωρείται πρόδρομος της Φιλικής Εταιρείας.

Το 1813 επέστρεψε στην Ρωσία και τον Νοέμβριο τού ίδιου χρόνου συναντήθηκε στην Οδησό με τον Νικόλαο Σκουφά και τον Εμμανουήλ Ξάνθο, με τους οποίους έθεσε τα θεμέλια της Φιλικής Εταιρείας, η οποία ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1814. Οι τρεις ιδρυτές, άσημοι ως τότε, παρά τις σοβαρές δυσχέρειες της πρώτης περιόδου και παρά την καχυποψία, με την οποία αντιμετωπίστηκε από πολλούς η

ενέργειά τους, κατόρθωσαν να διευρύνουν τον κύκλο των Φιλικών στα επόμενα χρόνια και να συσπειρώσουν τις οικονομικές, τις πολεμικές και τις πνευματικές δυνάμεις του Έθνους για την προετοιμασία της Επανάστασης.

Ως το 1816 μόνον είκοσι είχαν μνηθεί στην Εταιρεία γεγονός που αποδίδεται στην έλλειψη συντονισμού της δράσης των ιδρυτών. Τον Δεκέμβριο του 1814 ο Τσακάλωφ και ο Σκουφάς έφυγαν για την Μόσχα και ο Ξάνθος για την Κωνσταντινούπολη. Στην Μόσχα ο Τσακάλωφ και ο Σκουφάς, παρά τα προσωπικά, αλλά και τα γενικότερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν την περίοδο αυτή, δοκίμασαν να αρχίσουν τις κατηχήσεις στην Εταιρεία. Οι πρώτες βολιδοσκοπήσεις υπήρξαν απογοητευτικές, όπως επίσης και τού Ξάνθου στην Κωνσταντινούπολη.

Παρά την αποκάρδιση όμως των ιδρυτών, η οποία προκύπτει από την αλληλογραφία τους, δεν εγκατέλειψαν το σχέδιο τους, ούτε όταν το 1819 πέθανε στην Κωνσταντινούπολη ο Σκουφάς, με τον οποίο ο Τσακάλωφ συνεργαζόταν στενότερα. Ο Τσακάλωφ, που βρισκόταν τότε στην Σμύρνη, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και επωμίστηκε την ευθύνη για την πρόοδο της Εταιρείας, μοιλονότι σε έγγραφο του αυτής της εποχής διατύπωνε τους φόβους του για την επιτυχία του έργου που οι τρεις Φιλικοί είχαν με ενθουσιασμό σχεδιάσει το 1814.

Με βάση τις πληροφορίες που διαβάσατε δημιουργήστε ένα αρχείο PowerPoint το οποίο θα περιλαμβάνει τις σημαντικότερες πληροφορίες σχετικά με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ. Επιπλέον, θα πρέπει να συμπεριλάβετε την παρακάτω εικόνα σε οποιοδήποτε σημείο της εργασίας σας, σύμφωνα με τη δική σας κρίση.

(πηγή [http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhotoImage/1/)

[language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhotoImage/1/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhotoImage/1/))

Θα πρέπει να χρησιμοποιήσετε καθορισμένη «σχεδίαση» καθώς το αρχείο σας θα συμπεριληφθεί, τελικά, σε ένα αρχείο παρουσίασης, το οποίο στην οριστική του μορφή θα περιλαμβάνει πληροφορίες και για τα τρία ιδρυτικά μέλη. Αυτές με τη σειρά τους θα διαμορφωθούν από τις άλλες δύο ομάδες των «Βιογράφων». Ο αριθμός διαφανειών που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε είναι τρεις. Το στιλ σχεδίασης που θα ακολουθηθεί από τις τρεις ομάδες είναι το «αστικό» και η αρχική σελίδα της παρουσίασης θα πρέπει να έχει τίτλο «Τα ιδρυτικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας».

Η ομάδα σας είναι επιφορτισμένη με το έργο να συγκεντρώσει όλο το υλικό και να διαμορφώσει το τελικό αρχείο. Στην τελευταία διαφάνεια θα πρέπει να αναφέρετε τις πηγές που χρησιμοποίησε η κάθε ομάδα. Στο τέλος, θα γίνει προβολή στην τάξη.

³⁰⁶Πάπυρος Larousse Britannica (σειρά pocket) - Αν. Γούδα, Βίοι Παράλληλοι, τ. Ε' Αθήνα 1872, σ. 21-42 / Ι. Θεοχάρη, Αθανάσιος Τσακάλωφ, Ιωάννινα 1971., ιστοσελίδα <http://www.megarevma.net/Filikoi.htm>.

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 2 – Βιογράφοι (Νικόλαος Σκουφάς)

Δραστηριότητα : Μέσα από το παρεχόμενο υλικό παρουσιάστε πληροφορίες στους συμμαθητές σας σχετικά με τον Νικόλαο Σκουφά.

- Παρακολουθήστε το βίντεο που βρίσκεται στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή με τίτλο «Οι πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας» για να αποκτήσετε μία γενικότερη εικόνα για τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας . Η ομάδα σας μπορεί να επικεντρωθεί σε πληροφορίες που αφορούν στον Νικόλαο Σκουφά, ώστε να τις χρησιμοποιήσετε στην εργασία σας.
- Στη συνέχεια χρησιμοποιήστε τις παρακάτω ιστοσελίδες για να αντλήσετε βιογραφικά στοιχεία για τον Νικόλαο Σκουφά :
http://www.nskoufas.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=118:2011-07-12-08-13-32&catid=101&Itemid=268&lang=el (τρεις πρώτες παράγραφοι),
<https://www.mixanitouxronou.gr/o-apotichimenos-emporos-pou-ton-chlevazan-itan-apo-tous-idrites-tis-filikis-eterias-ke-prokalese-tin-elliniki-epanastasi-nikolaos-skoufas-o-iroas-pou-polemise-me-to-mialo-tou/> (εφτά πρώτα μέρη) και
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%86%CE%AC%CF%82 (πρώτη

Με βάση τις πληροφορίες που διαβάσατε δημιουργήστε ένα αρχείο PowerPoint, τριών διαφανειών, το οποίο θα περιλαμβάνει τις σημαντικότερες πληροφορίες σχετικά με τον Νικόλαο Σκουφά. Επιπλέον, θα πρέπει να συμπεριλάβετε την παρακάτω εικόνα σε οποιοδήποτε σημείο της εργασίας σας, σύμφωνα με τη δική σας κρίση, καθώς και τις πηγές που χρησιμοποιήσατε.

(πηγή [http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/0/)

[language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto\[image\]/0/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/0/))

Θα πρέπει να χρησιμοποιήσετε καθορισμένη «σχεδίαση» καθώς το αρχείο σας θα συμπεριληφθεί, τελικά, σε ένα αρχείο παρουσίασης, το οποίο στην οριστική του μορφή θα περιλαμβάνει πληροφορίες και για τα τρία ιδρυτικά μέλη. Αυτές με τη σειρά τους θα διαμορφωθούν από τις άλλες δύο ομάδες των «Βιογράφων». Το στίλ σχεδίασης που θα ακολουθηθεί από τις τρεις ομάδες είναι το «αστικό». Η ομάδα σας θα δώσει την τελική μορφή του αρχείου με usb stick, (στην Ομάδα 2, ώστε να οριστικοποιήσει τη μορφή της εργασίας. Στο τέλος, θα γίνει προβολή στην τάξη.

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 3 – Βιογράφοι (Εμμανουήλ Ξάνθος)

Δραστηριότητα : Μέσα από το παρεχόμενο υλικό παρουσιάστε πληροφορίες στους συμμαθητές σας σχετικά με τον Εμμανουήλ Ξάνθο.

- Παρακολουθήστε το βίντεο που βρίσκεται στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή με τίτλο «Οι πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας» για να αποκτήσετε μία γενικότερη εικόνα για τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας . Η ομάδα σας μπορεί να επικεντρωθεί σε πληροφορίες που αφορούν στον Εμμανουήλ Ξάνθο, ώστε να τις χρησιμοποιήσετε στην εργασία σας.
- Βρείτε το αρχείο PDF στην Επιφάνεια Εργασίας του υπολογιστή με τίτλο «Οι Φιλικοί - Παναγιώτης Μιχαηλάρης». Στη συνέχεια μεταβείτε στη σελίδα 11 του ψηφιοποιημένου βιβλίου και διαβάστε την πρώτη παράγραφο. Συνεχίστε στη σελίδα 12 από την οποία επεξεργαστείτε τη 2^η , την 3^η και την 4^η παράγραφο (μέχρι σελίδα 13 «...οργάνωσή της»). Τέλος, προχωρήστε στη σελίδα 14 και διαβάστε τις παραγράφους 2,3,4 (μέχρι «...δραστηριότητας στην Οδησό...»).

Επεξεργαστείτε κατάλληλα το υλικό που διαβάσατε ώστε να δημιουργήσετε ένα αρχείο PowerPoint με βιογραφικά στοιχεία που θα αφορούν τον Εμμανουήλ Ξάνθο.

Η παρουσίασή σας δεν θα πρέπει να ξεπερνά τις τρεις διαφάνειες, γι' αυτό επιλέξτε τις πιο σημαντικές πληροφορίες. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης στην τάξη θα έχετε τη δυνατότητα να προσθέσετε προφορικά και άλλες πληροφορίες. Επίσης, θα πρέπει να συμπεριλάβετε την παρακάτω εικόνα σε οποιοδήποτε σημείο της εργασίας σας, σύμφωνα με τη δική σας κρίση, καθώς και τις πηγές που χρησιμοποιήσατε.

(πηγή [http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/2/)

[language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto\[image\]/2/](http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=106#prettyPhoto[image]/2/))

Θα πρέπει να χρησιμοποιήσετε καθορισμένη «σχεδίαση» καθώς το αρχείο σας θα συμπεριληφθεί, τελικά, σε ένα αρχείο παρουσίασης, το οποίο στην οριστική του μορφή θα περιλαμβάνει πληροφορίες και για τα τρία ιδρυτικά μέλη. Αυτές με τη σειρά τους θα διαμορφωθούν από τις άλλες δύο ομάδες των «Βιογράφων». Το στίλ σχεδίασης που θα ακολουθηθεί από τις τρεις ομάδες είναι το «αστικό». Η ομάδα σας θα δώσει την τελική μορφή του αρχείου με usb stick, (στην Ομάδα 2, ώστε να οριστικοποιήσει τη μορφή της εργασίας).

Φύλλο Εργασίας

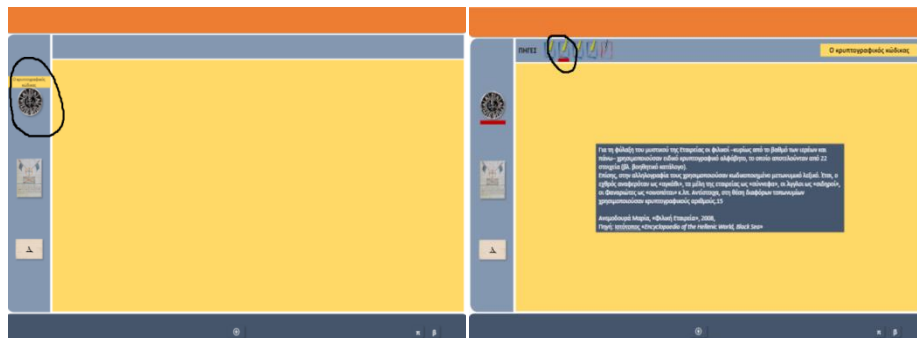
Ομάδα 4– Hackers

Δραστηριότητα : Μέσα από βίντεο και πηγές δημιουργήστε μία παρουσίαση PowerPoint με σκοπό να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας πληροφορίες σχετικά με τον κρυπτογραφημένο κώδικα που χρησιμοποιούσαν οι Φιλικοί.

- Παρακολουθήστε το βίντεο στην Επιφάνεια Εργασίας του Υπολογιστή με τίτλο «Αλφάβητο της Φιλικής Εταιρείας».
- Μέσα από τη μηχανή αναζήτησης της Google μπείτε στην ιστοσελίδα <http://ebooks.edu.gr/> και αναζητήστε το βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού ακολουθώντας τις παρακάτω ενέργειες : Αναζήτηση Goggle Chrome> ebooks edu> ΥΛΙΚΟ ΑΝΑ ΤΑΞΗ> ΣΤ'> διαδραστικά βιβλία μαθητή (εμπλουτισμένα html)> ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ- ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ (ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΟ). Στη μπάρα με τα περιεχόμενα του βιβλίου επιλέξτε την ενότητα «Η Μεγάλη Επανάσταση(1821-1830)» και κυλήστε τις σελίδες μέχρι να φτάσετε στη δεύτερη σελίδα τους μαθήματος που εξετάζουμε («Η Φιλική Εταιρεία»). Εκεί επιλέξτε το εικονίδιο , το οποίο βρίσκεται στο τέλος της πρώτης παραγράφου.
- Πατώντας το εικονίδιο θα εμφανιστεί στην οθόνη σας λογισμικό από τη σελίδα <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/11283>. Επιλέξτε το βελάκι που βρίσκεται κάτω δεξιά για να «εισέλθετε» στην εφαρμογή.

- Επιλέξτε τα παρακάτω:

Διαβάστε την πηγή που σας εμφανίστηκε.

Τέλος, χρησιμοποιήστε την ιστοσελίδα : <https://www.mixanitouxronou.gr/to-sinomotiko-lexilogio-tis-filikis-eterias-agkathi-itan-o-echthros-dendra-ta-toufekia-ke-pleonekte-i-ellines-empori-perioches-ke-prosopa-ichan-arithmous-i-spetses-ichan-to-5-ke-o-kolo/> για να εμπλουτίσετε τις πληροφορίες σας.

Με το υλικό που συγκεντρώσατε δημιουργήστε ένα αρχείο Microsoft Excel με πίνακες που θα περιλαμβάνουν αριθμούς και λέξεις που χρησιμοποιούνταν για την κρυπτογράφηση μαζί με τη σημασία τους. Οι πίνακες αυτοί θα είναι : α) με τα πρόσωπα της Φιλικής Εταιρίας, β) με τις περιοχές που δρούσαν οι Φιλικοί, γ) με ψευδώνυμα, δ) με διάφορες άλλες λέξεις που χρησιμοποιούσαν στο κρυπτογραφημένο τους λεξιλόγιο.

Στη συνέχεια δημιουργήστε εκφράσεις που θα βασίζονται στην κρυπτογράφηση της Φιλικής Εταιρείας, τις οποίες θα δώσετε στους συμμαθητές σας μαζί με τους πίνακες που θα δημιουργήσετε, ώστε να τις αποκρυπτογραφήσουν.

Πριν την παράδοση του υλικού στους συμμαθητές σας, κάντε μία σύντομη προφορική παρουσίαση για τον λόγο δημιουργίας του κρυπτογραφημένου κώδικα των Φιλικών και τα στοιχεία που περιλάμβανε.

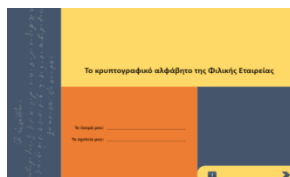
Αφού ολοκληρώσετε μπορείτε και εσείς να δημιουργήσετε ένα μυστικό

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 5 – Μυστικοί πράκτορες

Δραστηριότητα : Μέσα από βίντεο και πηγές παρουσιάστε στους συμμαθητές σας συμβολισμούς της Φιλικής Εταιρείας, τη διαδικασία αναγνώρισης καθώς και εφοδιαστικά που χρησιμοποιούσαν τα μέλη.

- Παρακολουθήστε το βίντεο στην Επιφάνεια Εργασίας του Υπολογιστή με τίτλο «Κανόνες της Φιλικής Εταιρείας».
- Μέσα από τη μηχανή αναζήτησης της Google μπείτε στην ιστοσελίδα <http://ebooks.edu.gr/> και αναζητήστε το βιβλίο της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού ακολουθώντας τις παρακάτω ενέργειες : Αναζήτηση Goggle Chrome> ebooks edu> ΥΛΙΚΟ ΑΝΑ ΤΑΞΗ> ΣΤ'> διαδραστικά βιβλία μαθητή (εμπλουτισμένα html)> ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ- ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ (ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΟ). Στη μπάρα με τα περιεχόμενα του βιβλίου επιλέξτε την ενότητα «Η Μεγάλη Επανάσταση(1821-1830)» και κυλήστε τις σελίδες μέχρι να φτάσετε στη δεύτερη σελίδα τους μαθήματος που εξετάζουμε («Η Φιλική Εταιρεία»). Εκεί επιλέξτε το εικονίδιο , το οποίο βρίσκεται στο τέλος της πρώτης παραγράφου.
- Πατώντας το εικονίδιο θα εμφανιστεί στην οθόνη σας λογισμικό από τη σελίδα <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/11283>. Επιλέξτε το βελάκι που βρίσκεται κάτω δεξιά για να «εισέλθετε» στην εφαρμογή.

- Μεταβείτε στην παρακάτω επιλογή και μελετήστε τις φωτογραφίες με τα διάφορα εφοδιαστικά της Φιλικής Εταιρείας. Μεταβείτε στις ιστοσελίδες που αναφέρονται ως πηγές και αποθηκεύστε τρεις φωτογραφίες με εφοδιαστικά στο φάκελο του υπολογιστή με τίτλο «Εφοδιαστικά Φιλικής Εταιρείας».

Με βάση τις πληροφορίες που δίνονται στο πρώτο μέρος του βίντεο («ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ») και με τη χρήση της παρακάτω φωτογραφίας, δημιουργήστε ένα έγγραφο Word στο οποίο θα παρουσιάζετε τους συμβολισμούς που χρησιμοποιεί η Φιλική Εταιρεία. Εκτυπώστε το και μοιράστε το στις υπόλοιπες ομάδες.

(πηγή <http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/gallery/001.html>)

Στη συνέχεια δυο μέλη από την ομάδα σας θα ετοιμάσουν μια αναπαράσταση αναγνώρισης δύο Φιλικών, όπως αναφέρεται στο βίντεο.

Στο τέλος, αναφερθείτε στα εφοδιαστικά και στη χρησιμότητά τους και με τη βοήθεια του προτζέκτορα προβάλλετε τις φωτογραφίες που αποθηκεύσατε στον

2^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με την εξέγερση στη Μολδοβλαχία, την κατάληξή της και την επιρροή που είχε στην Επανάσταση.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου : «Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Στ' Δημοτικού.

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Έχοντας ως βάση τα ιστορικά κείμενα και αξιοποιώντας παράλληλα τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία για την οργάνωση και τη δράση της *Φιλικής Εταιρείας*, προσεγγίζοντας με διαθεματικό τρόπο το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής και της Γεωγραφίας.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή : Το σενάριο είναι απαραίτητο να υλοποιηθεί σε *εργαστήριο υπολογιστών* καθώς οι μαθητές θα χωριστούν σε μικρές ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει διαφορετικό ρόλο χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικούς υπολογιστές για να ολοκληρώσει τις δραστηριότητες στα φύλλα εργασίας που θα τους δοθούν. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει βρει ήδη τις ιστοσελίδες και τις πηγές στις οποίες θα κατευθύνει τους μαθητές του και να τις έχει μελετήσει ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Επιπλέον, ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει ετοιμάσει τα φύλλα εργασίας που θα μοιράσει στις ομάδες.

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τον Windows καθώς και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να γνωρίζουν τα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να εντοπίζουν τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες στον χάρτη.
- Να γνωρίζουν τον ρόλο της Φιλικής Εταιρείας και τον σκοπό που είχε η οργάνωση.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες.
- Να καταλάβουν τους λόγους που οδήγησαν στην εξέγερση στη Μολδοβλαχία.
- Να αντιληφθούν τη σημασία που είχε η εξέγερση για την πορεία της Επανάστασης.
- Να μάθουν βιογραφικά στοιχεία σχετικά με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη.
- Να ανακαλύψουν την πορεία που ακολούθησε στη Μολδοβλαχία χωροχρονικά.
- Να μάθουν σημαντικά ιστορικά γεγονότα κατά την εξέλιξη της εξέγερσης στη Μολδοβλαχία.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με τον Ιερό Λόχο που έδρασε εκείνη την εποχή και τον Ιερό Λόχο που δρούσε κατά τα αρχαία χρόνια ή και κατά τον 20^ο αιώνα.
- Να μάθουν για τη συμμετοχή του Ιωάννη Φαρμάκη και του Γιωργάκη Ολύμπιου.
- Να μάθουν τη σημασία της λέξης «επίτροπος» μέσα σε διαφορετικά ιστορικά πλαίσια.
- Να μπορούν να επεξεργαστούν ιστορικές πηγές.
- Να μπορούν να χρησιμοποιούν πρότερες ιστορικές γνώσεις τους.
- Να αντιληφθούν την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων και να πληροφορηθούν σχετικά με τον Μέτερνιχ.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας:

- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.
- Να μπορούν να αποδώσουν διαφορετικές σημασίες μιας έννοιας.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να μπορούν να εντοπίσουν την πορεία του Αλέξανδρου Υψηλάντη στον χάρτη.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.
- Να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 1 διδακτική ώρα

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: Ομαδοσυνεργατική, διερευνητική μέθοδος, μάθηση μέσω ανακάλυψης, καθοδηγούμενη μάθηση, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση, διάλογος.

2.1)Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση των λογισμικών, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2)Το προτεινόμενο σενάριο: Η διδασκαλία του μαθήματος προτείνεται να ξεκινήσει με βίντεο - αποσπάσματα από την εκπομπή η Μηχανή του Χρόνου, «Η Φιλική Εταιρεία και η άγνωστη δράση της» (41'00"-42'59", 43'44"-44'24") στον προτζέκτορα, ώστε να γίνει σύνδεση με τα προηγούμενα καθώς και εισαγωγή στο νέο κεφάλαιο που θα διδαχθεί. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός διαβάζει την πρώτη παράγραφο του σχολικού βιβλίου³⁰⁷ και με βάση όσα ακούστηκαν γίνεται συζήτηση στην τάξη για τους λόγους έναρξης της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία.

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε πέντε ομάδες³⁰⁸. Οι πρώτες δύο ομάδες έχουν τον τίτλο «Βιογράφοι». Η κοινή εργασία και στις δύο είναι η εύρεση πληροφοριών με τη βοήθεια του διαδικτύου για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Σε δεύτερο χρόνο η πρώτη θα πρέπει να επεξεργαστεί τη λέξη «Επίτροπος», να βρει διαφορετικές σημασίες που έχει και να καταγράψει δύο από αυτές. Η δεύτερη ομάδα θα πρέπει να επεξεργαστεί απόσπασμα από την Προκήρυξη του Υψηλάντη. Η επόμενη ομάδα ονομάζεται «Στρατηγοί». Αυτή επιφορτίζεται με δραστηριότητες που αφορούν την πορεία που ακολούθησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης. Οι επόμενες δύο ομάδες ονομάζονται «Ιστορικοί». Η πρώτη ομάδα των Ιστορικών ανακαλύπτει το τέλος του Υψηλάντη και επεξεργάζεται πηγές σχετικά με την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων. Η τελευταία ομάδα πρέπει να βρει πληροφορίες σχετικά με τον Ιερό Λόχο και τη συμμετοχή του Γιωργάκη Ολύμπιου και του Ιωάννη Φαρμάκη στην εξέγερση.

Με βάση της πληροφορίες και τις πηγές που επεξεργάστηκαν οι ομάδες βοηθούν στην εξέλιξη και τη διδασκαλία του μαθήματος. Αρχικά, παρουσιάζουν προφορικά την εργασία τους οι ομάδες των «Βιογράφων». Στη συνέχεια οι «Στρατηγοί» παρουσιάζουν την πορεία του Υψηλάντη με τη παράλληλα παρουσίαση στον προτζέκτορα του χάρτη που απαιτείται και τέλος, οι ομάδες των «Ιστορικών» παραθέτουν τα ιστορικά στοιχεία που εντόπισαν. Το μάθημα τελειώνει με προβολή αποσπάσματος από τη Μηχανή του Χρόνου (44'23"-45'33"), το οποίο

---

³⁰⁷ Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σ. 79.

³⁰⁸ Το σενάριο, καθώς δεν εφαρμόζεται σε πραγματική τάξη, λαμβάνουμε σαν υπόθεση ότι η σχολική τάξη στην οποία απευθύνεται αποτελείται από 20 παιδιά..

χρησιμοποιείται για εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την εξέγερση στη Μολδοβλαχία.

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Οι μαθητές μπορούν να επεξεργαστούν το οπτικό υλικό που περιλαμβάνεται στο σχολικό βιβλίο. Επίσης, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ιστορική γραμμή των γεγονότων με το λογισμικό της ιστοσελίδας <https://www.timetoast.com/>. Αξιολόγηση πραγματοποιείται μέσα από την παρατήρηση του δασκάλου και την καταγραφή των αντιδράσεων των μαθητών. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους ίδιους τους μαθητές κατά τη διαδικασία επεξεργασίας των φύλλων εργασίας, καθώς και μέσα από τις παρουσιάσεις τους τόσο με τον διάλογο που θα δημιουργηθεί σχετικά με το περιεχόμενό τους όσο και με τις απόψεις των παιδιών όσο αφορά δυσκολίες που προέκυψαν και δραστηριότητες που τους άρεσαν.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ:

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο Δασκάλου Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 65-67.

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 78-81.

[https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-](https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths)

[oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths](https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths)

http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=

http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B5%CF%80%CE%AF%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%82&dq=

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/xartes/lpsilantis.htm>

https://www.google.com/search?q=%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%B4%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%B1%CF%87%CE%AF%CE%B1+%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82+1821&rlz=1C1GCEA_enGR827GR827&sxsrf=ACYBGNRZJc2KpzebEFWvtMe2clF6S1_SaQ:1577727867627&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKewjEoeio9t3mAhpVpzMQBHRJnC9EQ_AUoAnoECAwQBA&biw=1366&bih=625#imgc=wMHUBUOgvKbqWM:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F114/744/4870,22247/>

<https://www.mixanitouxronou.gr/metternich-o-afstriakos-kagkelarios-poupolemise-tous-ellines/>

<https://artviews.gr/%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%82%CE%BB%CF%8C%CF%87%CE%BF%CF%82-%CE%B8%CE%B7%CE%B2%CF%8E%CE%BD/>

[http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=126#prettyPhoto\[mixed\]/3/](http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=126#prettyPhoto[mixed]/3/)

[http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=126#prettyPhoto\[mixed\]/1/](http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?subpoint=126#prettyPhoto[mixed]/1/)

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 1 -Βιογράφοι

- Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths> διαβάστε τις πρώτες επτά σειρές του κειμένου και συμπληρώστε τα κενά ώστε να δημιουργήσετε την «ταυτότητα» του Αλέξανδρου Υψηλάντη.

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Ημερομηνία και τόπος γέννησης: .....

Ημερομηνία και τόπος θανάτου:.....

Αξίωμα στη ρώσικη φρουρά:.....

Πόλεμος που διακρίθηκε:.....

Έτος και μάχη που χάνει το χέρι του:.....

Θέση στη Φιλική Εταιρεία και ημερομηνία ανάληψής της:
.....

- Διαβάζοντας το κείμενο απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:
Τι σήμαινε ο τίτλος *Επίτροπος* στα βυζαντινά χρόνια; Γιατί δόθηκε αυτός ο τίτλος στον Υψηλάντη;

- Μεταβείτε στην ιστοσελίδα http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=, αναζητήστε τη σημασία της λέξης «επίτροπος» και γράψτε δύο παραδείγματα προτάσεων που θα αποδίδουν διαφορετικό νόημα στη λέξη από αυτό που είχε τη βυζαντινή περίοδο.

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 2- Βιογράφοι

- Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths> διαβάστε τις πρώτες επτά σειρές του κειμένου και συμπληρώστε τα κενά ώστε να δημιουργήσετε την «ταυτότητα» του Αλέξανδρου Υψηλάντη.

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Ημερομηνία και τόπος γέννησης: .....

Ημερομηνία και τόπος θανάτου:.....

Αξίωμα στη ρώσικη φρουρά:.....

Πόλεμος που διακρίθηκε:.....

Έτος και μάχη που χάνει το χέρι του:.....

Θέση στη Φιλική Εταιρεία και ημερομηνία ανάληψής της:
.....

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στις 24 Φεβρουαρίου κυκλοφόρησε προκήρυξη με τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος». Διαβάστε ένα μέρος της και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις

Ας καλέσωμεν λοιπόν εκ νέου, ω Ανδρείοι και μεγαλόψυχοι Έλληνες, την ελευθερίαν εις την κλασικήν γην της Ελλάδος! Ας συγκροτήσωμεν μάχην μεταξύ του Μαραθώνος και των Θερμοπυλών! Ας πολεμήσωμεν εις τους τάφους των Πατέρων μας, οι οποίοι, διά να μας αφήσωσιν ελευθέρους, επολέμησαν και απέθανον εκεί! Το αίμα των τυράννων είναι δεκτόν εις την σκιάν του Επαμεινώνδου Θηβαίου και του Αθηναίου Θρασυβούλου, οίτινες κατετρόπωσαν τους τριάκοντα τυράννους, εις εκείνας του Αρμοδίου και Αριστογείωνος, οι οποίοι συνέτριψαν τον Πεισιστρατικόν ζυγόν, εις εκείνην του Τιμολέοντος, όστις απεκατέστησε την ελευθερίαν εις την Κόρινθον και τας Συρακούσας, μάλιστα εις εκείνας του Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους, του Λεωνίδου και των τριακοσίων, οίτινες κατέκοψαν τοσάκις τους αναριθμήτους στρατούς των βαρβάρων Περσών, των οποίων τους βαρβαροτέρους και ανανδροτέρους απογόνους πρόκειται εις ημάς σήμερον, με πολλά μικρόν κόπον, να εξαφανίσωμεν εξ ολοκλήρου.

Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι η Πατρίς Μάς Προσκαλεί!

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Την 24ην Φεβρουαρίου 1821, Εις το γενικόν στρατόπεδον του Ιασίου».

Ποιες μάχες της αρχαιότητας αναφέρει στην προκήρυξή του ο Αλέξανδρος Υψηλάντης. Ποια ήταν η έκβασή τους; Ποιον εχθρό πολεμούσαν οι Έλληνες τότε και για ποιο λόγο;

.....

.....

.....

.....

.....

Σε ποια ιστορικά πρόσωπα αναφέρεται; Γνωρίζετε κάποια αυτά και τι ρόλο διαδραμάτισαν ;

.....

.....

.....

.....

Γιατί πιστεύετε ότι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης χρησιμοποιεί αυτά τα ιστορικά παραδείγματα; Τι προσπαθεί να πετύχει;

.....

.....

.....

.....

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 3- Στρατηγοί

Με βάση το παρακάτω κείμενο από το σχολικό βιβλίο και τον διαδραστικό χάρτη στη σελίδα <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/xartes/ipsilantis.htm> καταγράψτε την πορεία που ακολούθησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης όταν ξεκίνησε την Επανάσταση τον Φεβρουάριο του 1821 στη Μολδοβλαχία.

Υπολογίζοντας στη ρωσική βοήθεια, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πέρασε τον Φεβρουάριο του 1821 τον ποταμό *Προύθο* και μπήκε στη Μολδαβία. Η Επανάσταση άρχισε και οι πρώτες δυσκολίες έκαναν την εμφάνισή τους. Τότε ο Υψηλάντης με τους περίπου 2.000 άντρες που συγκέντρωσε, στράφηκε προς το *Βουκουρέστι*. Στις 24 Φεβρουαρίου ο Υψηλάντης κυκλοφόρησε *προκήρυξη* με τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» και κάλεσε στα όπλα τους Έλληνες της περιοχής. Λίγες ημέρες αργότερα οι επαναστάτες κατέλαβαν το Βουκουρέστι, αλλά τελικά αποσύρθηκαν στα ορεινά αναμένοντας τις εξελίξεις.

Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία καταδικάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις καθώς και από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ο οποίος ενήργησε υπό την πίεση των Τούρκων. Αλλά και ο τσάρος της Ρωσίας καθαίρεσε τον Υψηλάντη από το αξίωμα του αξιωματικού του ρωσικού στρατού και έδωσε άδεια στα οθωμανικά στρατεύματα να εισβάλουν στην περιοχή.

Ο Υψηλάντης, με μερικές χιλιάδες πεζούς και λιγοστούς ιππείς, αντιμετώπισε τον πολυάριθμο οθωμανικό στρατό, που κινήθηκε εναντίον του, σε πολλές μάχες. Η αποφασιστικότερη από τις μάχες αυτές δόθηκε τον Ιούνιο του 1821 στο χωριό Δραγατσάνι και τελείωσε με ήττα των Ελλήνων. Ιδιαίτερα ο Ιερός Λόχος, το στρατιωτικό σώμα που αποτελούνταν από εθελοντές Έλληνες σπουδαστές των παραιοκίων, έχασε περισσότερα από τα μισά μέλη του.

Καταδιωκόμενος ο Υψηλάντης, πέρασε στην Αυστρία μαζί με τον Κοζανίτη υπασπιστή του Γεώργιο Λασσάνη, μερικούς αξιωματικούς και αρκετούς στρατιώτες. Άλλοι Έλληνες αντιστάθηκαν με επιτυχία στο Σκουλένι αλλά τελικά διαλύθηκαν, ενώ περίπου 100 κατόρθωσαν να φτάσουν πεζοπορώντας στην Ελλάδα. Οι αρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος νικήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1821 πολεμώντας εναντίον των Τούρκων. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος και οι συμπολεμιστές του ανατινάχθηκαν στη μονή Σέκου, για να μην πιαστούν αιχμάλωτοι.

Μαζί με την καταγραφή του των περιοχών που πέρασε και την ημερομηνία που αντιστοιχεί σε κάθε μία καταγράψτε σύντομα σημαντικά γεγονότα.

.....

↓

.....

↓

.....

↓

.....

↓

.....

↓

.....

↓

.....

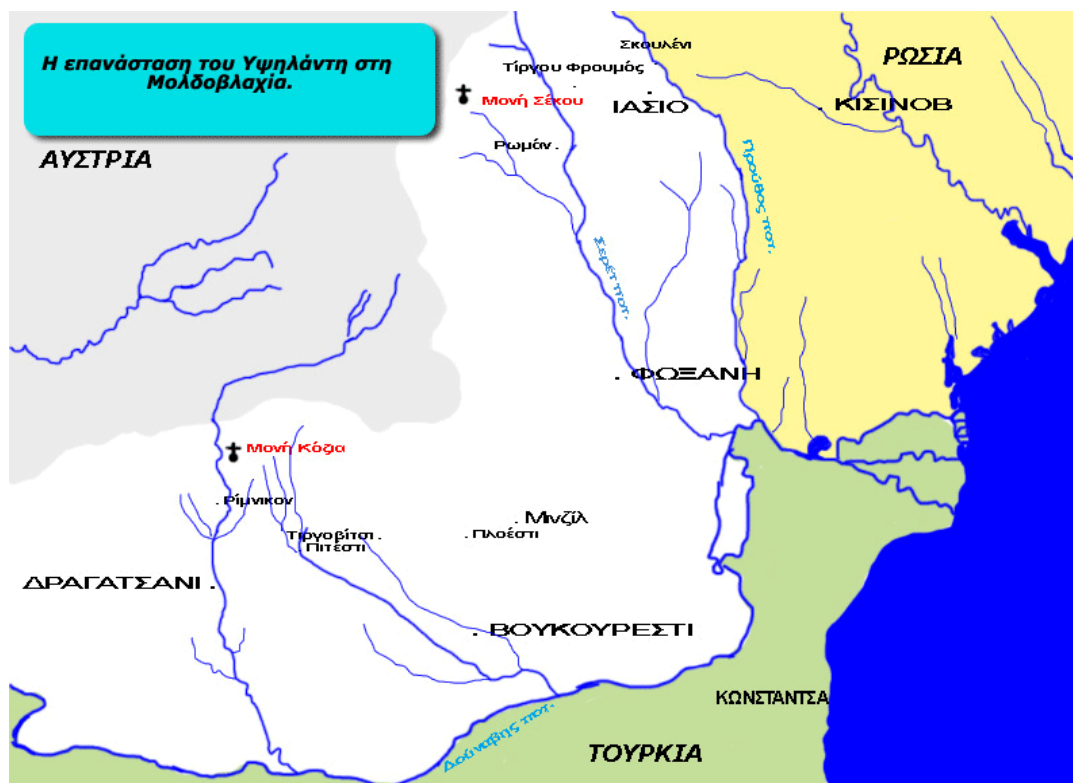
↓

.....

↓

.....

- Με τη βοήθεια της παρακάτω φωτογραφίας, η οποία θα προβληθεί στον προτζέκτορα, προετοιμαστείτε για να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας την πορεία του Αλέξανδρου Υψηλάντη στο χάρτη και να τους πληροφορήσετε σχετικά με τα σημαντικά γεγονότα και τις εξελίξεις της εξέγερσης.

309

³⁰⁹ Στιγμιότυπο από τον διαδραστικό χάρτη της ιστοσελίδας : <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/xartes/Ipsilantis.htm>

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 4- Ιστορικοί

- Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths> διαβάστε το κείμενο και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις :

Τι συνέβη στον Αλέξανδρο Υψηλάντη μετά τη μάχη στο Δραγατσάνι;

.....

.....

.....

Ποιο ήταν το τέλος του ;

.....

.....

.....

Τι εννοεί το κείμενο όταν χρησιμοποιεί τη φράση «σκληρή «μετερνικική» πολιτική απέναντι σε επαναστάτες» ; Για να βοηθηθείτε επισκεφτείτε την ιστοσελίδα <https://www.mixanitouxronou.gr/metternich-o-afstriakos-kagkelarios-pou-polemise-tous-ellines/>.

.....

.....

.....

.....

Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία καταδικάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις καθώς και από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ο οποίος ενήργησε υπό την πίεση των Τούρκων. Αλλά και ο τσάρος της Ρωσίας καθαίρεσε τον Υψηλάντη από το αξίωμα του αξιωματικού του ρωσικού στρατού και έδωσε άδεια στα οθωμανικά στρατεύματα να εισβάλουν στην περιοχή.

Διαβάζοντας και την παραπάνω παράγραφο από το σχολικό σας βιβλίο, ποια πολιτική επικρατούσε εκείνη την περίοδο απέναντι στις επαναστάσεις και ποιοι την υποστήριζαν;

.....

.....

.....

Γιατί πιστεύετε ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' καταδίκασε την επανάσταση;

.....

.....

.....

Φύλλο Εργασίας

Ομάδα 5- Ιστορικοί

Ένα από τα στρατιωτικά σώματα που συμμετείχαν στην εξέγερση της Μολδοβλαχίας ήταν ο «Ιερός Λόχος».

- Επισκεφθείτε τη σελίδα <https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/epifanh-melh-ths-oikogeneias/proswpa-biografies/9-aleksandros-k-ypshlanths> και ανακαλύψτε γιατί δόθηκε αυτή η ονομασία. Στη συνέχεια αφού πάρετε πληροφορίες από το κείμενο στην ιστοσελίδα <https://artviews.gr/%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%82%CE%BB%CF%8C%CF%87%CE%BF%CF%82-%CE%B8%CE%B7%CE%B2%CF%8E%CE%BD/> (διαβάστε την 4^η και 5^η παράγραφο), γράψτε ένα σύντομο ορισμό για τον Ιερό Λόχο της αρχαιότητας και έναν για τον Ιερό Λόχο που δημιουργήθηκε στην εξέγερση της Μολδοβλαχίας. Για τον δεύτερο αντλήστε πληροφορίες από την πρώτη ιστοσελίδα καθώς και από την ακόλουθη πηγή:

1821 Η γέννηση ενός κράτους-έθνους

«Την 1η Μαρτίου του 1821 ο Υψηλάντης ξεκίνησε με τους άνδρες του για το Βουκουρέστι. Στη Φωξάνη, στα σύνορα Βλαχίας και Μολδαβίας, συγκρότησε τον Ιερό Λόχο, ένα στρατιωτικό σώμα από ιδεολόγους νεαρούς Έλληνες, κυρίως φοιτητές στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, οι οποίοι είχαν συγκινηθεί από τα κηρύγματα περί ελευθερίας. [...]

Τα νέα από τη δράση του Υψηλάντη έφτασαν γρήγορα στην Κωνσταντινούπολη. "Συνεκέντρωσε περί εαυτών μερικά ερπετά και αρξάμενος της αποστασίας και επαναστάσεως ήλθεν εις την Μολδαβίαν και εξήγειρε τους ραγιάδες εις επανάστασιν [...] ευρών ως κατάλληλον την ευκαιρίαν να θέση εις εφαρμογήν τα καταχθόνια και προδοτικά σχέδιά του", αναφερόταν σε αυτοκρατορικό έγγραφο προς τους μεγάλους βεζίρηδες της Ρούμελης. Ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ ζήτησε εξηγήσεις από τον Ρώσο πρεσβευτή, ταυτόχρονα δε συγκέντρωσε ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις για να καταστείλει την ανταρσία. Σε ένα άλλο επίπεδο, επιδίωξε και τελικά πέτυχε τον αφορισμό του Υψηλάντη και του κινήματός του από τον πατριάρχη Γρηγόριο Ε', στις 23 Μαρτίου 1821.»

4/5

Μιχαηλίδης Ι., 1821 Η γέννηση ενός κράτους-έθνους. Ο Αγώνας των Ελλήνων, ΣΚΑΪ-Βιβλίο, Αθήνα 2010, σ.27.

.....

.....

.....

.....

.....

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και απαντήστε στις ερωτήσεις:

Η Ελληνική Επανάσταση

«Στη Μονή Σέκου γράφτηκε ο τραγικός επίλογος των επαναστατικών γεγονότων της Μολδοβλαχίας. Αποκλεισμένοι εκεί ο Γιωργάκης Ολύμπιος και ο Ιωάννης Φαρμάκης έγραψαν μαζί με τα παλικάρια τους μια από τις πιο ένδοξες σελίδες του Αγώνος. Ο Ολύμπιος, όταν οι Τούρκοι μπόρεσαν να μπουν μέσα στο κωδωνοστάσιο, όπου βρισκόταν με τους συμπολεμιστές του, έβαλε φωτιά σε ένα βαρέλι με πυρίτιδα και τινάχθηκαν όλοι στον αέρα, Έλληνες και Τούρκοι. Ο Φαρμάκης αντιστάθηκε μέσα στη Μονή για 14 ακόμη ημέρες με τους άνδρες του, αλλά στις 23 Σεπτεμβρίου 1821 αναγκάστηκε να παραδοθή. Οδηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου αποκεφαλίστηκε, αφού βασανίστηκε.»

2/5

Δεσποτόπουλος Α., «Η Ελληνική Επανάσταση (1821-1830)» στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ.ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σ.69.

Τι γνωρίζετε για τους Γιωργάκη Ολύμπιο και ο Ιωάννη Φαρμάκη; Ποια η συμμετοχή τους στην εξέγερση;

.....

.....

Εξηγήστε τη φράση «τραγικός επίλογος».

.....

.....

.....

3^ο ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

1. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Με τη χρήση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ, οι μαθητές ανακαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της ελληνικής επανάστασης στην Πελοπόννησο.

1.1) Τίτλος διδακτικού σεναρίου : «Η Επανάσταση στην Πελοπόννησο»

1.2) Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία, ΤΠΕ, Νεοελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία

1.3) Τάξη στην οποία απευθύνεται: Στ' Δημοτικού.

1.4) Αντιστοίχιση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: Το διδακτικό σενάριο βρίσκεται σε συμφωνία με τους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του ΑΠΣ του μαθήματος της Ιστορίας. Έχοντας ως βάση τα ιστορικά κείμενα και αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ, οι μαθητές ερευνούν και ανακαλύπτουν περισσότερα στοιχεία για την έναρξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, την πορεία της, τις αντιδράσεις Ελλήνων και Τούρκων, προσεγγίζοντας ταυτόχρονα το ιστορικό υλικό με διαθεματικό τρόπο, όπως προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, καθώς επιχειρείται σύνδεση με τις γνωστικές περιοχές της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Πληροφορικής και της Γεωγραφίας.

1.5) Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

Γνωστικά προαπαιτούμενα :

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να διαθέτουν βασικές δεξιότητες και γνώσεις σχετικά με τον χειρισμό του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τον Windows καθώς και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- Να γνωρίζουν τα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να γνωρίζουν τι είναι οι προεστοί, οι πρόκριτοι και η Υψηλή Πύλη.
- Να εντοπίζουν την Πελοπόννησο στον χάρτη.
- Να γνωρίζουν την εξέλιξη του σχεδίου της Φιλικής Εταιρείας και την έκβαση της εξέγερσης στη Μολδοβλαχία.

Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή :

- Φύλλα Εργασίας ξεχωριστά για κάθε ομάδα
- Διαδικτυακές εφαρμογές: μηχανές αναζήτησης, διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1.6) Διδακτικοί στόχοι:

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες.
- Να κατανοήσουν τη στρατηγική σημασία έναρξης της Επανάστασης στην Πελοπόννησο.
- Να γνωρίσουν την κατάσταση που επικρατούσε πριν από το ξέσπασμα της Επανάστασης.

- Να γνωρίσουν προσωπικότητες που συνέβαλαν και συμμετείχαν ενεργά στην έναρξη του Αγώνα και συγκεκριμένα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του Παλαιών Πατρών Γερμανού.
- Να γνωρίσουν την προσωπικότητα του Δημήτριου Υψηλάντη.
- Να αντιληφθούν τους λόγους που υπήρχε περισσότερο πρόσφορο έδαφος για την έναρξη της Επανάστασης αυτή τη φορά.
- Να γνωρίσουν τα κοινωνικά στρώματα που συμμετείχαν στην έναρξη της Επανάστασης.
- Να αντλήσουν πληροφορίες για τις ενέργειες των Ελλήνων και των Τούρκων και τη πολεμική συμπεριφορά που υιοθέτησαν και οι δύο πλευρές και τις απώλειες που σημειώθηκαν με τις συγκρούσεις και τις μάχες που δόθηκαν.
- Να γνωρίσουν για την ύπαρξη διάφορων κάστρων στην Πελοπόννησο και κυρίως για το κάστρο της Μονεμβασιάς.
- Να γνωρίσουν τον μύθο της Αγίας Λαύρας.
- Να μάθουν για τις πηγές που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί.
- Να επεξεργάζονται ιστορικά πηγές και ιστορικά κείμενα.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας:

- Να είναι ικανοί να επιλέγουν πληροφορίες από κείμενα και να τις ενσωματώνουν στις γραπτές εργασίες τους.
- Να μάθουν να συμπεριλαμβάνουν βιβλιογραφία στις εργασίες τους.

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας:

- Να μπορούν να εντοπίσουν τις περιοχές της Πελοποννήσου που δόθηκαν μάχες με την έναρξη του Αγώνα.

Ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών:

- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως πηγές μάθησης και να έλθουν σε επαφή με ιστορικές πηγές.
- Να εξοικειωθούν με την περιήγηση και την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

- Να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να είναι σε θέση να παρουσιάζουν τις ιστορικές τους γνώσεις είτε σε γραπτό κείμενο είτε με τον προφορικό τους λόγο.
- Να καλλιεργήσουν το πνεύμα συνεργασίας και επικοινωνίας με τους συμμαθητές και το δάσκαλό τους.
- Να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να μπορούν να παρατηρούν, να μελετούν και να εξάγουν συμπεράσματα.
- Να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα.

1.7) Εκτιμώμενη διάρκεια σεναρίου: 1 διδακτική ώρα

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θεωρητική προσέγγιση: Το διδακτικό σενάριο βασίζεται στις παιδαγωγικές θεωρίες του εποικοδομισμού και του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Μεθοδολογική προσέγγιση: καθοδηγούμενη μάθηση, διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, βιωματική μάθηση, διάλογος

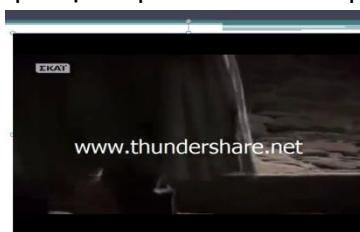
2.1) Διδακτική προσέγγιση με ΤΠΕ: Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται από όλο το δυναμικό της τάξης για να εξερευνήσουν διαφορετικές προεκτάσεις του ιστορικού μαθήματος με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Προβλήματα μπορεί να δημιουργηθούν είτε λόγω της απειρίας όσο αφορά τη χρήση του διαδικτύου, είτε λόγω της δυσκολίας συνεργασίας των παιδιών είτε λόγω προβλημάτων σύνδεσης και λειτουργίας των υπολογιστών.

2.2) Το προτεινόμενο σενάριο: Η διδασκαλία του μαθήματος ξεκινά με αρχείο PowerPoint του δασκάλου το οποίο περιλαμβάνει αποσπάσματα βίντεο από την εκπομπή του τηλεοπτικού ντοκιμαντέρ του καναλιού Σκάι «1821». Το PowerPoint συνοδεύεται από ένα φύλλο εργασίας, κοινό για όλους τους μαθητές, το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν την κατανόηση των αποσπασμάτων και δραστηριότητες που θα πρέπει να ολοκληρώσουν με τη χρήση του διαδικτύου ή με την επεξεργασία παραγράφων από το σχολικό βιβλίο που θα βρίσκονται στο φύλλο. Οι μαθητές θα χωριστούν σε ομάδες των δύο ατόμων για να συνεργάζονται στις δραστηριότητες που απαιτούν χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Με τη δημιουργία του φύλλου εργασίας επιθυμείται η ενεργή συμμετοχή των μαθητών και όχι η απλή παρακολούθηση του βίντεο. Πιο συγκεκριμένα η πορεία διδασκαλίας έχει ως εξής: Έναρξη παρουσίασης PowerPoint και προβολή διαφάνειας με χάρτη της Πελοποννήσου και στη συνέχεια προβολή αποσπάσματος βίντεο (4' 26''- 8' 22''). Η εικόνα με τον χάρτη της Πελοποννήσου μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για να εντοπίσουν οι μαθητές της περιοχές που δόθηκαν μάχες.

Στο σημείο αυτό συμπληρώνεται το πρώτο μέρος από το φύλλο εργασίας και πραγματοποιείται συζήτηση σχετικά με τις απαντήσεις των μαθητών και παρουσίαση των πληροφοριών που εντόπισαν.

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (9' 00''- 9' 37'').

Συμπλήρωση δεύτερου μέρους από το φύλλο εργασίας και συζήτηση των μαθητών. Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (10' 19''-15' 03'').

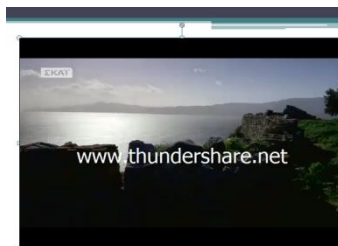
Συμπλήρωση τρίτου μέρος από το φύλλο εργασίας και συζήτηση σχετικά με το βίντεο και τις απαντήσεις που δόθηκαν.

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (17' 37"-19' 15").

Ενασχόληση με το τέταρτο μέρος από το φύλλο εργασίας. Αφού οι μαθητές ολοκληρώσουν τις δραστηριότητες παρουσιάζουν στην τάξη τα ευρήματά τους και πραγματοποιείται σχετική συζήτηση.

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (21' 15"-22' 09").

Συμπλήρωση του πέμπτου μέρους από το φύλλο εργασίας και παρουσίαση των πληροφοριών που αναζητήθηκαν από τους μαθητές.

Συνέχεια PowerPoint με προβολή επόμενου αποσπάσματος (22' 27"-23' 07"), διαφάνειας με ερωτήσεις σχετικές με το βίντεο με σκοπό να πραγματοποιηθεί συζήτηση μεταξύ των μαθητών και του δασκάλου και τέλος διαφάνειας με παράγραφο από το σχολικό βιβλίο που συνδέεται με το βίντεο.

	Τι συμβαίνει κατά την παράδοση των κάστρων; Ποιο κάστρο βρίσκεται υπό πολιορκία;	πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Πολιορκία_της_Τριπολιτσάς Με την εξάντληση της Επανάστασης σε ολόκληρη την Πελοπόννησο φάνηκε ότι χρειαζόταν ένα συντονισμένο σχέδιο, καθώς δεν αρκούσε ο πρωϊνός των σπαραγγιών, που παλαιότεροι χωριά να έχουν επαφή μεταξύ τους. Την ηγεσία των ενόπλων ανέλαβε τότε ο Κολοκοτρώνης. Αυτός έκανε αναγκαία για την επιτυχία της Επανάστασης την κατάληψη της Τριπολιτσάς, που ήταν το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της Πελοποννήσου, κι έπειτα των υπολοίπων ορεινών.

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (26' 43"-27' 45") και διαφάνειας με ερωτήσεις που αφορούν το βίντεο με σκοπό δημιουργίας προβληματισμού και συζήτησης στην τάξη σχετικά με τις ενέργειες τόσο των Ελλήνων όσο και των Τούρκων με το ξέσπασμα της Επανάστασης.

	Ποια είναι η Υψηλή Πύλη; Πώς αντιδρά ο Σουλτάνος στις σφαγές των Τούρκων ;

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (30' 20"-30' 44") και διαφάνειας με ερώτηση βασισμένη στο βίντεο με στόχο να γίνει σύντομη συζήτηση σχετικά πηγές που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί.

	Από πού επιβεβαιώνεται η πρόθεση της οθωμανικής κυβέρνησης να ενεργήσει σκληρά εναντίον των Επαναστατημένων Ελλήνων ;

Συνέχεια PowerPoint και προβολή επόμενου αποσπάσματος (32' 28"-33' 26") και διαφάνειας με ερώτηση που αναφέρεται στο βίντεο με στόχο μια συζήτηση γύρω από τα αποτελέσματα των συγκρούσεων όσο αφορά τις απώλειες του πληθυσμού.

	Ποιες είναι οι απώλειες της Επανάστασης ;

2.3) Επέκταση- Αξιολόγηση: Το σενάριο μπορεί να επεκταθεί με επεξεργασία των πηγών του σχολικού βιβλίου και του τμήματος «Ματιά στο παρελθόν» στο οποίο γίνεται αναφορά στο Συνέδριο της Βερόνας. Επιπλέον, οι μαθητές θα μπορούσαν να ασχοληθούν περισσότερο με το μύθο της Αγίας Λαύρας εντοπίζοντας τους τις αντικρουόμενες απόψεις. Έχοντας ως αφορμή αυτό τον μύθο θα μπορούσαν να εργαστούν και να μελετήσουν κι άλλους μύθους της Ελληνικής Ιστορίας. Τέλος, θα μπορούσαν να κατασκευάσουν ένα χάρτη με τα γεγονότα της Επανάστασης που έχουν διδαχθεί μέχρι τώρα.

Αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί μέσα από την παρατήρηση του δασκάλου και την καταγραφή των αντιδράσεων των μαθητών. Παράλληλα, πραγματοποιείται διαμορφωτική αξιολόγηση από τους ίδιους τους μαθητές κατά την επεξεργασία των φύλλων εργασίας καθώς και μέσα από τη συζήτηση που θα προκύψει από το υλικό που επεξεργάζονται και από την προβολή του PowerPoint.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ:

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο Δασκάλου Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 68-70.

Ι. Κολιόπουλος, Ι. Μιχαηλίδης, Α. Καλλιανιώτης, Χ. Μηνάογλου, *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο μαθητή Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος, σσ. 82- 85.

<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/protag/index.html>

<https://www.kastra.eu/fndplpgr.php>

<http://users.sch.gr/maritheodo/1821/a32.htm>

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enGR827GR827&sxsrf=ACYBGNTLNbNblBwUK2WJti37nw0yvKW08w:1577801965645&q=%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82+%CF%84%CF%81%CE%B9%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%83%CE%AC&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjFtMCtiuDmAhWjwqYKHZAiCHMQsAR6BAGKEAE#imgsrc=vdo4Xx3y6OxxmM:

<https://www.mixanitouxronou.gr/tin-25i-martiou-o-paleon-patron-germanos-itan-stin-patra-ke-ochi-stin-agia-lavra/>

<https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/sylloges/proswpa/24-dhmhtrios-k-ypshlanths>

Φύλλο Εργασίας

ΒΙΝΤΕΟ – ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Απαντήστε στις ερωτήσεις:

- 1) Επίλεξε τη σωστή απάντηση. Σε ποιο μέρος έγινε η σύσκεψη που αναφέρεται στην αρχή του βίντεο;
  - i. Στη Βοστίτσα αρχές Ιανουαρίου
  - ii. Στη Βόνιτσα τέλος Ιανουαρίου
  - iii. Στη Βοστίτσα τέλος Ιανουαρίου
  - iv. Στη Βόνιτσα αρχές Ιανουαρίου

- 2) Ποιο γεγονός δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την έναρξη της Επανάστασης με βάση το βίντεο;

.....
.....

- 3) Με βάση και την παράγραφο από το σχολικό βιβλίο γράψτε σύντομα τους λόγους που η Πελοπόννησος αποτελεί την περιοχή έναρξης της Επανάστασης.

Η επιλογή της Πελοποννήσου ως μιας από τις βασικές περιοχές όπου θ' άρχιζε η Επανάσταση του 1821, δεν ήταν τυχαία, καθώς σ' αυτήν οι Έλληνες υπερεπέρωσαν αριθμητικά. Επίσης, αρκετοί ένοπλοι Τούρκοι της Πελοποννήσου είχαν μετακινηθεί στην Ήπειρο για να πολεμήσουν τον Αλή Πασά. Άλλοι ευνοϊκοί παράγοντες ήταν το ορεινό έδαφος της, η απόστασή της από την Κωνσταντινούπολη και ιδίως η ευρεία εξάπλωση της Φιλικής Εταιρείας στους προκρίτους και τους κληρικούς του τόπου.

✓
✓
✓
✓

- 4) Α) Ποια προσωπικότητα αναδεικνύεται στο τέλος του βίντεο; Επισκεφτείτε τη σελίδα <http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/protag/index.html> και συμπληρώστε σύντομα βιογραφικά του στοιχεία που αντιστοιχούν στις παρακάτω χρονολογίες:

1770:.....
1807: .....
1818: .....
1821:.....
1843: .....

Β) Ποιοι ήταν οι προεστοί με τους οποίους συνεργάστηκε;

.....
.....

BINTEO – ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Στα τέλη του 1820 και στις αρχές του 1821 οι Φιλικοί Παπαφλέσσας και Κολοκοτρώνης έφτασαν στην Πελοπόννησο και συνεργάστηκαν με τους πρόκριτους και τους αρχιερείς της περιοχής για το συντονισμό του Αγώνα. Ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δίκαιος ή Παπαφλέσσας διέτρεξε την ύπαιθρο, μεταφέροντας με ενθουσιασμό το μήνυμα της Μεγάλης Επανάστασης και της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού. Ο οπλαρχηγός Θεόδωρος Κολοκοτρώνης πάλι, παλιός κλέφτης και αξιωματικός βρετανικών και γαλλικών στρατιωτικών σωμάτων στα Επτάνησα, πέρασε στη Μάνη ξεσηκώνοντας τους Έλληνες.

Με βάση το βίντεο και το παραπάνω απόσπασμα ποια τμήματα του πληθυσμού προσπαθούσε να ξεσηκώσει ο Κολοκοτρώνης; Τι περίμεναν να κερδίσουν από την Επανάσταση; Ποιος ακόμη Φιλικός συμμετείχε στον ξεσηκωμό των Ελλήνων;

.....
.....
.....

BINTEO – ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Οι κινήσεις αυτές ανησύχησαν τους Τούρκους, οι οποίοι κάλεσαν προληπτικά τους αρχιερείς και τους προεστούς στην Τριπολιτσά (Τρίπολη). Όσοι από αυτούς πήγαν, φυλακίστηκαν. Οι υπόλοιποι πραγματοποίησαν σύσκεψη στις 10 Μαρτίου στη μονή της Αγίας Λαύρας και στη συνέχεια επέστρεψαν στις επαρχίες τους για να *στρατολογήσουν* παλικάρια.

1)Με βάση το απόσπασμα από το βιβλίο και όσα άκουσες στο βίντεο πώς αντέδρασαν οι Τούρκοι όταν αντιλήφθηκαν αυτή την κινητικότητα από τους Έλληνες;

.....
.....
.....

2)Γιατί αυτή τη φορά είναι επιτυχημένη η Επανάσταση; Πού υπερέχουν στρατιωτικά οι Έλληνες;

.....
.....
.....

BINTEO – ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

---

1)Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.kastra.eu/fndplpgr.php> και αναζητήστε το κάστρο της Μονεμβασιάς.

Η Επανάσταση ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1821 στην Πελοπόννησο, με επιθέσεις εναντίον οχυρωμένων Τούρκων στα Καλάβρυτα και στη Βοστίτσα (Αίγιο). Στις 23 Μαρτίου παραδόθηκε στους Έλληνες η Καλαμάτα και άρχισε η πολιορκία των κάστρων, όπου κατέφευγαν οι Οθωμανοί. Έλληνες που είχαν συγκεντρωθεί στην Πάτρα, ύψωσαν τη σημαία της Ελευθερίας και ψήφισαν επαναστατική επιτροπή με ηγέτη τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό. Τον επόμενο μήνα οι Τούρκοι νικήθηκαν ακόμη μία φορά στο Λεβίδι της Αρκαδίας.

2)Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://users.sch.gr/maritheodo/1821/a32.htm>, διαβάστε την πρώτη παράγραφο και συμπληρώστε πληροφορίες για τον Παλαιών Πατρών Γερμανό :

Πραγματικό όνομα:.....

1806: .....

1818: .....

3)Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.mixanitouxronou.gr/tin-25i-martiou-o-paleon-patron-germanos-itan-stin-patra-ke-ochi-stin-agia-lavra/>, διαβάστε τις πρώτες δύο παραγράφους και αναφέρετε σύντομα με ποιον εθνικό μύθο συνδέεται ο Παλαιών Πατρών Γερμανός.

.....
.....
.....

BINTEO – ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Μεταβείτε στην ιστοσελίδα <https://www.ypsilantio.gr/content/istorika-stoixeia/sylloges/proswpa/24-dhmhtrios-k-ypshlanths> και συμπληρώστε τα παρακάτω κενά σχετικά με τον Δημήτριο Υψηλάντη:

Ημερομηνία και τόπος γέννησης: .....

Σπουδές: .....

Χώρα στρατιωτικής θητείας: .....

Συμμετοχή σε πολέμους: .....

1818: .....

Άφιξη στην Ελλάδα: .....

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιστήμη της Ιστορίας και της Διδακτικής της Ιστορίας έχουν επιτύχει μέσα από μια πρόσφορη συνεργασία και αλληλεπίδραση να συμβάλλουν στην εξέλιξη της διδασκαλίας του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας και στην ανάδειξη της παιδαγωγικής αξίας του, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στη διαμόρφωση εθνικής συνείδησης και ταυτότητας των παιδιών. Μέσα στην πάροδο του χρόνου, από την οριοθέτηση της Ιστορίας ως ερμηνευτικής επιστήμης, έχουν αναδυθεί ιστοριογραφικές σχολές οι οποίες έχουν οδηγήσει σε δημιουργία διαφορετικών ιστορικών προσεγγίσεων. Από τον αυστηρό κλασικό ιστορικισμό που προτάσσει τη μία και μοναδική αλήθεια, και μέσα από τη δημιουργία διάφορων νεότερων ιστοριογραφικών σχολών της μαρξιστικής και της «Νέας Ιστορίας» (των Annales), οδηγηθήκαμε σε αυτό που ονομάζουμε μεταμοντέρνα Ιστορία και στην αμφισβήτηση της αντικειμενικότητας, με την προβολή της σχετικοκρατίας και της βιωματικότητας. Οι εξελίξεις αυτές στον ιστορικό και ιστοριογραφικό επιστημονικό χώρο, καθώς και στο πεδίο της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας, προκάλεσαν αλλαγές στον τρόπο που προσεγγίζεται το μάθημα της Ιστορίας στο σχολείο. Προβληματισμοί που δημιουργήθηκαν και ήλθαν στο προσκήνιο όσο αφορά τη στοχοθεσία του μαθήματος, το περιεχόμενό του και τις διδακτικές μεθόδους που θα πρέπει να εφαρμόζονται για τη διδασκαλία του, έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία ενός νέου κλάδου της Γενικής Διδακτικής, εκείνου της Διδακτικής της Ιστορίας, η οποία παρά τον καθορισμό της ως ξεχωριστή επιστήμη, συνεχίζει να βρίσκεται σε μία διαρκή «επικοινωνία» με τα προαναφερθέντα επιστημονικά πεδία.

Η Διδακτική της Ιστορίας, προσπαθεί να θέσει τις βάσεις και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα διδάσκεται το ιστορικό μάθημα, με στόχο όχι μόνο την απόκτηση ιστορικής γνώσης αλλά και την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αποκτούν οι μαθητές μέσου αυτού ώστε να έλθουν σε επαφή με την Ιστορία. Δανείζεται μεθόδους των ιστορικών, όχι για να χρησιμοποιηθούν αυτούσια αλλά να και να «μεταφερθούν» στο επίπεδο της σχολικής τάξης με απώτερο σκοπό την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης των μαθητών. Μεταξύ άλλων λαμβάνεται υπόψη και το ηλικιακό επίπεδό τους και ιδιαίτερα, των μαθητών που φοιτούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς έχουν διατυπωθεί αντικρουόμενες απόψεις για το αν τελικά θα έπρεπε να διδάσκεται το μάθημα της Ιστορίας στο δημοτικό σχολείο, καθώς αναπτύχθηκε

προβληματισμός όσον αφορά στην ικανότητα των μικρών μαθητών να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του μαθήματος και να αντιληφθούν τους δύσκολους ιστορικούς όρους και έννοιες λόγω της ψυχολογικής, γλωσσικής και κοινωνικής ανάπτυξης που παρατηρείται σε αυτές τις ηλικίες. Αν και αρχικά, έχει υποστηριχθεί η αδυναμία των μαθητών αυτής της εκπαιδευτικής βαθμίδας να μπορέσουν να κατανοήσουν την Ιστορία και το περιεχόμενό της, κυρίως μέσα από τη Πιαζετιανή θεωρία, στη συνέχεια παρουσιάστηκαν ψυχοπαιδαγωγικές θεωρίες, όπως αυτή του Jerome Bruner, που στήριξαν την αντίθετη άποψη.

Παράλληλα, με αυτές τις εξελίξεις, εμφανίζεται ο όρος «Κοινωνία της Πληροφορίας», ο οποίος έρχεται για να προσδιορίσει την πραγματικότητα που βιώνουν οι ανθρώπινες κοινωνίες, η οποία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην τεχνολογική εξέλιξη και εισάγεται ο όρος Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας, ώστε να χαρακτηρίσει τα τεχνολογικά μέσα που χρησιμοποιούνται σε όλο το φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Αυτό φυσικά δεν αφήνει ανεπηρέαστη την εκπαίδευση, η οποία πρέπει να συμβαδίζει με τον «έξω κόσμος». Παρατηρείται, λοιπόν, επιστημονικό ενδιαφέρον για τη συμμετοχή της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία με κυρίαρχο μέσο και εργαλείο τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Με τη βοήθεια και της τεχνολογίας, προωθείται η δημιουργία μαθησιακών περιβαλλόντων που απομακρύνονται από τον δασκαλοκεντρικό χαρακτήρα και φέρνουν στο προσκήνιο τον μαθητή, ο οποίος αλληλεπιδρά, συνεργάζεται και ανακαλύπτει τη γνώση. Η προσπάθεια να εφαρμοστεί αυτή η νέα παιδαγωγική προσέγγιση οφείλεται στην ανάπτυξη της θεωρίας του εποικοδομητισμού, που στηρίζει την ικανότητα του μαθητή να οικοδομεί γνώση πάνω σε ήδη υπάρχουσα με την προϋπόθεση της ενεργούς συμμετοχής του στη διαδικασία του μαθήματος και στην ανάπτυξη της θεωρίας του κοινωνικού εποικοδομητισμού, ο οποίος τονίζει το ρόλο του κοινωνικού περιβάλλοντος και των αλληλεπιδράσεων για την κατάκτηση της γνώσης από τους μαθητές.

Στην εκπαιδευτική διαδικασία η ΤΠΕ συμμετέχουν τόσο με εφαρμογές και λογισμικά που έχουν σχεδιαστεί με αποκλειστικό σκοπό την παιδαγωγική αξιοποίησή τους, όσο και με εφαρμογές και λογισμικά γενικής χρήσης όπως είναι ο επεξεργαστής κειμένου, τα λογιστικά φύλλα και οι βάσεις δεδομένων. Προσφέρουν μία ποικιλία πλεονεκτημάτων στη μάθηση η οποία περιλαμβάνει την αύξηση του ενδιαφέροντος και των κινήτρων των παιδιών, σύνδεση στον παγκόσμιο ιστό μέσω του οποίου μπορούν να πραγματοποιήσουν σύνθετες αναζητήσεις πληροφοριών και να επιτύχουν

ενδεχομένως καλύτερη κατανόηση και να συμμετέχουν σε αλληλεπιδραστικές δραστηριότητες. Μέσα από τα παραπάνω ευνοείται η ανάπτυξη και η καλλιέργεια της δημιουργικότητας των μαθητών καθώς και η ενεργή συμμετοχή τους. Η συμμετοχή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση υποστηρίζεται και από το Υπουργείο Παιδείας, μέσα από πολλές ενέργειες . Οι εφαρμογές που προσφέρει η τεχνολογία και ειδικότερα η δύναμη του ηλεκτρονικού υπολογιστή έχουν σχετισθεί με την εξέλιξη και την πρόοδο. Αποτελούν ζητούμενο της «Κοινωνίας της Γνώσης» και αναπόσπαστο κομμάτι της και χωρίς αυτές ίσως να μη σημειωθεί διακριτή αλλαγή και ανάπτυξη στον τομέα της διδασκαλίας και της διδακτικής.

Μέσα σε αυτό το κλίμα αλλαγών, δεν μένει ανεπηρέαστη και η Διδακτική της Ιστορίας, η οποία έρχεται αντιμέτωπη με νέους προβληματισμούς και νέες διδακτικές προσεγγίσεις. Για το μάθημα της Ιστορίας, -το οποίο στο ελληνικό σχολείο, χαρακτηρίζεται ακόμα από δυσκολία κατανόησης και ως ένα μέσο που προωθεί την απόκτηση βασικών ιστορικών και κοινωνικών γνώσεων από τους μαθητές με σκοπό μια εθνική και διαπολιτισμική διαπαιδαγώγηση, το οποίο γίνεται, κυρίως, μέσα από τον καθορισμό των Αναλυτικών Προγραμμάτων και των σχολικών εγχειριδίων- οι νέες τεχνολογίες μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία στα χέρια δασκάλου και μαθητών. Ειδικότερα, οι μαθητές μπορούν να διερευνήσουν θέματα με ιστορικό περιεχόμενο, να επεξεργαστούν διαφορετικές πηγές, να αναπαραστήσουν τις ιστορικές γνώσεις και πληροφορίες που δέχονται πολυεπίπεδα και να επιτρέψουν έναν γόνιμο διάλογο μεταξύ των μελών της σχολικής τάξης. Ταυτόχρονα, δίνουν τη δυνατότητα να «ξετρυπώσουν» από τα στενά όρια της σχολικής τάξης και να περιπλανηθούν σε μουσεία, βιβλιοθήκες, δημόσια αρχεία και γενικότερα να ανακαλύψουν κάθε είδους ιστορική πηγή. Με αυτόν τον τρόπο, η Ιστορία αντιμετωπίζεται μέσα από τη ματιά της «Κοινωνίας της Γνώσης» και συμβαδίζει με τα χαρακτηριστικά που έχει θέσει για την εκπαίδευση, όπως είναι η δια βίου μάθηση.

Όσο αφορά την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη και για το μάθημα της Ιστορίας, προτείνεται η χρήση των διδακτικών σεναρίων, τα οποία αποτελούν μία πλήρη περιγραφή της διδασκαλίας που θα πραγματοποιήσει ο δάσκαλος , η οποία στηρίζεται ή βασίζεται εξ ολοκλήρου στη χρήση της τεχνολογίας και περιλαμβάνουν εκτός από την πορεία του μαθήματος, τις δραστηριότητες με τις οποίες θα καταπιαστούν οι μαθητές, τις πηγές και το υλικό που θα χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός, τις θεωρίες μάθησης, τις μεθόδους και τις διδακτικές στρατηγικές με βάση τις οποίες διαμορφώθηκαν οι δραστηριότητες. Τα σενάρια διδασκαλίας συνοδεύονται

και από φύλλα εργασίας τα οποία δίνονται στους μαθητές με σκοπό να τους καθοδηγήσουν στο «ερευνητικό» ταξίδι τους συμπεριλαμβανομένων και των εργασιών-δραστηριοτήτων τις οποίες θα αναλάβουν. Ο διδακτικός αυτός τρόπος προσέγγισης δεν έχει τη «δύναμη» να καθορίσει και να βελτιώσει την εκπαιδευτική διαδικασία. Υπεύθυνος για την επιτυχή εφαρμογή είναι σε κάθε περίπτωση ο εκπαιδευτικός, ο οποίος πρέπει να το αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ο σχεδιασμός αυτός θεωρήθηκε παραδειγματικά προτασιακός και στις περιπτώσεις των Ε' και Στ' τάξεων του Δημοτικού, στον οποίο συμπεριλήφθησαν διάφορα τεχνολογικά μέσα και περιλαμβάνει διδακτικά σενάρια για ολόκληρη την ενότητα Γ' από το βιβλίο της Ε' Δημοτικού και διδακτικά σενάρια για τα τρία πρώτα κεφάλαια της ενότητας Γ' από το βιβλίο της Στ' Δημοτικού. Πρόσφορη πηγή αποτέλεσε σε κάθε περίπτωση το διαδίκτυο, με καθοδηγούμενη χρήση του από τον δάσκαλο, λόγω του όγκου των πληροφοριών που περιλαμβάνει και μπορεί να αποπροσανατολίζει τους μαθητές. Τα κεφάλαια που επιλέχθηκαν και από τις δύο τάξεις επιχειρήθηκε να διαμορφωθούν με μία διαθεματική προσέγγιση και το μάθημα της Ιστορίας να διαχυθεί σε μαθήματα όπως είναι η Νεοελληνική Γλώσσα, η Γεωγραφία, τα Εικαστικά, Φυσική Αγωγή. Στο μεγαλύτερο μέρος των διδακτικών σεναρίων αναδείχθηκε η συνεργατική μάθηση με στόχο την οικοδόμηση της γνώσης. Ο δάσκαλος με βάση και τις νέες παιδαγωγικές θεωρίες παίρνει το ρόλο του καθοδηγητή και του βοηθού των μαθητών, δε μονοπωλεί το ενδιαφέρον του μαθήματος με μία συνεχή αφήγηση χωρίς ωστόσο να αποκλείεται και αυτό ο τρόπος διδασκαλίας.

Καταλήγοντας, η ενασχόληση με τη Διδακτική της Ιστορίας σε συνδυασμό με τη χρήση των ΤΠΕ προσφέρει ένα μεγάλο πεδίο έρευνας και αναζήτησης. Οι επιλογές που προσφέρει η τεχνολογία και το περιεχόμενου του ιστορικού μαθήματος μπορούν να συνδυαστούν με ακόμα περισσότερους και διαφορετικούς τρόπους, καθένas από τους οποίους θα συμβάλλει στον εκσυγχρονισμό του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Παρολαυτά, για να επιτευχθούν τα παραπάνω είναι απαραίτητο να ενταθούν οι προσπάθειες και να αντιμετωπιστούν προβλήματα που αποτελούν εμπόδιο όπως είναι ο ελλιπής εξοπλισμός των σχολικών μονάδων, η επιμορφωτική ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών και η ύπαρξη μικρού αριθμού ποιοτικών εκπαιδευτικών λογισμικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά, Ε.** (1998), *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. Νήσος, Αθήνα.
- Αγγελίδης Π. Α. - Μαυροειδής Γ. Γ.** (επιμ.) (2004), *Εκπαιδευτικές Καινοτομίες για το Σχολείο του Μέλλοντος (τόμος Α')*, εκδ. Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα.
- Αλαχιώτης, Σ. Ν.** (2002), *Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα*, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Τεύχος 7, εκδ. παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos7/epitheor_7.pdf.
- Ασημακόπουλου Ν. - Μακρίδου Αικ.**, *Ανάπτυξη εκπαιδευτικής ιστοσελίδας με τη χρήση του ΕΛ/ΛΑΚ Drupal και εφαρμογών Web 2.0 για την υποστήριξη της διδασκαλίας της ενότητας του Κυκλαδικού πολιτισμού, Ιστορίας Γ' Δημοτικού στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013*, Φ. Γούσιας (επιμ.), σ. 865, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriu_10o_Synedrio_H_EKPAIDEYSH_STH_N_EPOXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.
- Βαβουγιός Δ. - Αγγέλου Μ. - Ιωαννίδης Γ. Σ.** (2013), *Η Διδακτική διάσταση του λογισμικού η/υ γενικής χρήσης στο Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Πρακτικά Συνεδρίου : Υπό την Αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Κ. Τσολακίδης (επιμ.)*, εκδ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος.
- Βαγγελάτος Α. - Φώσκολος Φρ. - Κομνηνός Θ.**, *Προϋποθέσεις για την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση*, διατίθεται στην ιστοσελίδα <file:///C:/Users/hp/Downloads/vagelatos-foskolos-Komninos-i-teacher-f.pdf>.
- Βακαλούδη, Α. Δ.** (2003), *Διδάσκοντας και Μαθαίνοντας με τις Νέες Τεχνολογίες : Θεωρία και Πράξη*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα.
- Βακαλούδη, Α.** (2014), *Εκπαιδευτική και παιδαγωγική αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στη Διδακτική της Ιστορίας, Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη, διατίθεται στην ιστοσελίδα: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/16242/1/VakaloudiAnastasia_PhD2014.pdf.
- Βοσνιάδου, Στ.** (2006), *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές. Προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Βρασίδας, Χ.** (2014), *Η εκπαιδευτική τεχνολογία και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο Εκπαιδευτικές Καινοτομίες για το σχολείο του μέλλοντος, τόμος Β', Π. Α. Αγγελίδης, Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.)*, εκδ. Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα.
- Γαρυφαλλίδου Δ. Μ. - Ιωαννίδης Γ. Σ. - Σκέλλας Α. - Τσιτσιρής Π.** (2013), *Εκπαιδευτικό Λογισμικό, Πολυμέσα και Internet – Σύγκριση με τις παραδοσιακές μεθόδους στο Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Πρακτικά Συνεδρίου : Υπό την Αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Κ. Τσολακίδης (επιμ.)*, εκδ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος.
- Γατσώτης, Π.** (2004), *Η διδακτική προσέγγιση της «Νέας Ιστορίας» με τη χρήση ιστοριογραφικών έργων*, στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), *Η διαθεματικότητα*

στο σύγχρονο σχολείο & και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Γεροπούλου Γ., κ.α. (2014), *Σχεδιάζοντας Διδ@σκαλίες για το Δημοτικό. Για μια σύγχρονη διδακτική πράξη(Συλλογικό e-book)*, εκδ. Σαΐτα, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.saitapublications.gr/2014/05/ebook.94.html>.

Γκίκα, Ε. (2004), *Η συμβολή του Διαδικτύου στη διδακτική αξιοποίηση των ιστορικών πηγών: Διδακτικές προσεγγίσεις στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Γλεντής Στ., κ.α., *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*, εκδ. Διόφαντος.

Γλεντής Στ., κ.α., *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια*, εκδ. Διόφαντος.

Δάλκος, Γ. (2002), *Το μάθημα της Ιστορίας και η διαθεματική προσέγγισή του στο Μουσείο, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Τεύχος 7, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos7/epitheor_7.pdf.

Δασκαλάκης, Δ. Ι. (2014), *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, εκδ. Παπαζήση.

Δεδούλη, Μ. (2002), *Βιωματική μάθηση- Δυνατότητες αξιοποίησής της στο πλαίσιο της Ευέλικτης ζώνης, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Τεύχος 6, εκδ. παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos6/>.

Δημαρχόπουλος Ι. Γ., *Η Ελλάδα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πρόταση διδασκαλίας με τη χρήση ΤΠΕ στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013*, Φ. Γούσιας (επιμ.), σ. 865, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriou_10o_Synedrio_H_EKPAIDEYSH_STH_N_EPOXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Δ.Ε.Π.Π.Σ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Α.Π.Σ Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2003), Αθήνα : Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>.

ΔΕΠΠΣ Πληροφορικής (2003), Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Δ.Ε.Π.Π.Σ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Α.Π.Σ Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Πληροφορικής), Αθήνα : Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

Δημητριάδης, Σ. (2015), *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτικό λογισμικό*. [ηλεκτρ. βιβλ.], εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3397>.

Ένωση Ελλήνων Φυσικών, Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση(2011), *Ζητήματα Σχεδιασμού και Εφαρμογών. Φιλοσοφικές-Κοινωνικές προεκτάσεις*, Ιωάννης Κεκές (επιμ.), εκδ. Διάδραση, Αθήνα.

Ένωση Πληροφορικών Ελλάδας (2006) (επιμ. Σ. Δημητριάδης, Μ. Μανιαδάκης), *Μελέτη Επισκόπησης της Πληροφορικής στην Ελλάδα*, εκδ. Ένωση Πληροφορικών

Ελλάδας, Αθήνα, (Κεφάλαιο 3) διατίθεται στην ιστοσελίδα : <https://www.epe.org.gr/index.php?id=65>.

Ευσταθίου-Καραγεωργάκη, Μ. (2007), *Σύγχρονες μεθοδικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Ιστορίας. Εφαρμογές στο γυμνάσιο και στο λύκειο*, εκδ. Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος δεύτερο, αριθ. Φύλλου 303, 13 Μαρτίου 2003.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος πρώτο, αρ. Φύλλου 163, 21 Σεπτεμβρίου 2010, νόμος υπ' αριθ. 3879, , διατίθεται στην ιστοσελίδα : http://www.gsae.edu.gr/images/stories/Nomos_diaviou.pdf.

ΙΕΠ- Υπουργείο Παιδείας (2015), *Οδηγός για τον εκπαιδευτικό, Ιστορία (Γ', Δ', Ε, Στ' Δημοτικού- Α', Β', Γ' Γυμνασίου)*, εκδ. Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής διατίθεται στην ιστοσελίδα : <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1849>.

Κάββουρα, Δ. (2011), *Διδακτική της Ιστορίας, Επιστήμη, Διδασκαλία, Μάθηση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Κάββουρα, Θ. (2004), *Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας στο Κ. Αγγελάκος, Γ. Κόκκινος (επιμ.), Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Κάββουρα-Σισσούρα, Θ. (2011), *Η διδακτική της Ιστορίας: Το Γαλλικό παράδειγμα στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και Απόψεις (Τόμος Α')*, Ιστοριογραφικά ρεύματα-μακρές περίοδοι- εκπαίδευση εκτός συνόρων-τοπική ιστορία, εκδ. Gutenberg.

Καζαμίας Α. (2015), *Η ανθρωποκεντρική εκπαίδευση στον ηρωικό νεόκοσμο της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνίας της γνώσης στο Κρίση στην Εκπαίδευση, Σύγχρονες Τάσεις και Ζητήματα*, Π. Καλογιαννάκη, Κ.Γ. Καρράς, C. C. Wolhuter, T.-H. Chiang, M. Tendo, Δ. Κοντογιάννη (επιμ.) εκδ. HM studies and publishing.

Καμπουροπούλου Μ. - Στέφος Ε. - Ευσταθίου Ι. (2001), *Τοπική Τέχνη στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σχολείο. Η συμβολή των εικονικών Μουσείων στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 14-15 Δεκεμβρίου 2001*, Κ. Τσολακίδης(επιμ.), εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα.

Καραμανώλη, Ε. (2015), *Ιστορική εκπαίδευση και διαδίκτυο: μία διδακτική πρόταση με τη χρήση του διαδικτύου, εστιασμένη στις δομικές ιστορικές έννοιες* στο περιοδικό Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο, Τεύχος 8, Ιανουάριος 2015, σ. 4, διατίθεται στην ιστοσελίδα : <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-8.html>.

Καράμηνas, Ι. Γ. (2004), *Διδακτορική Διατριβή : Παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση του διαδικτύου στην εκπαιδευτική διαδικασία: Η περίπτωση του μαθήματος της Ιστορίας της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Τομέας Επιστημών Αγωγής, Αθήνα.

Καρασαββίδης, Η. – Κόμης, Β. (2009), *Συνεργασία και Μάθηση: Θεωρητικά μοντέλα και διδακτικές προσεγγίσεις στο Συνεργατική Τεχνολογία : Συστήματα και Μοντέλα*

Συνεργασίας για Εργασία, Μάθηση, Κοινότητες Πρακτικής και Δημιουργία Γνώσης, Ν. Αβουρίδης, Χ. Καραγιαννίδης, Β. Κόμης (επιμ.), εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα.

Κόκκινος, Γ. (1998), *Από την ιστορία στις ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Κόκκινος Γ. - Θεοδωρίδης Μ. - Γαλανάκης Γ. (2002), *Η λανθάνουσα ιδεολογική χρήση του εκπαιδευτικού λογισμικού και των πολυμέσων στη διαχείριση της ιστορικής γνώσης και η αναντιστοιχία τους με τις τρέχουσες διδακτικές πρακτικές στο Επίκαιρα Θέματα Ιστορίας Εκπαίδευσης: Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης, Πάτρα 28-30 Σεπτεμβρίου 2000*, Σ. Μπουζάκης (επιμ.), εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Κόκκινος, Γ. (2003), *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα: Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Κόκκινος, Γ. (2006), *Διδακτικές Προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας, Για μια νέα διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της ιστορικής κριτικής σκέψης*, εκδ. Μεταίχμιο.

Κολιάδης, Ε. Α. (1996), *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη. Α' Συμπεριφοριστικές Θεωρίες*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα.

Κολιάδης, Ε. Α. (1997), *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη. Β'. Κοινωνικογνωστικές Θεωρίες*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα.

Κολιάδης, Ε. Α. (1997), *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη (Γ' Τόμος)*, εκδ. Κολιάδης Εμμανουήλ, Αθήνα.

Κολιάδης, Ε. Α. (2002), *Γνωστική Ψυχολογία, Γνωστική Νευροεπιστήμη και Εκπαιδευτική Πράξη. Μοντέλο Επεξεργασίας Πληροφοριών (Δ' Τόμος)*, εκδ. Εμμανουήλ Α. Κολιάδης, Αθήνα.

Κολιόπουλος Ι., κ.α., *Ιστορία νεότερου και σύγχρονου κόσμου*, Βιβλίο Δασκάλου Στ' Δημοτικού, εκδ. Διόφαντος.

Κόμης, Β. Ι. (2004), *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*, εκδ. Νέων Τεχνολογίες, Αθήνα.

Κόμης, Β. (2005), *Διδακτική της Πληροφορικής: ερευνητικές προσεγγίσεις στη μάθηση και στη διδασκαλία (ΜΠΣ)*, Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα, πανεπιστήμιο Πατρών, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1425/>.

Κόμης, Β. Ι. (2008), *Εισαγωγή στη Διδακτική της Πληροφορικής*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα 2008, σσ. 18-19.

Κορρέ, Ε. (2010), *Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας, Αναλυτικό Πρόγραμμα, Διδασκαλία, Σχολικά Εγχειρίδια*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.

Κουκούλης Κ. - Σαλταούρας Δ. (2013), *Τα εργαλεία web 2.0 στην πράξη. Γνώσεις, απόψεις, αντιλήψεις μαθητών στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013*, Φ. Γούσιας (επιμ.), διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriou_10o_Synedrio_H_EKPAIDESHY_STHN_EPOXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.

Κουλούρη, Χ. (1988), *Διδασκαλία της Ιστορίας και εθνική αγωγή (1830-1914)*, Ε.Μ.Ν.Ε., Αθήνα.

Κουνέλη, Ε. (2008), *www.ιστορία για τη γενιά του internet.edu. Η σύγχρονη τεχνολογία στην ιστορική έρευνα και εκπαίδευση*, εκδ. Ταξιδευτής, και Ευαγγελία Κουνέλη, Αθήνα.

Κουνέλη, Ε. – Γαλάνης, Π. (2011), *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας για την κατανόηση της έννοιας του χρόνου από μαθητές του δημοτικού σχολείου*, στο Π. Κοψιδά- Βρεττού, *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση*, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα.

Κουτσογιάννης, Δ., κ.α. (2014), *Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την Αξιοποίηση και Εφαρμογή των ΤΠΕ στη Διδακτική Πράξη, Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 3, Κλάδος ΠΕ02, γ' έκδοση, αναθεωρημένη*, εκδ. ΙΤΥΕ-Διόφαντος, Πάτρα 2014, σ. 367, διατίθεται στην ιστοσελίδα: http://e-learning.sch.gr/pluginfile.php/49864/mod_resource/content/0/ylikoKSE_PE02_2014_0319.pdf.

Κοψιδά- Βρεττού, Π. (επιμ.- Συλλογικό έργο)(2011), *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση*, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα.

Κυνηγός, Χρ. (1995), *Η ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί: Η υπολογιστική τεχνολογία ως εργαλείο έκφρασης και διερεύνησης στη γενική παιδεία στο Ελληνική Εκπαίδευση : Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού*, Α. Μ. Καζαμιάς, Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), εκδ. Μέγας Σείριος, Αθήνα.

Κυρίτσης, Γ. Δ. (2017), *Ιδεολογία και σχολική Ιστορία. «Εμείς» και οι «άλλοι» στη βυζαντινή Ιστορία του δημοτικού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Λεοντσίνης, Γ. Ν. (2003), *Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και του περιβάλλοντος*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Λεοντσίνης, Γ. Ν. (2006), *Διδακτική της Ιστορίας. Γενική- τοπική Ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Λεοντσίνης Γ. Ν. (2009), *Σχολική Ιστορία & Περιβάλλον*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Λεοντσίνης Γ. Ν. (2017), *Ο πανεπιστημιακός ιστορικός και δάσκαλος*, στο Δ. Φωτεινός, Π. Σιμενή, Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση : Ιστορικο-συγκριτικές προσεγγίσεις. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Σήφη Μπουζάκη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Μακράκης, Β. (2013), *Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας, Γνωσιακά Ενδιαφέροντα και Εκπαιδευτικοί ως Φορείς Διδακτικής και Κοινωνικής Αλλαγής στο Παιδαγωγική αξιοποίηση των Νέων Μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Α. Σοφός, Κ. Βρατσάλης (επιμ.), εκδ. Εκδοτικός Όμιλος Ίων, Αθήνα.

Μαξούρης, Δ. (2011), *Η Νεότερη Ελληνική Ιστορία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, στο Π. Κοψιδά-Βρεττού, *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση*, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα.

Ματθαίου, Δ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση, κοινωνία της γνώσης και δια βίου εκπαίδευση. Οι νέες ορίζουσες του εκπαιδευτικού έργου*, Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στο Θ' Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο, Βόλος 12-11-1999, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://users.uoa.gr/~dmatth/pdf/A0001.pdf>.

Ματσαγγούρας, Η. (1993), *Θεωρία της διδασκαλίας : Στοχαστικοκριτική θεώρηση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Η. (1998), *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας (τόμος 2^{ος}): Στρατηγικές Διδασκαλίας, Από την Πληροφόρηση στην Κριτική Σκέψη(Γ' έκδοση)*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Η. (2001), *Στρατηγικές διδασκαλίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2006), *Στρατηγικές Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας Τ. Α', Θεωρία της Διδασκαλίας, Η προσωπική Θεωρία ως Πλαίσιο Στοχαστο-κριτικής Ανάλυσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Μικρόπουλος, Τ.Α. (2000), *Εκπαιδευτικό Λογισμικό : Θέματα σχεδίασης και αξιολόγησης λογισμικού υπερμέσων*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα.

Μικρόπουλος Τ. Α. – Μπέλλου, Ι. (2010), *Σενάρια Διδασκαλίας με Υπολογιστή*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα.

Μαϊστρέλλης Σ., κ.α. , *Ιστορία : Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Γ' Δημοτικού*, εκδ. Διόφαντος.

Μπαμπάλης, Θ.Κ. – Τσιπλητάρης, Α. Φ. (2013), *Δέκα Παραδείγματα Μεθοδολογίας Επιστημονικής Έρευνας. Από τη θεωρία στην πράξη*, εκδ. Διάδραση.

Μπαμπούνης, Χ. (1988), *Νοητικές, ψυχολογικές και άλλες προϋποθέσεις για την αφομοίωση της ιστορικής ύλης από τους μαθητές*, Σεμ. 9, *Το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, ΠΕΦ, Αθήνα.

Μπαμπούνης, Χ. (2013), *Ιστορική Αφήγηση και Πηγές*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Μπαμπούνης, Χ. – Τουλιάτος Σπ. (2017), *Μεθοδολογία και ερμηνεία της Ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Μπέλλου, Ι. (2011), *Παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ στο Α. Α. Μικρόπουλος, Πληροφορική και Εκπαίδευση, Νοηματοδοτημένη μάθηση και γνωστικά εργαλεία: τεχνολογική προσέγγιση, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Ανοικτά Πανεπιστημιακά Μαθήματα*, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα : http://ecourse.uoi.gr/pluginfile.php/98749/mod_resource/content/5/8.%20MEIZON_ICTinEducation.pdf.

Μπουζάκης, Σ. (2011), *Μεταρρυθμιστικά επεισόδια στη Γενική και Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση κατά την πρώτη (1910-1920) και τη δεύτερη (1928-1932) Βενιζελική περίοδο*, στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης (β' τόμος)*, Gutenberg.

Νημά Ε. Α. - Καψάλης Α. Γ. (2002), *Σύγχρονη Διδακτική*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη. **Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης ΕΑΙΤΥ** (2007), *Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης, Τεύχος 1- Γενικό Μέρος*, εκδ. ΕΑΙΤΥ- Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης, Πάτρα.

Παλαπέλα Γ. , *Αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία και τη μάθηση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση : «Οι μαθητές του δημοτικού σχολείου την εποχή των bloggers» στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013, Φ. Γούσιας (επιμ.), σ. 865, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriou_10o_Synedrio_H_EKPAIDEYSH_STH_N_EROXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.*

Παναγιωτακόπουλος, Χ.Π. (2009), *Από τις αριθμομηχανές στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Συνολική προσέγγιση. Ένα σύγχρονο εισαγωγικό βιβλίο για τους*

ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το Διαδίκτυο, γραμμένο με απλότητα και σαφήνεια, εκδ. Πατάκη, Αθήνα.

Παντιώρας, Γ. (2011), *Διδάσκοντας τα Αρχαία Χρόνια στην Δ' τάξη Δημοτικού : από την ιστορία- αφήγημα στην ιστορία- πρόβλημα*, στο Π. Κοψιδά – Βρεττού (επιμ.), *Σχολική Έρευνα και Διδακτική της Ιστορίας*. Από το βίωμα στην ιστορική γνώση, Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας, Μάρτιος 2009, Γρηγόρη, Αθήνα.

Παπαδόπουλος, Γ. Κ. (1998), *Η Πληροφορική στο σχολείο: Ο σχεδιασμός και το έργο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στο Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Πρακτικά Συνεδρίου : Υπό την Αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Κ. Τσολακίδης (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος.

Παπαδοπούλου, Μ. (2002), *Επικοινωνία και Πληροφορία στην εκπαίδευση. Μια νέα προοπτική για Αρχεία, Μουσεία και Βιβλιοθήκες στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 14-15 Δεκεμβρίου 2001, Κ. Τσολακίδης(επιμ.), εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα.

Παπάς, Γ. Γρ. (1989), *Η Πληροφορική στο σχολείο: Υλικό, Λογισμικό, Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών*, εκδ. Συμεών, Αθήνα.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1982), *Ψυχολογία ατομικών διαφορών*, Αθήνα.

Πόρποδας, Κ.Δ. (1996), *Γνωστική Ψυχολογία. Τόμος 1, Η Διαδικασία της Μάθησης(Επεξεργασία πληροφοριών, Αντίληψη, Μνήμη, Αναπαράσταση της γνώσης)*, Αθήνα.

Πόρποδας, Κ. Δ. (2003), *Η Μάθηση και οι δυσκολίες της (Γνωστική Προσέγγιση)*, εκδ. Κ. Δ. Πόρποδας.

Πόρποδας Κ. Δ. (2011), *Μάθηση και γνώση στην εκπαίδευση. Γνωστική ανάλυση- Δυσκολίες- Εφαρμογές*, εκδ. Πάτρα.

Πουπάκη, Ε. (2002), *Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας στο ελληνικό σχολείο του 2001. Αποτύπωση, Δυσκολίες, Προοπτική*, στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος 14-15 Δεκεμβρίου 2001, Κ. Τσολακίδης(επιμ.), εκδ. Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα.

Πρόγραμμα Σπουδών για τις ΤΠΕ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://ebooks.edu.gr/info/newups/.pdf>.

Ραβάνης, Κ. (2006), *Η «κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας» ως ιδεολογική κατασκευή και οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση: Η πρόκληση της ορθολογικότητας στο περιοδικό Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τόμος ΙΒ', τεύχος 48, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/11697/1/2006%20Ravanis%20-%20ICT%20in%20Education.pdf>.

Ράπτης Α. - Ράπτη Α. (1997), *Πληροφορική και Εκπαίδευση. Συνολική Προσέγγιση*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα.

Ράπτης Α. - Ράπτη Α. (2002), *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας, Ολική προσέγγιση (τόμος Α')*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα.

Ράπτης Α. - Ράπτη Α. (2002), *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας. Παιδαγωγικές Δραστηριότητες (Τόμος Β')*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα.

Ράππη Α. - Ράπτης Α. (2011), *Η ιδεολογία των νέων τεχνολογιών για μια σύνθεση παλιών και νέων αντινομιών στο Νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Ζητήματα σχεδιασμού και εφαρμογών. Φιλοσοφικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Ένωση Ελλήνων Φυσικών, Ι. Κεκές (εισ.-επιμ), εκδ. Διάδραση, Αθήνα.*

Ράπτης Α. - Ράππη Α. (2014), *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*, εκδ. Αριστοτέλης Ράπτης, Αθήνα.

Ρεπούση, Μ. (2004), *Μαθήματα Ιστορίας : από την Ιστορία στην Ιστορική Εκπαίδευση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.

Ρεπούση, Μ. (2011), *Οι πρώτες εκδοχές της ελληνικής ιστορικής εκπαίδευσης τέλος 18ου – τέλος 19ου αιώνα*, στο Σ. Μπουζάκης, *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης (α' τόμος)*

Σακκά, Β. (2006), *Η αρχική εκπαίδευση/κατάρτιση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν Ιστορία: η ελληνική πραγματικότητα, η ευρωπαϊκή πολιτική και οι «συστάσεις» του Συμβουλίου της Ευρώπης και κάποια ερωτήματα...* στο περιοδικό Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο, Τεύχος 2, Νοέμβριος 2006, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-2.html>.

Σαχινίδης Κ. - Πολυχρονάκης Γ. (2009), *ΤΠΕ και εξ Αποστάσεων Εκπαίδευση στην υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης. Πρόσβαση στη γνώση ή ένας ψηφιακός δυισμός;*, στο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Τόμος 5), Αθήνα, διατίθεται στην ιστοσελίδα: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/464>

Σολομωνίδου, Χ. (2003), *Σύγχρονη Εκπαιδευτική Τεχνολογία. Υπολογιστές και Μάθηση στην Κοινωνία της Γνώσης, β' έκδοση*, εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 203.

Σολομωνίδου, Χ. (2004), *Εφαρμογή σύγχρονων περιβαλλόντων μάθησης με τη χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Σολομωνίδου, Χ. (2006), *Νέες τάσεις στην εκπαιδευτική τεχνολογία. Εποικοδομητισμός και σύγχρονα περιβάλλοντα μάθησης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Στεφανίδης Γ., κ.α., *Αξιοποιώντας εργαλεία Web 2.0 στην πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στο Η εκπαίδευση στην εποχή των ΤΠΕ: Πρακτικά Συνεδρίου 19 και 20 Οκτωβρίου 2013*, Φ. Γούσιας (επιμ.), σ. 865, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://users.sch.gr/synedrio/Praktika_Synedriou_10o_Synedrio_H_EKPAIDEYSH_STH_N_EPOXH_TWN_T.P.E._19_20_Oct_2013.pdf.

Στυλιαράς Γ. - Δήμου Β. (2015), *Διδακτική της Πληροφορικής (ηλεκτρονικό βιβλίο)*, εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/722>.

Τσιβάς, Α. (2011), *Παιδαγωγική αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ στην ιστορική εκπαίδευση: Θεωρητικές εκδοχές και προσεγγίσεις στο περιοδικό Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση, τόμος 4, αρ. 1-3*, διατίθεται στην ιστοσελίδα <http://earthlab.uoi.gr/thete/index.php/thete/issue/view/14>.

Τσολακίδης Κ. - Φώκιαλη Π. (1998), *Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Κοινωνικές και Οικονομικές παράμετροι στο Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Πρακτικά Συνεδρίου : Υπό την Αιγίδα του Παιδαγωγικού*

Ινστιτούτου, Κ. Τσολακίδης (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος.

Τσολακίδης, Κ. (2004), *Η Εισαγωγή της Πληροφορικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στο Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην ελληνική εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*, Ι. Βλαχάβας, Β. Δαγδινέλης, Γ. Ευαγγελίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Σατρατζέμη, Δ. Ψύλλος (επιμ.), εκδ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Χατζηγεωργίου, Γ. (2012), *Γνώθι το curriculum. Γενικά και ειδικά θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων και Διδακτικής*, εκδ. Διάδραση.

Boyle, T. (1997), *Design for Multimedia Learning*, εκδ. Prentice Hall, Great Britain.

Braudel F., κ.α. (1990), *Η Μεσόγειος, ο χώρος και η Ιστορία* (μτφ. Ε. Αβδελά, Ρ. Μπενβενίστε), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Bruner, J. (1977), *The process of education*, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Coombs, Philip H. (1968) , *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, εκδ. Oxford University Press, New York, London, Toronto, διατίθεται στην ιστοσελίδα http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/COOMBS_E.PDF

Depover C. - Karsenti Th. - Κόμης Β. (2010), *Διδασκαλία με χρήση της τεχνολογίας. Προώθηση της μάθησης, ανάπτυξη ικανοτήτων*, εκδ. κλειδάριθμος, Αθήνα.

Dosse F. (1993), *Η Ιστορία σε ψίχουλα* (μτφρ. Αγ. Βλαχοπούλου- επ. Χρ. Χατζηιωσήφ), β' εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.

Iggers, G. G. (1995), *Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία*, εκδ. Γνώση, Αθήνα.

Giddens, A. (2011), *Κοινωνιολογία*, μτφρ. Δ. Γ. Τσαούσης, εκδ. Gutenberg.

Kokkinos, G. – Kouneli, E. (2006), *Digital Concept Mapping Techniques Historical Concepts* στο *Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση: Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή*, Δ. Ψύλλος, Β. Δαγλιλέλης (επιμ.), Θεσσαλονίκη.

Kron, F. W. (2013), *Νέα Μέσα στην Εκπαίδευση: Τρέχουσες και παλαιότερες προσεγγίσεις στο Παιδαγωγική αξιοποίηση των Νέων Μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Α. Σοφός, Κ. Βρατσάλης (επιμ.), εκδ. Εκδοτικός Όμιλος Ίων, Αθήνα.

Mattozzi, I. (2005), *Εκπαιδεύοντας αναγνώστες Ιστορίας*, (επιμ. Θ. Κάββουρα), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

McNeil, J. (1990), *Curriculum*, εκδ. Harper and Collins Publishers, USA.

Moniot, H. (2000), *Η Διδακτική της Ιστορίας* (μτφρ. Έφη Κάννερ), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Papert, S. (1993), *The Children's Machine: Rethinking School in the Age of the Computer*, εκδ. Basic Books, New York.

Reiser, R. A. (2001), *History of Instructional Design and Technology: Part II: A History of Instructional Design*, διατίθεται στην ιστοσελίδα <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02504928> .

Roblyer, M. D. (2009), *Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διδασκαλία*, Μ. Μουντρίδου (επιμ.), εκδ. Ίων, Αθήνα.

Thuillier, G. – Tulard, J. (1993), *Οι ιστορικές σχολές*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Thompson, D. (1972), *Some Psychological Aspects of History Teaching, Handbook for History Teachers*, London.

Jacques Le Goff (1998), *Ιστορία και μνήμη*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα.

Vygotsky, L. S. (1978), *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*, εκδ. Harvard University Press, Massachusetts.

Wilson, B. G. (1998), *Constructivist learning environments. Case studies in instructional design*, εκδ. Educational Technology Publications, Englewood Cliffs New Jersey.

Wolhuter, C. C. (2015), *Η διεθνής κρίση στις κοινωνικές δυνάμεις που διαμορφώνουν την εκπαίδευση στο Κρίση στην Εκπαίδευση και Ζητήματα*, Π. Καλογιαννάκη, Κ.Γ. Καρράς, C. C. Wolhuter, T.-H. Chiang, M. Tendo, Δ. Κοντογιάννη (επιμ.) εκδ. HM studies and publishing.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

<http://photodentro.edu.gr/>

<http://www.hellenichistory.gr/>

<http://exploringbyzantium.gr/>

<http://www.byzantium1200.com/>

<https://mind42.com/signin>

<https://el.wikipedia.org/wiki>

<https://www.google.com/search?q=google+maps&rlz>

<https://www.google.com/search?q=www.google.com+search>

https://www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/

<https://www.google.gr/maps/>

<http://users.sch.gr/ipap/>

<https://www.timetoast.com/>

<http://odysseus.culture.gr/>

[http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario PE6070/Domi Senariou1 Odigies.pdf](http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Scenario_PE6070/Domi_Senariou1_Odigies.pdf)

<https://yttmp3.cc/en4/>

<https://www.benaki.org/>

<https://www.youtube.com/watch?>

<https://www.mixanitouxronou.gr/>

<https://www.openbook.gr/>

<http://www.nskoufas.gr/ind1&Itemid=268&lang=el>

[http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek history/index.html?](http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html?)

<http://www.megarevma.net/Filikoi.htm>

<https://www.ypsilantio.gr/>

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/xartes/lpsilantis.htm>

<https://artviews.gr/>

<https://www.kastra.eu/fndplpgr.php>

<http://users.sch.gr/maritheodo/1821/a32.htm>

